

მსოფლიო ისტორია

სახელმძღვანელო

LAKE

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi *Üzeyir Hacıbəylinin,*
sözləri *Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

LAYIHƏ

გვიდარ ალიაშვილი

აზერბაიჯანელი ხალხის საერთო პროვინული ლიდერი

იაგუბ მაჰმუდლუ, საბირ აგაევი,
ბაბეკ ხუბიაროვი, ხაჯარ ალიშოვი,
ლეილა ჰუსეინოვა, სევილ ბახრამოვი

მსოფლიო ისტორია 7

სახელმძღვანელო

საერთო- საგანმანათლებლო სკოლების
მე- 7 კლასისათვის

ამ გამოცემასთან დაკავშირებული გამოხმაურებები, შენიშვნები და
წინადადებები გთხოვთ გამოაგზავნოთ შემდეგ ელექტრონულ
მისამართზე: aspoligraf.ltd@gmail.com და derslik@edu.gov.az
წინასწარ გიხდით მადლობას თანამშრომლობისათვის!

LAYIHƏ

“ASPOLIQRAF”

ბაქო –2017 წ.

სახელმძღვანელოში გამოყენებული
პირობითი აღნიშვნები

– ძირითადი სიტყვები

– გამოვიკვლიოთ

– მოვიფიქროთ

– გავიხსენოთ

– დავალება

– საინტერესო ინფორმაცია

– ახალი სიტყვები

LAYIHA

შინაარსი

ფეოდალიზმი დაიწყო აღმოსავლეთიდან

1. ხალხების დიდი გადასახლება.....	7
2. გეითურქული კაგანატი და მისი შთამომავლები.....	13
3. ავარები, ხაზარები და ბულგარები.....	19
4. ქვეყანა, რომლიდანაც იწყება დიდი აბრეშუმის გზა.....	25
5. ირანი და კავკასია.....	29
6. არაბთა სახალიფო.....	35
7. ხალიფატის დაშლა.....	39
8. კავკასიელი და თურქული ხალხის საგანძური. ისლამის მონატანი.....	43
9. ათაბეგთა სახელმწიფოს წინაპარი.....	49
10. დელის სულთანობიდან მოგოლთა იმპერიამდე.....	52
11. ჩინგიზ ყაენი და მისი მემკვიდრეები.....	57
12. დიდი სელჩუკთა იმპერიის მემკვიდრე.....	63
13. აღმოსავლეთის დიდი დამპყრობი - ამირ თემური.....	67
14. აღმოსავლეთის მარგალიტი.....	72

ფეოდალიზმი ევროპაში

15. ფრანკთა იმპერია - ეხლანდელი ევროპული ქვეყნების წინამორბედი.....	77
16. სლავები.....	81
17. „ზღვის დედოფალი“ და სხვა ქალაქ-რესპუბლიკები.....	86
18. ჯვაროსნული ომები. გრანადის საამიროს დაცემა.....	91
19. ასწლიანი ომი.....	95
20. ნისლიანი ალბიონი შუა საუკუნეებში.....	99
21. როგორ დაიწყო ეკლესიის გზები.....	104
22. ევროპელები განძის ძიებაში.....	109
23. როგორ შეიქმნა ჰოლანდიური რესპუბლიკა.....	115
24. ევროპისა და ამერიკის ხალხების კულტურა.....	120
25. გამოყენებული ლიტერატურა.....	125

ძვირფასო მეგობარო!

მე – VI კლასის ისტორიიდან შენ უკვე გაიგე რომ, ცეცხლის მოპოვებამ და მეტალის დამუშავებამ მოიტანა შრომის იარაღების განვითარება და გაუნჯობესება. თანდათან შეიცვალა და განვითარდა ადამიანის ყოფა. ამის შედეგად დაიშალა პირველყოფილი თემური წყობილება. შეიქმნა მონადმფლობელური სახელმწიფოები მონათმფლობელური წყობით. სახელმწიფოს ტერიტორიების გადიდებით იზრდებოდა მონების რიცხვი, ხოლო წარმოება კი პირიქით მცირდებოდა. იმის გამო რომ, მონას არ გააჩნდა არანაირი ინტერესი უხვი მოსავლის მისაღებად. თანდათანობით მონების შრომამ დაიწყო განვითარების შეჩერება. ამის გამო მსოფლიოს მონათმფლობელური სახელმწიფოები დაეცნენ. მონათმფლობელები იძულებულნი იყვნენ გარკვეულ დათმობებზე წასულიყვნენ მონებისათვის. მოსავლის მიღების გასაუნჯობესებლად ისინი მიდიოდნენ გარკვეულ დათმობებზე. მონებს გადასცემდნენ მიწებს იჯარით, უწმინდნენ ოჯახს და ა.შ. თანდათანობით მონა გადაიქცა გლეხ- მიწადმოქმედად, ხოლო მისი მფლობელი – მიწის მესაკუთრედ. მოსავლის უდიდესი ნაწილი გლეხს უნდა მიეცა მიწის მეპატრონისათვის. ამ მოსავლის ნაწილს (მოსაკრებელი) ეწოდებოდა. გლეხისა და მიწის მესაკუთრეს შორის მყარდებოდა მოსაკრებლურ - მიწური ურთიერთობები.

III–V საუკუნეებში შეიქმნა ახალი ყოფითი ურთიერთობები. მონათმფლობელური ურთიერთობები გადაიზარდა ფეოდალურში.

ფართო მიწის ნაკვეთებმა და უხვმოსავლიანობამ განაპირობა აღმოსავლეთის ქვეყნების ცვლილება მოკლე პერიოდში. ჩინეთში, ინდოეთში, აზერბაიჯანში და ირანში ჩამოყალიბდა ფეოდალური ურთიერთობები. ფეოდალური წყობა ჩამოყალიბდა ფეოდალებისა და გლეხების შორის ბაზისურ - ეკონომიკურ ურთიერთობებზე.

ფეოდალური წყობა პირობითად იყოფა სამ ეტაპად: ადრინდელზე (V–XI საუკუნეები), განვითარებულზე ანუ კლასიკურზე (XI–XV საუკუნეები) და გვიანზე (XV–XVII საუკუნეები).

ძვირფასო მეგობარო, ამ სახელმძღვანელოს დახმარებით შენ მიიღებ ინფორმაციას ფეოდალურ ყოფაზე და ფეოდალური სახელმწიფოების მმართველობაზე, შუა საუკუნეებში. შენ გაიგებ ისტორიულ პირებზე, რომელმაც შეცვალეს და განავითარეს ეს წყობა. შენ გაეცნობი ხალხებს და მათ ღირსეულ წარმომადგენლებს, რომლებმაც შეიტანეს მნიშვნელოვანი წვლილი მსოფლიო კულტურის ჩამოყალიბებაში და მის განვითარებაში. ვიმედოვნებთ რომ, ეს სახელმძღვანელო გახდება არა მარტო ცოდნის წყარო. ეს იქნება მიმართულების მომცემი შენი საკუთარი გამოკვლევებისათვის.

ფეოდალიზმი დაიწყო აღმოსავლეთიდან

1. ხალხების დიდი გადასახლება

მე-6 კლასის „მსოფლიო ისტორიის“ კურსიდან შენთვის ცნობილია რომ, ძველი მსოფლიოს ისტორია მთავრდება დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემით. მაგრამ რა მოხდა ისეთი რომ, უძლეველი დასავლეთ რომის იმპერია დაეცა? თუ გახსოვს, რომის პაპმა სთხოვა ჰუნების ბელადს ატილას არ დაენგრია რომი და ატილამ შეასრულა მისი თხოვნა.

ჰუნები, დასავლეთ ჰუნები, ატილა, კატალაუმბის ბრძოლა, თეთრი ჰუნები, ეფტალიტთა სახელმწიფო, აღსუვარ ხანი

როგორ ვითარდებოდა შემდგომი მოვლენები? რა როლი ითამაშეს ჰუნებმა ხალხების დიდ გადასახლებაში?

ხალხების დიდი გადასახლება დასაწყისი. ევრაზიის ტერიტორია რომელიც დაკავებულია თურქული ტომებით კონტინენტალური კლიმატისაა. აქ განლაგებული უდაბნოები თანდათან სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა. ეს მოვლენა ამცირებდა სამოვრებს.

ადრინდელ შუასაუკუნეთში თურქულმა ტომებმა, რომელთა ძირითად საქმიანობას წარმოადგენდა მესაქონლეობა თანდათან დაიწყეს მოძრაობა დასავლეთისაკენ სამოვრების ძიებაში. ეს ტომები ცნობილი იყვნენ როგორც ჰუნები. ამ გადასახლებას გააჩნდა თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური საბაზები. ხალხის გამრავლებამ და სხვა ტომებთან ბრზოლამ იძულებულნი გახადეს ჰუნები დაეწყოთ გადასახლება. ეს ლაშქრობები შევიდა ისტორიაში, როგორც „ხალხების დიდი გადასახლება“ და გრძელდებოდა IV–VI საუკუნეებში.

ჰუნების გადასახლების ძირითადი მიზეზები

ეკონომიკური	→	სამოვრების ფართობის შემცირება
პოლიტიკური	→	ტომებს შორის ომები
სოციალური	→	მოსახლეობის რაოდენობის გაზრდა

ჰუნების უმრავლესობა გავრცელდნენ იტილის (ვოლგის) დასავლეთით. მათი გავლენის შედეგად ალანები და სხვა ტომები იძულებულნი გახდნენ გადასახლებულიყვნენ დასავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში. ევროპაში მონათმფლობელური წყობა ფეოდალურ წყობაზე შეიცვალა.

? რატომ არის დაკავშირებული ჰუნებთან ხალხების დიდი გადასახლება?

ჰუნების ნაწილი მოზრაობდა წინა აზიისკენ კავკასიის გავლით. ისტორიული წყაროებით, ისინი შემოვიდნენ დერბენტის გასასვლელიდან „ცეცხლის ქვეყანაში“ და აითქვიფნენ ჩვენს ხალხში. ერთი მრავალრიცხოვანი ჰუნთა ტომი კი გადასახლდა **დასავლეთ თურქესტანში***.

დასავლეთ ჰუნების სახელმწიფოს ჩამოყალიბება. ჰუნებმა დასავლეთისკენ მოძრაობის დროს მდინარე დონთან დაამარცხეს ალანები. მაგის შემდეგ მათ გადმოლახეს დონი და დაიკავეს ჩრდილო კავკასიის მიწები. ყირიმში ჰუნები დაეჯახნენ გოთურ ტომებს. 374 წელს ჰუნებმა ბალამირის წინამძღვრობით, ბოლო მოუღო ოსტ-გოთურ სახელმწიფოს.

? რომელ დღევანდელ სახელმწიფოს დასახელებაშია ჰუნების სახელწოდება?

ჰუნებმა გადალახეს დუნაი დაამარცხეს მანდ მცხოვრები სხვა გოთები და დასახლდნენ პანონიაში (დღევანდელი დასავლეთ უნგრეთი). ამის შედეგად სამხრეთ დასავლეთის ევროპის მიწები გადავიდნენ ჰუნების დაქვემდებარებაში.

ასე დაარსეს ჰუნებმა თავიანთი სახელმწიფო ევროპაში. სახელმწიფო იმართებოდა ტომების ბელადების მეშვეობით.

დასავლეთ ჰუნების იმპერია (374-470წწ.)

***დასავლეთ თურქესტანი** – დღევანდელი თურქმენეთის, უზბეკეთის, ყირგიზეთის, ტაჯიკეთის, ყაზახეთისა და ავღანეთის ნაწილი.

ატილას მმართველობის დროს ჰუნების სახელმწიფო გადაიქცა უძლიერეს იმპერიად. იმპერიის საზღვრები მოიცავდნენ უდიდეს ტერიტორიას: ვოლგიდან აღმოსავლეთში, რაინამდე დასავლეთით, სამხრეთით – ბალკანეთის ნახევარკუნძულიდან ბალტიის ზღვამდე – ჩრდილოეთით. ამ იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდნენ თანამედროვე რუმინეთი, უნგრეთი, ავსტრია, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, სამხრეთ რუსეთი და გერმანიის ნაწილი.

ატილას ძეგლი ქალაქ ბუდაპეშტში, უნგრეთი

ატილას ჯარში ომობდნენ არა მარტო ჰუნები, არამედ სხვა ტომების წარმომადგენლებიც. ატილას გვერდით ყოველთვის ამ ტომების წარმომადგენლები იმყოფებოდნენ. დასავლეთ ევროპის მოსახლეობა მას „ღვთის რისხვა ატილას“ უწოდებდნენ.

ევროპულ წყაროებში ატილაზე ნათქვამია რომ მის პიროვნებას ახასიათებდა რკინის ნებისყოფა და გონებადამხვილობა.

ბიზანტიასთან ურთიერთობები. ბიზანტიამ დაარღვია დასავლეთ ჰუნებთან დადებული 434 წლის ზავის პირობები: იგი აგვიანებდა ხარკის გადახდას, იფარავდა დევნილებს. 414 წელს ატილა ახლად შექმნილი ჯარით დაესხა ბიზანტიას. მან დაიპყრო ყველა ქალაქი გზად კონსტანტინოპოლამდე და მიაღწა კონსტანტინოპოლს. ბიზანტიის იმპერატორმა, სახელმწიფოს გადარჩენის მიზნით, სასწრაფო წესით გაუგზავნა ელჩები ატილას.

ელჩების მეშვეობით იგი შეპირდა ატილას ყველა მოთხოვნის დაკმაყოფილებას. ელჩებმა მოაწერეს ხელი ზავს უმძიმესი პირობებით.

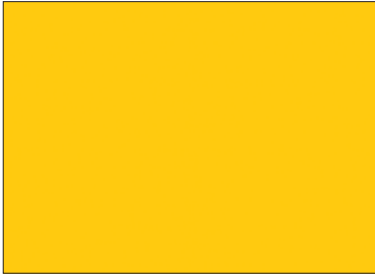
კატალონის ბრძოლა. ატილას ერთ-ერთ ძირითად მიზანს წარმოადგენდა დასავლეთ რომის იმპერიის დამოჩილება.

ახსენი ცნება „ღვთის რისხვა“, რატომ უწოდეს ატილას ესე?

რა მიზნებს ემსახურებოდა ატილას თავდასხმა რომზე?

დასავლეთ ჰუნების დროშა

451 წელს ატილას 200 ათასიანი ჯარი დაიდრა **გალიისკენ***. ჰუნებმა მიაღწიეს **ორლეანს***. აქ ისინი დაეჯახნენ რომაულ ჯარს ატილას ბავშვობის მეგობრის – ეციუსის მეთაურობით. გოთელი ისტორიკოსი აღნიშნავს რომ, იმ ივლისის ცხელ დღეს ბრძოლის ველზე დაეცა 160 ათასი ჰუნი და რომაელი ჯარისკაცი. ეციუსმა დაინახა რა რომ, ატილას ჯარს ცერ ერევოდა უკან დაიხია.

452 წელს ატილამ კვლავ შეაგროვა ჯარი და კვლავ რომისაკენ ილაშქრა. რომაელებმა გააგზავნეს ელჩობა რომის პაპის ლეონ III ხელმძღვანელობით. პაპმა შეატყობინა ატილას რომ, რომი მიიღებდა ყველა მის მოთხოვნას.

რომის ლაშქრობიდან ტრიუმფალურად დაბრუნებულმა ატილამ გადაწყვიტა სასანიდთა იმპერიის დამარცხება. მაგრამ, 453 წელს ატილა გარდაიცვალა. ატილას სიკვდილის შემდგომ ხელისუფლება დაიყო მის შვილებზე. დასავლეთ ჰუნების იმპერია ამის შემდეგ თანდათანობით დაიწყო შესუსტება და 470 წელს შეწყვიტა თავისი არსებობა.

დასავლეთ ჰუნების იმპერიის დაშლის ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო რომ, მასში მცხოვრები მოსახლეობა ხშირად ჯანყდებოდა ჰუნების წინააღმდეგ.

თეთრი ჰუნების იმპერია.

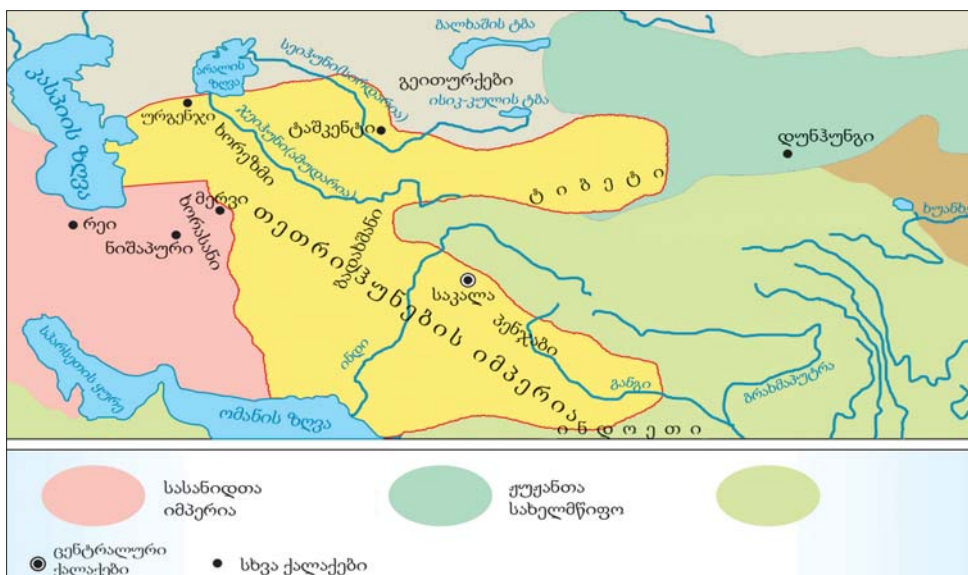
ჰუნებმა, რომელნიც დასახლდნენ დასავლეთ ტურკესტანში IV საუკუნის ბოლო შექმნეს თეთრი ჰუნების იმპერია. სხვა ჰუნებისგან განსხვავებით თეთრი ჰუნები უფრო ადრე გადავიდნენ მიწადმოქმედებაზე. ისინი მიწადმოქმედებით, მესაქონლეობითა და ხელოსნობით იყვნენ დაკავებულნი. თეთრმა ჰუნებმა სავაჭრო გზებზე დაარსეს უამრავი

ატილა კატაულანის ბრძოლის დროს

*გალია – ძველი ოლქი, რომელიც მოიცავდა თანამედროვე საფრანგეთსა და რის სხვა მიწებს

*ორლეანი – ქალაქი საფრანგეთში.

თეთრი ჰუნების იმპერია (IV საუკუნის ბოლო–567წ.)

ქალაქი. დიდი აბრეშუმის გზა თეთრი ჰუნების ტერიტორიაზე გადიოდა. აბრეშუმის გზის ნაწილი თეთრი ჰუნების კონტროლის ქვეშ იყო.

თეთრი ჰუნების იმპერიაში შედიოდა ცენტრალური აზიის ერთ-ერთი უძველესი ოლქი – ხორეზმი, ავღანეთი, ჩრდილო დასავლეთ ინდოეთის დიდი ნაწილი. ევტალატ ხანის სახელიდან გამომდინარე, რომელიც მმართავდა V საუკუნეში ეს სახელმწიფო გახდა ცნობილი, როგორც ევტალიტთა სახელმწიფო.

სახელმწიფოს დედაქალაქი იყო ქალაქი საკალა(ეხლანდელი სიალკოლტი, რომელიც პაკისტანშია).

თეთრი ჰუნების დასავლეთი მეზობელი და მეტოქე იყო – სასანიდთა იმპერია. 430 წელს აღსუვარ ხანის მმართველობის დროს თეთრმა ჰუნებმა უძლიერესი წაგება აგემოვნეს სასანიდებს. სასანიდები თეთრი ჰუნების გავლენის ქვეშ მოხვდნენ.

V საუკუნის ბოლოს მიხირაგული ხანის მმართველობის დროს თეთრი ჰუნების

აღსუვარ ხანი

მიხირაგულა ხანი

რა არის შენთვის ცნობილი ხორეზმ-შაჰების სახელმწიფოს შესახებ?

თეთრი ჰუნების დროშა

დამარცხდნენ. ამის შედეგად თეთრი ჰუნების სახელმწიფო დაიშალა. მისი მიწები დაიყეს სასანიდებმა და გეითურქებს შორის. ხორეზმში გეითურქების ხელში გადავიდა.

იმპერიამ მიაღწია განვითარების მწვერვალს. ისინი ანხორციელებდნენ უწყვეტ ლაშქრობებს ინდოეთზე. ბოლოსდაბოლოს ჩრდილო ინდოეთი თეთრი ჰუნების იმპერიის ნაწილი გახდა. შემდგომში ამხელა ტერიტორიის მმართვეა სულ უფრო და უფრო ძნელდებოდა.

VI საკუნის ბოლოდან თეთრი ჰუნების იმპერია ნენნელა შესუსტდა. სხვადასხვა ოლქებში გახშირდა მოსახლეობის აჯანყებები. წარმოიშვა ცალკეული კაგანატები. ამ დროს დაიწყო შეჯახებები თურქულ სახელმწიფოსთან – გეითურქულ კაგანატთან. 567 წელს სასანიდთა შაჰი ხოსრუვ ანუშირვანი და გეითურქულმა ხანმა ისტემიმ ერთობლივი ძალებით ილაშქრეს თეთრი ჰუნების წინააღმდეგ. ჰუნები

1. აღინიშნეთ, გეოგრაფიული ადგილები, რომლებიც ტექსტშია გამოყენებული და გვაჩვენეთ ისინი რუკაზე.
2. შეადარეთ ატილა და აღსუვარ ხანი.
3. შეადარეთ თეთრი დასავეთის ჰუნების იმპერიები.
4. მოამზადეთ პრეზენტაცია «ხალხების დიდი გადასახლება».

2. გეითურქული კაგანატი და მისი შთამომავლები

როგორც შენთვის ცნობილია თურქულმა ტომებმა აზიასა და ევროპაში შექმნეს მრავალი სახელმწიფო. თუ იცი პირველად სიტყვა „თურქული“, რომელ მათგანში იყო პირველად გამოყენებული?

VI საუკუნეში შეიქმნა გეითურქული კაგანატი, რომელმაც ისტორიაში მნიშვნელოვნად ჩაწერა თავისი თავი. 500 წლის განმავლობაში გეითურქული სახელმწიფოს ტრადიციებს აგრძელებდა უიღურთა სახელმწიფო და შემდგომ ოღუზთა სახელმწიფომ.

გეითურქები

ბუმინ

ხაგანი

მულან

ხაგანი

ისტემი

ხაგანი ილტერის

ხაგანი ტონიუკუნ

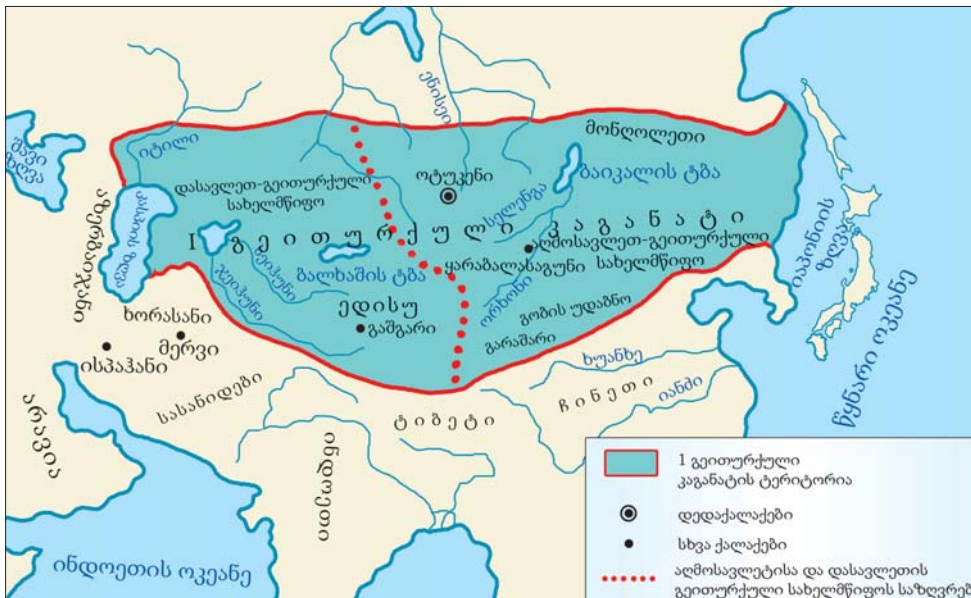
კიულტიგინ

მოიონ ჩურ

იაბგუ

როგორ შეიქმნა გეითურქული, უიღურთა და ოღუზთა კაგანატები?

პირველი გეითურქული კაგანატი (552-744)

„ილ ხაგანი“. დიდი ჰუნური იმპერიის დაშლის შემდგომ ჩრდილო ჩინეთის ველებზე თურქული ტომების მიერ შექმნა ჟუჟანის სახელმწიფო. 552 წელს ბუმინმა, რომელიც იყო ჟუჟანის სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში, გამოაცხადა

რომელი თანამედროვე სახელმწიფოებს მოიცავდა გეითურქული სახელმწიფო?

რატომ იყო გამოსახული გეითურქების დროშაზე მგლის თავი?

ბუმიან ხაგანი

ისტემი ხაგანი

გეითურქული იმპერიის დროშა

თავისი თავი „ილ ხაგანად“, ანუ სახელმწიფოსა და ხალხის მეთაურად. მან დაამარცხა ჟუჟუანელები დაჩაუყარა არსი გეითურქულ კაგანატს. სახელმწიფოს დედაქალაქად გამოცხადდა **ოტუკენი**. სიტყვა „თურქი“ ნიშნავს „მლიერს“ „მამაცს“.

ბუმიან ხაგანი წარმოშობით იყო ძველთურქული ტომი **აშინადან**. თქმულების მიხედვით ეს ტომი იღებს თავის საწყისს მგლისაგან. აშინის წარმომადგენლებს უწოდებდნენ გეითურქებს – ციდან ჩამოსულ თურქებს. ბუმიანის მიერ შექმნილ სახელმწიფოს დაერქვა გეითურქული კაგანატი.

კაგანატის დროშაზე გამოსახული იყო მნგლის თავი. სახელმწიფოს მმართველად **ხაგანი**. ასევე იგი სამხედრო მხედართმთავარი იყო. ხაგანის შემდეგ მეორე პირს **იაზგუ** ეწოდებოდა. მემკვიდრე ატარებდა **ტიგინის** ტიტულს. ყველაზე დიდი ტიტული დიდგვაროვნებში **შადი** იყო.

მულან ხაგანის მმართველობის დროს ჩინეთი გეითურქთა დამოკიდებულებაში მოექცა. **ისტემი ხაგანმა** დაიპყრო ჩრდილო კავკასია და ახდენდა თავდასხმებს ბიზანტიის ტერიტორიებზე. ამის შედეგად გეითურქების კაგანატი გადაიქცა იმპერიად.

IV საუკუნის ბოლოს შიდა არეულობების გამო I გეითურქული იმპერია დაიშალა. შეიქმნა **აღმოსავლეთ გეითურქული სახელმწიფო** ცენტრით მონღოლეთში და **დასავლეთის გეითურქული სახელმწიფო** ცენტრით შვიდმდინარეთში. მალე ეს სახელმწიფოები დაემოჩილენ ჩინეთს. მაგრამ თავისუფლების მოყვრული თურქები ვერ ეგუებოდნენ ამ სიტუაციას და დროდადრო აწყობდნენ აჯანყებებს. ერთ-ერთი ყველაზე დიდი და მნიშვნელოვანი აჯანყება მოხდა **კურ შადას** ხელმძღვანელობით.

„ილტერის ხაგანი“. VII საუკუნის 80-ან წლებში ჩინეთის წინააღმდეგ დაიწყო ახალი

განმანთავისუფლებელი 682 წელს შეიქმნა მეორე გეითურქული სახელმწიფო. გუთლუგ ხანი დასახელდა ხაგანად „ილტერის“ (ხალხის მხსნელი) ხაგანის სახელით. ილტერის ხაგანმა სახელმწიფოს გაძლიერების მიზნით ჩაატარა რამოდენიმე ღონისძიება. იმ დროინდელი გამოჩენილი მეცნიერი ტონიუკუკი დაინიშნა მხედართმთავრად. ჯარში ცხენოსანთა რაზმების რაოდენობა გაიზარდა. ილტერისმა გააერთიანა ერთი დროშის **მგლის თავის** ქვეშ რამოდენიმე ტომი. მისი მმართველობის დროს ქვეყანაში სუფევდა სიწყნარე და განვითარება.

რა ზომები მიიღო ილტერის ხაგანმა სახელმწიფოს გასაძლიერებლად?

ილტერის ხაგანის გარდაცვალების შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა მისი ძმა გაპაგანი, ვინაიდან ილტერის ხაგანის შვილები ჯერ პატარები იყვნენ. გაპაგან ხანის ძირითადი მიმართულებები იყო სახელმწიფოს გაძლიერება, მისი ეკონომიკის გაძლიერება და თურქულენოვანი ტომების გაერთიანება. ვინაიდანაც ამ საქმის მთავარი მოწინააღმდეგე იყო ჩინეთი, მან დაილაშქრა ჩინეთის წინააღმდეგ. გეითურქების ჯარი წყნარ ოკეანამდე მივიდა. ჩინეთის სახელმწიფო იძულებული გახდა გეითურქების ბატონობა ეცნო.

გაპაგან ხაგანის შემდეგ სათავეში ბილგე ხაგანი მოვიდა. თავის პატარა ძმასთან ერთად კიულ ტიგინთან და ტონიუკუკთან ერთად მმართვედა სახელმწიფოს. ბილგე ხაგანის მთავარი ამოცანა იყო თურქული ხალხის ერთ ერად ჩამოყალიბება და შენარჩუნება იყო. ერთ-ერთ ბრძოლაში კიულ ტიგინი დაიღუპა. ბილგე ხაგანმა თავის ძმას ძეგლი აღუმართა ორხონის მდინარის ნაპირზე, დღევანდელ მონღოლეთში. ამ ძეგლმა დღემდე შეინარჩუნა თავისი დიდება. რამოდენიმე წლის შემდეგ თავისი ძმის სიკვდილიდან ბილგე ხაგანი მოკლული იქნა შეთქმულების შედეგად. უიგურებისა და რამოდენიმე სხვა ტომის აჯანყების შედეგად გეითურქული სახელმწიფო დასუსტდა და 744 წელს დაიშალა.

უიგურების კაგანატის შექმნა. 744 წელს გუთლუ ბილგე კიულ ხაგანმა დაარსა უიგურთა სახელმწიფო. სახელმწიფოს დედაქალაქი ორდა გახდა, რომელიც მდინარე ორხონზე იყო განლაგებული. სახელმწიფოს ტერიტორია განლაგებული იყო აღტაიდან მანჯურია-მდე, კასპიის ზღვიდან გობის უდაბნომდე.

გუთლუ ბილგე კიულ ხაგანის სიკვდილის შემდეგ მისი ადგილი მისმა შვილმა მოიონ ჩურმა (745–759) დაიკავა.

გუთლუ ბილგე კიულ ხაგანი

თურქულად სიტყვა „უიგური“ ნიშნავს „მოკავშირეს“

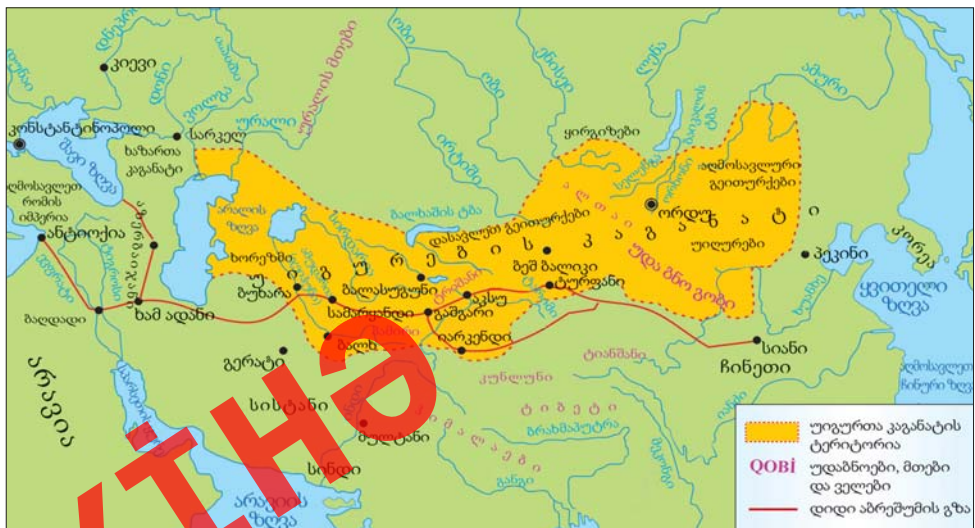
მან დაიპყრო ჩინეთის დედაქალაქი და ალა-დგინა ჩინეთის იმპერატორის თანამდებობა. მიღწეული მოლაპარაკებების შედეგად ჩინეთი იღებდა ვალდებულებას ყოველწლიური ხარკის გადახდაზე აბრეშუმით. ბეგიუ ხაგანის (759–779) მმართველობის დროს ჩინეთის მთლიანი ვაჭრობა ხელში ჩაიგდეს უიგურებმა. ბეგიუ ხაგანმა დაამარცხა ტიბეტელები, რომელნიც ესხმოდნენ ჩინეთს.

მზიმე გეოგრაფიული მდგომარეობის მიუხედავად უიგურებს ჰქონდათ მდიდარი ყოფა. ძირითადი საქმიანობა, რომელსაც უიგურები ეწეოდნენ მიწადმოქმედებასა და მესაქონლეობას. განვითარებული იყო ისეთი ხელოსნობა, როგორიცაა მჭედლობა, საიუველირო საქმე, ქსოვა, ხალიჩების ქსოვა და ა.შ. იმის გამორომ, დიდი აბრეშუმის გზა გადიოდა მათ ტერიტორიაზე უიგურებს ურთიერთობა ჰქონდათ ბევრ ქვეყანასთან. მათ დაარსეს უამრავი ქალაქი. ქალაქებს შორის განლაგებული იყო კეთილმოწყობილი გზები. ამ გზებით დღემდე მოძრაობენ.

რა ღონისძიებები ჩატარა მოიონ ჩურ ხაგანმა ხელისუფლების გასამაგრებლად?

უიგურებმა ევროპელებზე ადრე დაიწყეს ქალაქების გამოშვება და ტიპოგრაფიული საქმე. ისინი ბეჭდავდნენ წიგნებს. ზალა ტარკანის მმართველობის დროს (779–789) უიგურების სახელმწიფომ მიაღწია თავისი განვითარების უმაღლეს სტადიას. მაგრამ, IX საუკუნის პირველი ნახევრიდან უიგურთა კაგანატი დაიშალა. 842 წელს ყირგიზებმა მოაწყეს აჯანყება, რაც გახდა უიგურთა სახელმწიფოს დაშლის მიზეზი.

უიგურთა კაგანატი (744–842)

დღესდღეობით უიგურთა უმრავ-
ლესობა ჩინეთის პროვინცია სია-
ნძანში ცხოვრობს

ოღუზთა სახელმწიფოს შექმნა.

სიტყვა ოღუზი წარმოიშვა სიტყვ-
ების გაერთიანებით წარმოიშვა
„ოზ“, რაც ნიშნავს „მოდგმას“, „ტომს“
და მრავლობითი აფიქსისგან „უზ“.
ამ ტომთა კავშირში შედიოდა 24
ტომი. თვითოეულ ტომს გააჩნდა
თავისი ნიშანი. ამ ტომთა უმრავ-
ლესობა შედიოდა I გეითურქულ
კაგანატში, მერე მეორე გეითურ-
ქულ კაგანატშიც. გეითურქული
კაგანატის დაშლის შემდეგ 750 წელს
ამ ტომებმა შექმნეს სახელმწიფო.
მაგრამ, შექმნისთანავე, ისინი უი-
გურების დაქვემდებარებაში მოე-
ქნენ. უიგურთა კაგანატის დაშლის
შემდეგ ოღუზური ტომებმა, რომ-

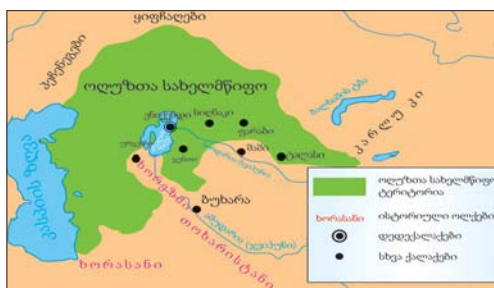
რუნული ანბანით დაწერილი მოიონ
ჩურას წერილი: „თავის ათასწლეულები
და უთვლელი (სამუდამო) წარწერები
მე უბრძანე გამოეკვეთათ
ბრტყელ ქვაზე

უიგურთა დროშა

ოღუზი და მისი შვილები

ოღუზთა სახელმწიფოს (750–1000)

ელნიც სახლობდნენ მდინარე სეი-ხუნსა და კასპიის ზღვის შორის, გაერთიანდნენ და შექმნეს ერთიანი სახელმწიფო. ამ სახელმწიფოს ისტორიულ წყაროებში მოიხსენებენ, როგორც **ოღუზთა სახელმწიფოს** ან **იაგზუს სახელმწიფოს**.

სახელმწიფოს დედაქალაქი **ენიქენდი** იყო. სახელმწიფოს მმართვედა მეფე, რომელსაც იაგზუ

ეწოდებოდა. ჯარს ხელმძღვანელობდა **სუბაში** – სახელმწიფოს მეორე პირი იაგზუს შემდეგ. **გიულერგინი** ეწოდებოდა მოხელეს, რომელიც იაგზუს თანაშემწე იყო.

სახელმწიფო მეთაურთან არსებობდა დივანი (მოხელეთა საბჭო). მოხელეები, რომელნიც კრიფავდნენ გადასახადებს – **თახსილდარები** ეწოდებოდათ.

ოღუზების მიერ ისლამის მიღება. **ოღუზთა დინება.** ისლამის მიღებამდე ოღუზებს ეჯერად გიოი ტენრესი (ცის ღმერთი). 950 წელს ოღუ-

რითი შეიძლება აიხსნას უიგურთა კაგანატის შესუსტება?

რა მნიშვნელობა აქვს ოღუზების მიერ ისლამის მიღებას?

ზებმა მიიღეს ისლამი. იმ ოღუზებს, რომელმაც მიიღეს ისლამი თურქმენებს უძახდნენ. მალე ოღუზებს შორის ისლამი გახდა მთავარი რელიგია. შემდგომში ისლამის და თურქული კულტურა ერთმანეთში შეერწყა და გაზდა ერთიანი.

შიდა უთანხმოებმა შეასუსტა ოღუზთა სახელმწიფო. ამის შედეგად 1000 წელს ყიფჩალებმა დაამარცხეს ოღუზთა სახელმწიფო. სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ კვლავ დაიწყო ხალხების მიგრაცია. მათი ნაწილი დასახლდა შავი ზღვის ჩრდილოეთით, დანარჩენები დასახლდნენ აზერბაიჯანში, ირანში, ერაყსა და ანატოლიაში.

1. ახსენი გეითურქების იმპერიის შექმნის მნიშვნელობა თურქული სამყაროსათვის?
2. მიუთითე პირველი გეითურქული იმპერიის დაშლის მიზეზები.
3. დაწერეთ ესე მეორე გეითურქების იმპერიის შესახებ.
4. რა წვლილი შეტანეს უიგურებმა მსოფლიო კულტურაში?
5. ისტორიული წყაროების მეშვეობით გამოარკვეე ოღუზთა სახელმწიფოს შექმნის ისტორია.

3. ავარები, ხაზარები და ბულგარები

როგორ განვითარდა ჟუჟუანელების შემდგომი ბედი გეითურქების მიერ ჟუჟუანელთა სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ? ამის შემდეგ მათ ცხოვრებაში საინტერესო მოვლენები მოხდა. ამ მოვლენების გამო-ხმაურება ევროპიდან ისმოდა. ევროპის რუქის ჩამოყალიბებაში დიდი როლი ითამაშეს თურქებმა.

ავარები
ბულგარები
ბაიან ხაგანი
კუბრატ ხანი
ასფარუხ ხანი
ხაზარები
იტილის ბულგარები
ბულგართა ქალაქი

რომელი თურქული სახელმწიფოები შეიქმნა ევროპაში დასავლეთ ჰუნების იმპერიის დაშლის შემდეგ?

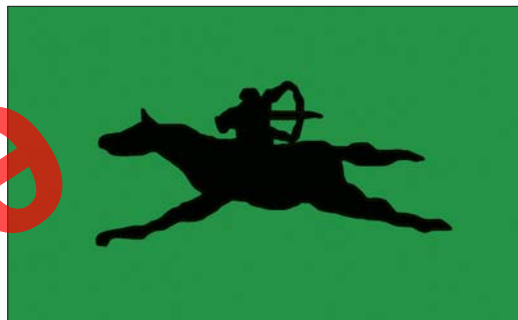
ავარული კაგანატი. გეითურქების მიერ ჟუჟუანელთა სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ მათი ნაწილი გამოემართა დასავლეთისკენ და დასახლდა კავკასიაში. მათ ავარები დაარქვეს. თურქულად ეს სიტყვა ნიშნავს „მტკიცე, დაპირისპირებული“.

VI საუკუნის ნახევარში ავარები გადასახლდნენ კავკასიიდან აღმოსავლეთ ევროპაში. სხვა თურქულ ტომებთან ერთად მათ შექმნეს ავარული კაგანატი. ამ სახელმწიფოს საფუძველი 565 წელს ბაიან ხანმა ჩაუყარა. მწირ დროში ავარების სახელმწიფო უძლიერეს კაგანატად გამოყალიბდა. ავარებმა დაიწყეს ბიზანტიისგან ხარკის მოთხოვნა.

ხალხების გადასახლება

VI საუკუნის ბოლოს ავარიის სახელმწიფო გახდა იმპერია, რომელშიც შედიოდა აღმოსავლეთი და დასავლეთ ევროპის მნიშვნელოვანი ნაწილი, უნგრეთის სამხრეთის მიწები, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, ავსტრია და გერმანია. გერმანული და სლავური ტომების ნაწილი ავარების გავლენის ქვეშ მოექცნენ. ავართა

ავარული დროშა

სახელმწიფოს ჩამოყალიბებაში დიდი წვლილი შეიტანეს ჰუნებმა, საბირებმა, ოღუზებმა და სხვა თურქულმა ტომებმა.

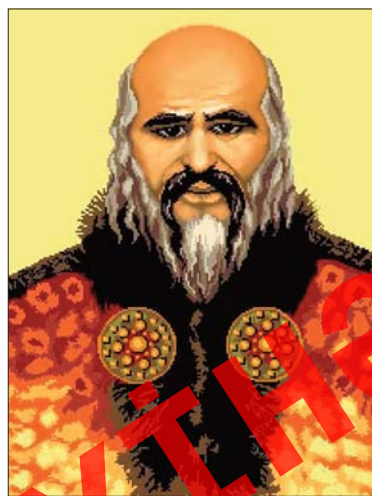
იმის შემდეგ, რაც ავართა კაგანატის საზღვრებმა ბიზანტიის საზღვრებს მიუახლოვდა მათ დაიწყეს ბიზანტიის მიწებზე თავდასხმები. ავარებმა სასანიდებთან ერთად ორჯერ შემოარტყეს ალყა კონსტანტინოპოლს. მაგრამ, იმის გამო რომ, მათ არ გააჩნდათ საზღვაო -სამხედრო ფლოტი მათ ვერ შესძლეს კონსტანტინოპოლის დაპყრობა.

626 წელს კონსტანტინოპოლზე კიდევ ერთი თავდასხმის შედეგად ავართა სიზლიერე შეირყა. დაპყრობილი ხალხების აჯანყებებმა და შიდა არეულობებმა შეასუსტა ავართა კაგანატი. რამოდენიმე თურქულენოვანი ტომი გამოეყო ავარებს. ბულგართა სახელმწიფოს მმართველმა კუბრატ ხანმა მიიღო ეს ტომები. მან განდევნა ავარები შავი ზღვის ჩრდილოეთიდან და მდინარე დნიპროს ქვედა დინებიდან.

VIII საუკუნის ბოლოს ავარელებს და ფრანკების სახელმწიფოს შორის დაიწყო ხანგრძლივი ომი. 823 წელს ფრანკებმა დაიპყრეს ავარტა მიწები – პანონია. ავართა სახელმწიფო დაეცა. დღესდღეობით, ჩრდილო აზერბაიჯანსა და დაღესტნის ტერიტორიაზე მაცხოვრებელი ავარები ითვლებიან იმ თურქულენოვანი ავარელების შთამომავლებად.

ბულგარო თურქული სახელმწიფო სამხრეთ – აღმოსავლეთ ევროპაში. დასავლეთ გეითურქული სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ აღმოსავლეთ ევროპის მდებარეობაზე შეიქმნა ორი სახელმწიფო. ერთ-ერთი მათგანი იყო დიდი ბულგართა სახელმწიფო, რომელიც შეიქმნა შავი ზღვის სანაპიროზე. მეორე სახელმწიფო – ხაზართა კაგანატი, რომელიც წინა კასპიის ტერიტორიებზე შეიქმნა.

ბულგართა სახელმწიფო, შექმნის პირველივე დღიდან ჩამოყალიბდა როგორც სერიოზული პოლიტიკური ძალა. ბულგართა სახელმწიფოს დამაარსებლის – **კუბრატ ხანის** სიკვდილის შემდეგ, მისმა შვილებმა დაინაწილეს სახელმწიფოს მიწები და ამის შედეგად ბულგართა სახელმწიფო დაიშალა. ამით ისარგებლეს ხაზარებმა. 660 წელს ბულგართა და ხაზარებს შორის მოხდა შეჯახება. ხაზარებმა გაიმარჯვეს. ბულგართა ნაწილმა მიიღო ხაზართა მმართველობა და დარჩა ადგილზე.

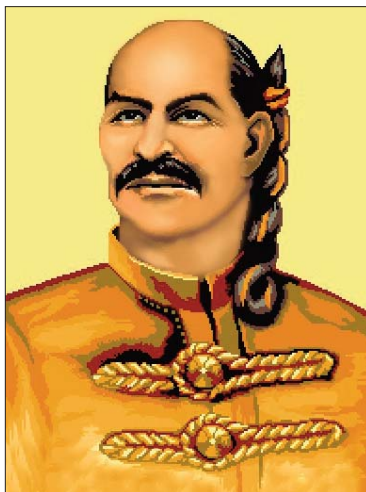
კუბრატ ხანი

მეორე ნაწილი კი კუბრატ ხანის შვილის **ასფარუხ ხანის** მეთაურობით გადასახლდა დუნაისპირეთის მიწებზე.

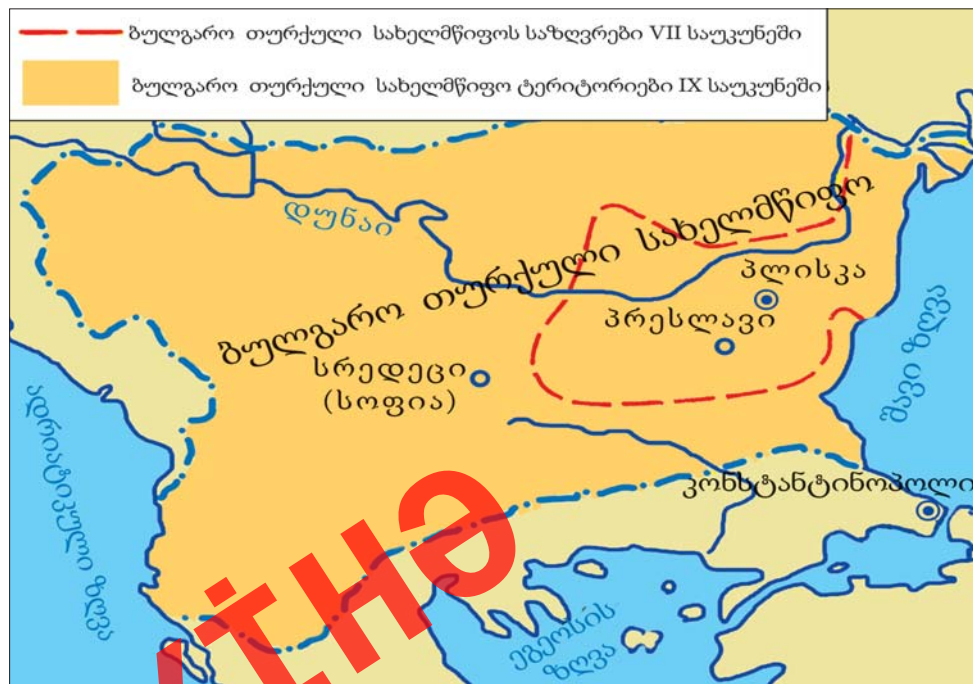
679 წელს ასფარუხ ხანმა სძლია ბიზანტიელებს. ამით მან დაარსა ბულგარო

თურქული სახელმწიფო სამხრეთ – აღმოსავლეთ ევროპის ტერიტორიაზე. ბიზანტიის იმპერია იზულებული გახდა დაედო ზავი ასფერუხ ხანთან. ამ ზავის მიხედვით ბიზანტიის სცნობდა ბულგარო თურქული სახელმწიფოს და იღებდა ვალდებულებას გადაეხადა ხარკი. ბულგარო თურქული სახელმწიფოს დედაქალაქი – პლისკა იყო, ეხლანდელი ქალაქი პრესლავი.

ბულგარულ სახელმწიფოს მართავდა ხანი, რომელსაც მთელი ზალაუფლება თვითონ ჰქონდა. მოსახლეობა ძირითადად მიწადმოქმედებას ეწეოდა. აქ ასევე განვითარებული იყო მესაქონლეობა და მეზღვაობაც. ქალაქები – სახელმწიფოები ურთიერთობდნენ სხვა სახელმწიფოებთან. ბულგარო თურქული სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკა ძირითადად ბიზანტიასთან ურთიერთობებზე იყო დამყარებული. ბიზანტიის იმპერატორები ვერ ეგუებოდნენ თავიანთ ტერიტორიაზე დამოუკიდებელი თურქული სახელმწიფოს შექმნას.

ასფარუხ ხანი

ბულგარო თურქული სახელმწიფო (679–1018)

კუბრატ ხანის საფლავი თანამედროვე
უკრაინულ ქალაქ პოლტავაში

ასფარუხ ხანის ძეგლი ბულგარულ
ქალაქ დობრიჩში

IX საუკუნის პირველი ნახევარი იყო ყველაზე ბრწყინვალე ხანა ბულგარო-თურქული სახელმწიფოსთვის. ამ პერიოდში შეიქმნა უამრავი ქალაქი და სარწყავი ქსელები. აღმოსავლეთ ევროპაში არსებული ერთადერთი მარილის საბადო ბულგარებს ეკუთვნოდა.

864 წელს ქრისტიანობა გამოცხადდა ერთადერთ სახელმწიფო რელიგიად. ქრისტიანობამ მოახდინა დიდი გავლენა მოსახლეობის კულტურაზე. სლავების ნაკადი სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა. შემდგომში ბულგარები, რომლებიც თურქები იყვნენ აითქვიფნენ სლავებთან.

ხაზართა კაგანატი. ხაზარები იყვნენ საბირების, ონოგურების და ალთაის თურქული ტომების შთამომავლები. VII საუკუნის დასაწყისიდან ისინი დასახლდნენ კასპიის დასავლეთ სანაპიროზე, მათ შორის აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე. შემდგომ ისინი გაიშალენ დასავლეთ და აღმოსავლეთ მიწებზე. ხაზართა კაგანატი იყო ერთ-ერთი პირველი ფეოდალური სახელმწიფო აღმოსავლეთ ევროპაში. ამ სახელმწიფოს დედაქალაქი პირველად იყო სამარყანდი, ხოლო შემდგომში გადავიდა ქალაქ იტილში.

VIII–IX საუკუნეებში ხაზართა კაგანატი იყო თავისი განვითარების პიკში. მაგ დროს მის შემადგენლობაში შედიოდნენ ჩრდილო კავკასია, აზოვის ზღვის სანაპირო და ყირიმის ნახევარკუნძულის ნაწილი. IX საუკუნეში ხაზარებს უხდიდნენ ხარკს აღმოსავლეთ სლავური ტომების უმრავლესობა.

სახელმწიფოს მმართავდა **ხაგანი**. ხაგანის გარემოცვაში იყვნენ **ბეკები** და **თარხანები**, რომელნიც დიდი ძალაუფლებით სარგებლობდნენ. ხაზართა სახელმწიფოს გააჩნდა ძლიერი ჯარი. მათ გააჩნდათ უდიდესი გავლენა მეზობელ ქვეყნებზე.

კასპიის ზღვის ერთ-ერთი სახელწოდება – ხაზარი ხაზარებთანაა დაკავშირებული. ქვეყნის ტერიტორიაზე გადიოდა უამრავი სავაჭრო გზები. ფართო სავაჭრო ურთიერთობები ხელს უწყობდნენ კულტურულ – ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებას. არაბებთან და პეჩენეგებთან ბრძოლების შედეგად სახელმწიფო დასუსტდა. X საუკუნის 60-ან წლებში კაგანატი დამარცხებული და მიერთებული იქნა კიევის სახელმწიფოს მიერ. თურქი – ხაზარები, რომელნიც ცხოვრობდნენ აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე აითქვიფნენ ადგილობრივ მოსახლეობასთან. დღევანდელ დღეს აზერბაიჯანის ერთ-ერთი რაიონი ატარებს ხაზარის სახელს.

იტილო ბულგარული სახელმწიფო. დიდი ბულგარო თურქული სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ, პოპოლუჩიეს ტერიტორიაზე მცხოვრებნი დაემორჩილნენ ხაზარებს. დიდი ხნის განმავლობაში ისინი უხდიდნენ ხარკს ხაზართა კაგანატს. 965 წელს მათ შექმნეს იტილო ბულგარული სახელმწიფო. ამ სახელმწიფოში შედიოდნენ მდინარეების ვოლგისა და კამის მიმდებარე ტერიტორიები. იტილო ბულგარული სახელმწიფო აღარ უხდიდა ხარკს ხაზარებს. იტილო ბულგარული სახელმწიფოს დედაქალაქი ბულგარი იყო.

ხაზართა კაგანატი (VII-X საუკუნეები)

იტილო ბულგარული სახელმწიფო (965–1236)

ხელსაყრელი გეოგრაფიული პირობების გამოყენებით სხვა ხალხებთან ერთად, რომელნიც ცხოვრობდნენ ვოლგის სამხრეთით, მათ ჰქონდათ საშუალებას ვაჭრობისათვის არა მხოლოდ კავკასიასთან არამედ ცენტრალურ აზიასთანაც. ბულგარები ცვლიდნენ ხორბალს, ბეწვეულს, ხელოსნურ საგნებს. მაღალგანვითარებული ქალაქები ბულგარი, ბილიარი, სუვარი ითვლებოდნენ ხელოსნობისა და ვაჭრობის ცენტრებად. გლეხების უმრავლესობა თავისუფალნი იყვნენ. აქ განვითარებული იყო მჭედლობა. ხელოსნები ამზადებდნენ სხვადასხვა საგნებს თიხისგან, სპილენძისგან, ვერცხლისგან და ოქროსგან. ბულგართა ხანების სახელით იბეჭდებოდნენ მონეტები.

მონღოლების შემოსევის დროს აღმოსავლეთ ევროპაზე იტილო (ვოლგის) ბულგარულ სახელმწიფოს საფრთხე დაემუქრა. 1236 წელს მონღოლებმა გაანადგურეს ეს სახელმწიფო.

ვოლგის ბულგარეთი – ერთ-ერთი პირველთაგანი თურქული ხალხების შორის ვინც მიიღო ისლამი. ბულგართა ხანი სთხოვდა ხალიფას გამოეგზავნა მეცნიერები ისლამის შესასწავლად. ხალიფამ გაუგზავნა მეცნიერები. მათ შორის იმყოფებოდა არაბი მეცნიერი და მოგზაური იბნ ფალდანი, რომლის ისტორიულმა წყაროებმა მოაღწია ჩვენს დღეებამდე. ბულგარებმა გააერთიანეს თავიანთი ტრადიციები ისლამურთან. ამან ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი ისლამის კულტურის განვითარებაში.

1. ჩამოაყალიბე ავარული სახელმწიფოს დაშლის მიზეზები 626 წლის შემდეგ.
2. დაამტკიცე, რომ ხაზართა კაგანატი VIII-IX საუკუნეებში იყო ძლიერი სახელმწიფო.
3. იპოვნეთ ბიზანტიის იმპერიასთან ურთიერთობების საერთო მახასიათებლები ავართა კაგანატისა და ბულგარო თურქული სახელმწიფოსი.
4. გაარკვიე, რა გავლენა იქონია ისლამის მიღებამ ბულგართა სახელმწიფოზე.

4. ქვეყანა, რომლიდანაც იწყება დიდი აბრეშუმის გზა

შენ უკვე ფლობ ინფორმაციას ჩინეთის დიდ კედელზე, დიდი აბრეშუმის გზაზე, კონფუციზე, ჩინეთზე. ეს ყველაფერი შენთვის ცნობილია მე-6 კლასიდან. როგორც იცი, „ყვითელი სახვევების“ აჯანყება 20 წელი გრძელდებოდა, რამაც დაასუსტა ჩინეთი და ხელი შეუწყო ხანის დინასტიის გადაყენებას. III საუკუნის დასაწყისში ჩინეთი დაიშალა. ძველი ჩინეთის იმპერიის ტერიტორიაზე შეიქმნა რამოდენიმე ერთმანეთთან მებრძოლი სახელმწიფო. ამავდროულად ჩრდილოეთიდან მათ ესხმოდნენ თავს თურქული ტომები. დაშლილ ჩინეთს უჭირდა მათთვის წინააღმდეგობის გაწევა.

ძლიერი
ოჯახები
დინასტია სუი
დიდი არხი
დინასტია ტანი
დიდი აბრეშუმის
გზა
პეკინი
დინასტია მინი

როდის იქნა გაყვანილი დიდი არხი?

ერთიანი სახელმწიფოს შექმნა ჩინეთსი. სუის დინასტია. ჩინეთში ფეოდალური ურთიერთობების გაძლიერებამ ხელი შეუწყო ჩინეთის გაერთიანებას. მხედართმთავარი იან ცზანი(586–618) გახდა სუის დინასტიის დამაარსებელი. ქალაქი ჩანანი დედაქალაქი გახდა. ჩინეთში კვლავ აღდგა იმპერია.

ჩინეთში არსებობდა სახელმწიფო ფეოდალიზმი. იმპერატორი ურიგებდა მიწებს თავის მოხელეებსა და მხედართმთავრებს. ამ მიწების მფლობელები თანდათანობით ფეოდალებად ყალიბდებოდნენ. მაგდროს ფეოდალებს „ძლიერ ოჯახებს“ უძახდნენ. ფეოდალები ართმევდნენ გლეხების მიწებს. გლეხები მათგან დამოკიდებულნი ხდებოდნენ. დამოკიდებული გლეხები უხდიდნენ ფეოდალს გადასახადს – ტოიჯუს. VIII საუკუნიდან ფეოდალებმა დაიწყეს სახელმწიფო მიწების მითვისება.

იმპერატორის ბრძანებით გაითხარა დიდი არხი, რომელმაც გააერთიანა ჩინეთის ორი უდიდესი მდინარე ხუანხე და იანძი, ასევე არხი ზღვამდე მივიდა. გამოგონილი იქნა სპეციალური მოწყობილობა, რომელიც წყალს სანაპირომდე აწვდიდა. გაუნჯებეს და აბრეშუმის დასამზადებელი ხელსაწყოები.

რა გახდა მონათმფლობელური წყობის დაშლის მიზეზი ჩინეთში?

რას ნიშნავს გამოთქმა „სახელმწიფო ფეოდალიზმი?“

რა უარყოფითი მოვლენები გააჩნდა ფეოდალების მიერ მიწების მითვისებას?

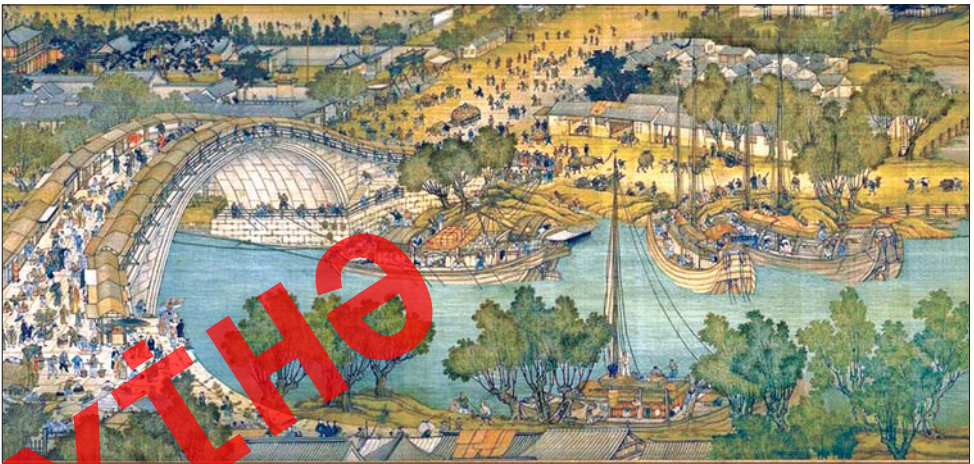
სუნის დინასტიის
იმპერატორი იან ძი

ტანის დინასტია. 618 წელს ჩინეთში ხელისუფლებაში მოვიდა ტანის დინასტია. ეს დინასტია მმართვედა სახელმწიფოს თითქმის 300 წლის განმავლობაში. ტანის დინასტიის იმპერატორს აღმერთებდნენ და უწოდებდნენ „ცის შვილს“. ტანის მმართველობის პერიოდში კორეა და ვიეტნამი დაპყრობილი ჰქონდა ჩინეთს. ჩინეთმა აიღო თავის ხელში დიდი აბრეშუმის გზის კონტროლი ცენტრალურ აზიამდე. დიდი აბრეშუმის გზა აძლიერებდა ურთიერთობებს სხვადასხვა ქვეყნებთან მათ შორის აზერბაიჯანთანაც. 751 წელს არაბების მიერ ჩინელების დამარცხების შემდეგ, ეს გზა თავისი კონტროლის ქვეშ მოაქცეეს არაბებმა. ეს იყო დიდი დარტყმა

დასავლეთსა და ჩინელებს შორის ურთიერთობებზე.

ჩინეთში ტრადიციულად იყო განვითარებული ბრინჯის წარმოება, ჩაის, აბრეშუმის ნაწარმების, ფაიფურისა და სხვა. ჩინეთი ზღვით ამყარებდა სავაჭრო კავშირებს ინდოეთის ოკეანის სხვა სახელმწიფოებთან. IX საუკუნის ბოლოს ჩინეთში დაიწყო გლეხთა ამბოხი ხუან ჩაოს მეთაურობით. ამ აჯანყებამ შედეგად მმართველი დინასტიის გადაყენება მოიტანა.

სუნის დინასტია. მონღოლთა შემოსევა. 960 წელს ჩინეთის სათავეში მოვიდა სუნის დინასტია. სუნის დინასტიის დროს ხშირად ხდებოდა გლეხების გამოსვლები, სახელმწიფოს ხშირად ესხმოდნენ მტრები.

დიდი არხი

რომელი ქვეყნები დაიპყრეს ტანის დინასტიის იმპერატორებმა?

1215 წელს მონღოლეთის დიდმა მმართველმა – ჩინგიზ ყაენმა დაიპყრო ჩინეთის ჩრდილოეთი. დიდი ბრძოლების შედეგად მონღოლებმა მთლიანად დაიმორჩილეს ჩინეთი. ჩინეთი გახდა მონღოლეთის სახელმწიფოს ძირითადი ნაწილი. მონღოლეთის დედაქალაქი გადატანილი იქნა პეკინში.

მინის დინასტია. XIV საუკუნუს შუაში სახალხო აჯანყების შედეგად ჩინეთმა დამოუკიდებლობა აღიდგინა. ხელისუფლებასი მინის დინასტია მოვიდა.

პირველ წლებში მონღოლ ფეოდალებზე ჩამორთმეული მიწები დაყოფილი იყო ჩინელ გლეხებზე. სამი წლით გლეხები განთავისუფლებულნი იყვნენ ყოველგვარი გადასახადებისაგან.

ვაჭრებისა და ხელოსნებისგან ამოსაღები გადასახადები იქნა შემცირებული.

მინის დინასტიის მიერ XV საუკუნეში ჩატარებულმა ყველა ამ ღონისძიებამ, ხელი შეუწყო ჩინეთის ეკონომიკის განვითარებასა გაძლიერებას.

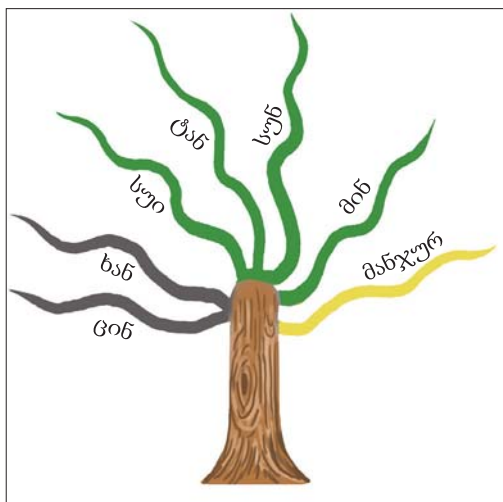
- ჩინეთის ტერიტორია ტანის დინასტიის მმართველობის დროს
- ჩინეთის გავლენის ქვეშ მყოფი ტერიტორია(618–874)

ჩინგიზ ყაენის თავდასხმა ჩინეთზე (მინიატურა)

რატომ შეამცირა გადასახადები მინის დინასტიამ?

ჩინური დინასტიები

რა თავისებურებების წყალობით შესაძლებელია ითქვას რომ, მინის დინასტიის ხანა იყო ჩინეთის განვითარების აყვავების ხანა?

XVI საუკუნეში მინის დინასტიის მიერ ჩატარებულმა ლაშქრობებმა სერიოზულად გაზარდა ჩინეთის ტერიტორიები. ჩინეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა თანამედროვე ჩინეთი, მანჯურია, კორეა, ვიეტნამი, ტიბეტი.

მინის იმპერია (1368– 1644)

მინის დინასტიის სამეფო კარის ქალები

1. ახსენი ერთიანი ჩინეთის სახელმწიფოს შექმნის მნიშვნელობა.
2. გვაჩვენებს რუკაზე ტანის იმპერიის დამპყრობელი ლაშქრობები.
3. ახსენი პოლიტიკური ფაქტორების გავლენა ჩინეთის ეკონომოკაზე.
4. ვენას დიაგრამის მიხედვით შეადარე ტანისა და მინის დინასტიები.
5. დასწერეთ ესე თემაზე „დიდი არხის გაყვანა ჩინეთში“.

5. ირანი და კავკასია

ძველი მსოფლიო ისტორიიდან შენთვის ცნობილია რომ, ირანის ტერიტორიაზე ძველად არსებობდა პართიის სახელმწიფო. III საუკუნის დასაწყისში პართიის სახელმწიფო დაიშალა და მისი ადგილი სასანიდთა სახელმწიფომ დაიკავა. სასანიდთა იმპერია აღმოსავლეთით იზრდებოდა და მან შემოიერთა აზერბაიჯანიც და მთლიანად სამხრეთ კავკასია. ამ ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენები დიდ გავლენას ახდენდნენ ყველა დაპყრობილ ხალხებზე, მათ შორის აზერბაიჯანზეც.

არდემირი
ბაბქანი
ქტესიფონი

ზოროასტრიზმი
ხოსტაკი
დასტაკერტი
პატრიკიები
აზადა
მანი
მაზდაკი
ხოსროვი
ანუშირვანი
სელჟუკები
ტიფლისის
მაჰმადიანური
სამირო
დავით IV

როგორ შეიქმნა სასანიდთა სახელმწიფო? ვინები იყვნენ მანი და მაზაკი? როგორ განვითარდა კავკასიის ბედი სასანიდების მერე?

როგორ შეიქმნა სასანიდთა იმპერია. ფარსის ოლქის მმართველი სასანის მემკვიდრე არდემირ ბაბაქანმა ისარგებლა ხელსაყრელი სიტუაციით, რომელიც შეიქმნა პართიის სახელმწიფოს შესუსტებით, დაამარცხა პართიის ჯარი და შევიდა დედაქალაქ ქტესიფონში. 226 წელს ქტესიფონში არშაკიდმა საზეიმო ვითარებაში მიიღო „შაჰინშაჰის“ – „მეფეთა მეფის“ ტიტული.

ასე შეიქმნა სასანიდთა სახელმწიფო. სასანიდები გადავიდნენ მსხვილმასშტაბიან დაპყრობებზე. ხორეზმი, ხორასანი, მერვი და აზერბაიჯანული სახელმწიფო – ატროპატენა შევიდნენ სასანიდთა სახელმწიფოში.

სახელმწიფო წყობილებით სასანიდთა იმპერიაში ადრეფეოდალური წყობა იყო. სახელმწიფოს შაჰინშაჰი მმართავდა. ადმინისტრაციულად სახელმწიფო დაყოფილი იყო ოლქებად, რომელსაც მმართავდნენ შაჰრდარები და მარზბანები. ისინი მიდიოდნენ ომში თავიანთი ჯარით, ხოლო მშვიდობიან დროში მმართავდნენ სამოქალაქო ყოფას. შაჰის შმდეგ მეორე პირად ითვლებოდა უმაღლესი რელიგიური მსახური – უმაღლესი მაგი(მთავარი ქურუმი). განსაკუთრებული როლი სახელმწიფოს მმართვაში ეკავა ზოროასტრიზმს, რომელიც სახელმწიფო რელიგიად იყო ცნობილი.

როგორ შეიქმნა სასანიდთა იმპერია?

არდემირ ბაბაქანი

სასანიდთა მეფე ხოსროვ I ანშირვანი

სასანიდთა სახელმწიფოს
ჰერბი და დროშა

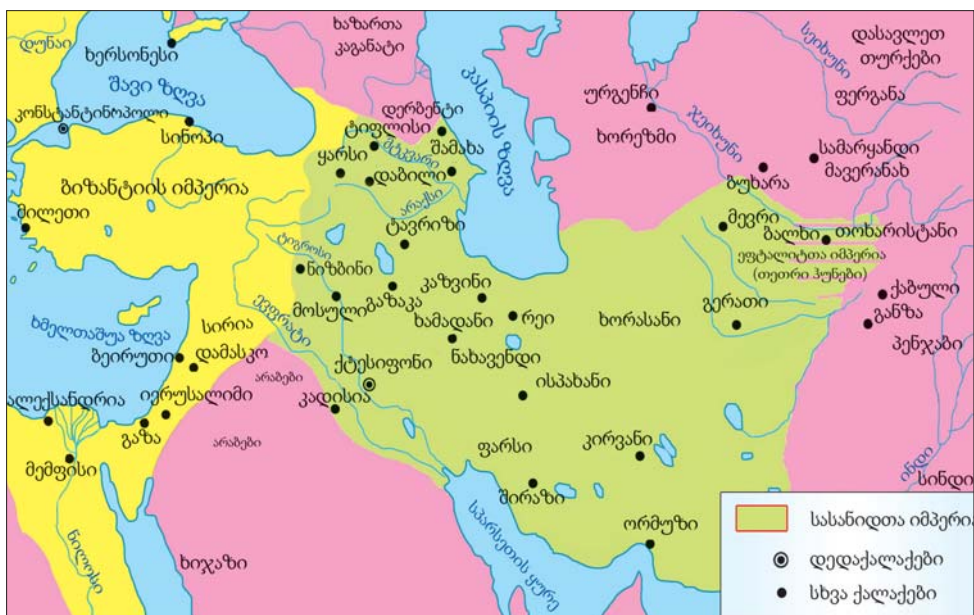

ზოროასტრიზმის ცენტრად ითვლებოდა აზერბაიჯანში (ატროპატენაში) ქალაქ გაზაკაში არსებული ტაძარი.

ფეოდალური ურთიერთობების წარმოშობა. სასანიდთა სახელმწიფოს შექმნამ დააჩქარა ფეოდალური ურთიერთობების ჩამოყალიბება. ფეოდალური ურთიერთობები სახელმწიფოში ჩამოყალიბდა III–V საუკუნეებში. სასანიდთა მეფეები თავისი გავლენისა და სასაზღვრო ტერიტორიების დასაცავად არიგებდნენ სამხედრო მიწებს – ხოსტაკებს. გლეხი უხდიდა ფეოდალს გადასახადს – ტოიჯუს, ასრულებდა სხვადასხვა სახის დავალებებს.

სახელმწიფოში იყო **ნატურალური მეურნეობა***. ფეოდალური მიწა-დმფლობელობის ძირითად ფორმად ითვლებოდა – დასტაკერტი. დასტაკერტი გადაეცემოდა მემკვიდრეობით. გლეხების ნაწილი მდიდრდებოდა, ხოლო მეორე ნაწილი ღარიბდებოდა და გავლენის ქვეშ ვარდებოდა. ამ პერიოდში შეიქმნა მსხვილი ფეოდალების კლასი, მათი ვასალების –

***ნატურალური მეურნეობა** – მეურნეობა, რომელსაც მოაქვს იმდენი მოსავალი, რომელიც საკმარისია მხოლოდ მოსახმარებლად და არა გასაყიდად.

სასანიდთა იმპერია (226–651)

წვრილი და მცირე ფეოდალების კლასი – აზადები. ცხენოსნები ჯარში აზადებისგან იყო შემდგარი. ამისთვის მათ ხოსტაკს აძლევდნენ.

ტაძრის მსახურების ხელში თავმოყრილი იყო უამრავი მიწები. ქურუმები იყვნენ მსხვილი მიწაძე-ფლობელები.

სასანიდთა მეფე ხოსრო I (531–579) საგადასახადო სისტემის მოსაწესრიგებლად ჩაატარა რიგი რეფორმები. ამ ცვლილებების შედეგად საგადასახადო სისტემა მოწესრიგდა.

ხალხს უნდა სამართლიანი საზოგადოება.

III საუკუნეში მანამ დაიწყო თავისი რელიგიური შეხედულებების გავრცელება. მისი სწავლება აერთიანებდა ზოროასტრიზმისა, ბუდიზმისა და ქრისტიანობის ძირითად არსს. მანის სწავლების მიხედვით, ზეპსა და სიბნელეს შორის მიმდინარეობს შეუქრებელი ბრძოლა. მოკლე დროში მანიქეიზმი ფართოდ გავრცელდა. სასანიდთა

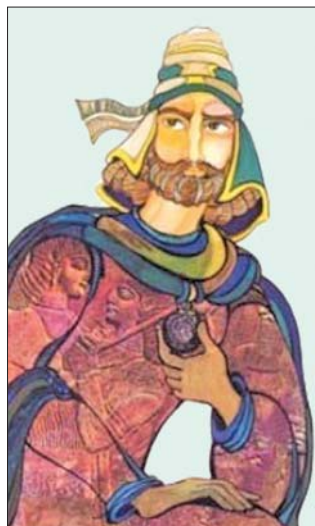

რას ნიშნავს სიტყვა „რეფორმა“?

რატომ დაიწყო მანიქეიზმის მიმდევართა ღევნა?

ბრძოლა. მოკლე დროში მანიქეიზმი ფართოდ გავრცელდა. სასანიდთა

მაზდაკი

მეფემ როცა დაინახა რომ, მანიქეიზმი სწრაფად და ფართოდ ვრცელდებოდა უბოძანა მანის დასჯა. გამოცხადდა მანიქეიზმის მიმდევრების დევნა.

481 წელს ირანში დაიწყო მაზდაკიდთა მოძრაობა, რომლის სათავეშიც მტავარი მაგი – მაზდაკი იდგა. ქტესიფონში გამოსვლის დროს მაზდაკი ითხოვდა სამართლიანი საზოგადოების შექმნას. იგი ითხოვდა ყველანაირი სიკეთის თანასწორ გადანაწილებას. სასანიდთა მეფე გუზად I (488-531) გამოიყენა ხალხში მაზდაკიდთა მხარდაჭერა თავისი გავლენის მოსახვეჭად. გარკვეული ხანის შემდეგ გუზად I დაიწყო მაზდაკიდთა დევნა. 529 წელს მაზდაკი სიკვდილით დასაჯეს, ხოლო არ მისი მიმდევრები არ დაუნდიათ და დაიწყო მათი დევნა. იმისდა მიუხედავად რომ, მაზდაკი მოკლეს მისი იდეები მაინც ცოცხლობდნენ.

?

რა ფაქტორებთან იყო დაკავშირებული სასანიდთა სახელმწიფოს დასუსტება?

სასანიდთა ხელისუფლების კრახი. V საუკუნის მეორე ნახევრიდან, სასანიდები ყოველწლიურ ხარკს უხდიდნენ თეთრი ჰუნების იმპერიას. იმის მიუხედავად რომ, სასანიდები და გეითურქები გაე-

რთიანდნენ და ერთობლივი ძალებით სძლიეს თეტლ ჰუნებს, სასანიდთა სახელმწიფო მაინც აგრძელებდა დასუსტებას. განსაკუთრებით დაასუსტა ბიზანტიასთან ომებმა. ბიზანტიამ ხაზართა კაგანატის დახმარებით დაამარცხა სასანიდები. სასანიდები იძულებულნი გახდნენ დაედოთ ზავი ბიზანტიასთან. VII საუკუნის 30-ან წლებში სასანიდებს ახალი საფრთხე დაემუქრა არაბების სახით. ბიზანტიასთან და ხაზართა კაგანატთან ბრძოლებით დასუსტებულმა სასანიდებმა ვერ გაუწიეს ღირ-

კავკასია (IV-VII საუკუნეები)

უზუნ ჰასანი – აღ-
ოიუნლუს სახელ-
მწიფოს პირველი
სულთანი

ქართველი მეფე
დავით IV

სელჩუკთა მიერ დიდი მნიშვნელობა იქონია. შემდგომში ქართველმა მეფემ, დავით IV (1089–1125), ისარგებლა სელჩუკთა შესუსტებით და დაიწყო დამპყრობლური პოლიტიკის გატარება. მისი მიზანი იყო დასავლეთ აზერბაიჯანის მიწების დაპყრობა. იგი გაერთიანდა ბიზანტიასთან და დაიწყო ბრძოლა თურქ-სელჩუკების წინააღმდეგ. ამის შედეგად დაპყრობილი იქნა ისეთი მუსულმანური ქალაქები, როგორიცაა: თიფლისი, **დაბილი*** და **ანი***.

რამოდენიმე ხნის შემდეგ დაიწყო მონღოლთა შემოსევები. კავკასია მიერთებული იყო ხულაგუიდთა იმპერიაზე. ჩრდილო კავკასია გაყოფილი იყო ხულაგუიდთა და ოქროს ურდოს შორის.

მე–XIV საუკუნის 80-ან წლებში კავკასია დაპყრობილი იქნა თემურიდების მიერ. მალე თემურიდებისა და ოქროს ურდოს იმპერიები დაიშალნენ, მათი პოზიციები კავკასიაში შესუსტდნენ.

მე–XV საუკუნეში საქართველოში შეიქმნა ისეთი სახელმწიფოები, როგორებიცაა ქართლის, კახეთისა და იმერეთის სახელმწიფოები. შემოსევების შეწყვეტა და პოლიტიკურმა სტაბილობამ დადებითად იმოქმედა კავკასიაზე. მე–XV საუკუნეში ყარაგოიუნლუსა და აღგოიუნლუს დინასტიების მმართველობამ აზერბაიჯანში დიდი სამხედრო – პოლიტიკურ როლი ითამაშა სამხრეთ კავკასიისა, ახლო და შუა აზიისთვის. მე–XV საუკუნის ბოლოს მომწიფდა პოლიტიკური სიტუაცია აზერბაიჯანის მიწების ერთიან და ძლიერ სახელმწიფოში გაერთიანებისათვის.

1. შეაგროვე ინფორმაცია და მოამზადე პრეზენტაცია კავკასურენოვან მოსახლეობაზე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე.
2. ვენას დიაგრამის მეშვეობით შეადარე მანისა და მაზდაკის სწავლებები.
3. დაწერე ესეი სახელწოდებით „არაბთა დამპყრობლების გავლენა კავკასიის ხალხების ეკონომიკაზე“.
4. ჩამოაყალიბე კავკასიის სამხედრო – სტრატეგიული მნიშვნელობა.
5. ჩამოაყალიბე სასანიდთა სახელმწიფოს გავლენა კავკასიაზე.

***დაბილი** – ქალაქი სამხრეთ აზერბაიჯანში.

***ანი** – უძველესი ქალაქი ანატოლიაში, მდინარე არპაჩაის ნაპირზე.

6. არაბთა სახალიფო

ისლამის მიღების შემდეგ არაბები დადგნენ პროგრესის გზაზე. მათი ცხოვრება შეიცვალა. ისლამმა ასწავლა არაბებს სახელმწიფოს ჩამოყალიბების, საზოგადოებაში ურთიერთობისა და სახელმწიფოს მმართველის პრინციპები. ამ სახელმწიფოს მმართველებს უწოდებდნენ **ხალიფებს*** ანუ წინასწარმეტყველის საქმის გამგრძელებლებს. არაბებმა გაავრცელეს ისლამის ფასეულობები დასავლეთით ატლანტიკური ოკეანედან აღმოსავლეთით ჩინეთამდე.

ბედუინი
მექა
წინასწარმე-
ტყველი
მუჰამადი
ხალიფა
ომიადები
პუატიე
ბაღდადი
ვაკუფი
თემი
მულკ
იკთა

როგორ შეიქმნა არაბთა სახელმწიფო? რის შედეგად შესძლეს არაბებმა ამხელა ტერიტორიის დაპყრობა?

არაბული სახელმწიფოს შექმნა. არავია განლაგებულია აზიის, აფრიკისა და ხმელთაშუაზღვის მიჯნაზე, შესდგება უდაბნოებისაგან და ოაზისწბისგან. სამხრეთით ხშირი წვიმების გამო შეიქმნა მიწადმოქმედების პირობები. ამიტომაც ეს ადგილები გამოირჩეოდა მოსახლეობის სიუხვით. ჩრდილოეთით და შუა არავიაში მოსახლეობა მესაცონლეობას ძირითადად აქლემების გაშენებას მისდევდა.

აქლემი ითვლებოდა არაბების **ბედუინების*** ახლო მეგობრად. აქლემი გამძლე იყო უწყლობის გადატანაში და „ტვირთიანი გემივით“ შეეძლო გადაეტანა უამრავი ტვირთი, ამიტომაც მას უძახიან უდაბნოს გემს.

რომელ კონტინენტზეა განლაგებული არავია?

თემებს მმართვედნენ **ბელადები**, თანდათანობით თემებმა დაიწყეს ტომებად გაერთიანება.

***ხალიფა** – მეგვიდრე, გამგრძელებელი

***ბედუინი** – არაბულად „უდაბნოს ადამიანს“ ნიშნავს

რატომ უძახ-
დნენ არაბები
აქლემს უდაბ-
ნოს გემს?

არაბთა საზღვაო ვაჭრობა
(ძველი ნახატი)

არაბული სახელმწიფო 632 წელს

მუჰამადს და მის მიმდევრებს დევნიდნენ. 622 წელს იგი იძულებული გახდა თავის მხარდამჭერებთან ერთად მედინაში გადასახლებულიყო. მან გააერთიანა ყველა ვინც მიიღო ისლამი ერთ თემში. 630 წელს მან მექაში შექმნა არაბთა სახელმწიფო. წინასწარმეტყველ მუჰამადის სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფოს მმართვეა დაიწყეს ხალიფებმა. 632 წლიდან

რა იყო არაბთა გამარჯვებების მიზეზი?

ხალიფებმა აბუ ბექრმა, ომარა, ოსმანმა და ალიმ, რომელნიც ერთმანეთის მიყოლებით მმართვედნენ ხალიფატს, გააგრძელეს ისლამის გავრცელება.

იმ დროისათვის ბიზანტიასა და სასანიდებს შორის მიმდინარე ომებმა დაასუსტეს სასანიდები. მოკლე დროში არაბებმა დაიპყრეს სასანიდები, მითვისეს ბიზანტიის დიდი მიწები და დაიპყრეს ჩრდილო აფრიკა. არაბები აგრძელებდნენ თავიანთ ლაშქრობებს და მიაღწიეს მდინარე ინდს ინდოეთში. არაბებმა გააერთიანეს დიდი მიწები დასავლეთიდან ატლანტიკის ოკეანედან აღმოსავლეთით ინდოეთამდე და ჩინეთამდე.

არაბთა სახალიფო 661 წელს

610 წელს შეიქმნა ისლამური რელიგია. ამ რელიგიის მიმდევრებს უწოდებდნენ მუსულმანებს.

ისლამი იყო ბოლო რელიგია, რომელიც ციდან იქნა გამოგზავნილი. წმინდა წიგნი „ყურანი“ მოიცავს ყველა ადამიანის სულიერ და უმაღლეს ღირსეულ ფასეულობებს.

მექა იმ დროს სავაჭრო ცენტრი იყო. აქ წინასწარმეტყველ

მუჰამადს და მის მიმდევრებს დევნიდნენ. 622 წელს იგი იძულებული გახდა თავის მხარდამჭერებთან ერთად მედინაში გადასახლებულიყო. მან გააერთიანა ყველა ვინც მიიღო ისლამი ერთ თემში. 630 წელს მან მექაში შექმნა არაბთა სახელმწიფო. წინასწარმეტყველ მუჰამადის სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფოს მმართვეა დაიწყეს ხალიფებმა. 632 წლიდან ხალიფებმა აბუ ბექრმა, ომარა, ოსმანმა და ალიმ, რომელნიც ერთმანეთის მიყოლებით მმართვედნენ ხალიფატს, გააგრძელეს ისლამის გავრცელება. იმ დროისათვის ბიზანტიასა და სასანიდებს შორის მიმდინარე ომებმა დაასუსტეს სასანიდები. მოკლე დროში არაბებმა დაიპყრეს სასანიდები, მითვისეს ბიზანტიის დიდი მიწები და დაიპყრეს ჩრდილო აფრიკა. არაბები აგრძელებდნენ თავიანთ ლაშქრობებს და მიაღწიეს მდინარე ინდს ინდოეთში. არაბებმა გააერთიანეს დიდი მიწები დასავლეთიდან ატლანტიკის ოკეანედან აღმოსავლეთით ინდოეთამდე და ჩინეთამდე.

გამარჯვებების მიუხედავად ხალიფატში შიდა მდგომარეობა იყო დაძაბული. 661 წელს ხელისუფლებასი მოვიდა ომიადთა დინასტია. ომიადებმა გადაიტანეს დედაქალაქი დამასკოში. ომიადთა მმართველობის პერიოდში არაბთა ჯარი ჰიბრალტარით ევროპაში შეიჭრნენ. შემოიჭრა თანამედროვე ესპანეთის მიწებზე და გააგრძელა წინსვლა.

732 წელს პუატიესტან ბრძოლაში ფრანკებმა დაამარცხეს არაბები და მათი წინსვლა ამით დამთავრდა. ომიადები შეცვალა აბასიდების დინასტიამ (750–1258). ისინიც აგრძელებდნენ დამპყრობლურ პოლიტიკას. მათ დედაქალაქი ბაღდადში გადაიტანეს. ამის გამო აბასიდების სახელმწიფო შევიდა ისტორიაში, როგორც ბაღდადის სახალიფო. მათი მმართველობის დროს დაიწყო სახალხო

არაბთა სახალიფო VIII–IX საუკუნეებში

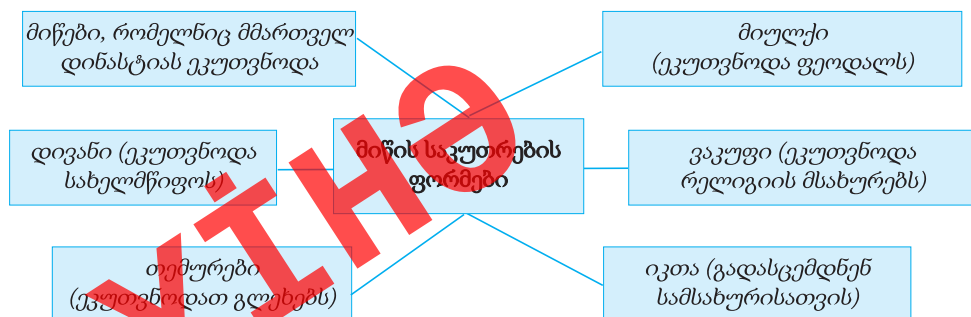
გამოსვლები. ყველაზე ცნობილი გამოსვლა – ხურამიტთა გამოსვლა იყო აზერბაიჯანში. ამ მოძრაობას ხელმძღვანელობდა სახალხო გმირი – ბაბექი. ხურამიტთა აჯანყება იყო ეროვნულ – განმანთავისუფლებელი, რომელმაც სერიოზულად შეასუსტა არაბთა სახალიფო.

ხალიფატის მმართველობა. ხალიფატის თავი – ხალიფა, ასევე მთავარი მხედართმთავარი იყო. სხვადასხვა სფეროების სამართავად სახელმწიფოში შეიქმნა დივანები (სახელმწიფო დაწესებულებები ადმინისტრაციულ და სასამართლო საქმეების სამართავად). ხალიფატის ტერიტორია დაყოფილი იყო საამიროებათ, რომელთაც ამირა მართავდა. ამ ტერიტორიებზე ოფიციალურ ენად არაბული ენა ითვლებოდა. პირებს, რომელსაც ეკისრებოდა გადასახადის გადახდა ახდევინებდნენ გადასახადებს. მდიდრებს უნდა დიდი გადასახადი ეხდათ. ხალიფას ერთგულ პირებს გადასცემდნენ მიწის ნაკვეთებს. მთლიანობაში ხალიფატში არსებობდა სხვადასხვა სახის მიწის საკუთრების ფორმები.

რა იყო არაბთა სახალიფოს წინააღმდეგ გამოსვლის საბაზი?

მიწის საკუთრების ფორმები ხალიფატის დროს

როგორი გავლენა იქონია არაბთა სახელმწიფოს შექმნამ ისლამის გავრცელებაში?

მოსახლეობა იხდიდა მიწის გადასახადს – **ხარაჯს**. მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელმაც არ მიიღო ისლამი – იხდიდა გადასახადს – **ჯიზიას**. მუსულმანური მოსახლეობა ვალდებული იყო გადაეხადა გადასახადები – **ზაკიატი** და **ხუმსი**. თავიანთი მიწების გასაკონტროლებლად არაბები იყენებდნენ გადასახლების პრინციპებს. ისინი ასახლებდნენ არაბულ ოჯახებს არავიის ნახევარკუნძულიდან დაპყრობილ ტერიტორიებზე. მათ შორის სასაზღვრო მიწებზეც.

ბოლოს დასაწყისი. არაბი ხალიფები, რომელნიც ნათესავურ კავშირში იყვნენ თურქებთან იყენებდნენ მათ ძალას. IX საუკუნიდან დაწყებული არაბთა მხედართმთავრებად თურქები ინიშნებოდნენ. თურქები მნიშვნელოვან როლს თანამშობდნენ ხალიფატის პოლიტიკაში, ისინი ხალიფასაც კი ირჩევდნენ.

დაპყრობილ ადგილებზე განმანთავისუფლებელი აჯანყებების გამო სახალიფო სულ უფრო სუსტდებოდა. შიდა არეულობებმა და განმანთავისუფლებელმა ბრძოლებმა კიდევ უფრო დაასუსტეს მუსულმანური იმპერია. ფეოდალური წყობის განვითარებით ადგილობრივი ამირები სულ უფრო ძლიერდებოდნენ და იბრძოდნენ დამოუკიდებლობისათვის. შემდგომ კი თურქ-სელჩუკთა ლაშქრობებმა კიდევ უფრო დაასუსტეს სახალიფო. 1258 წელს ისედაც დასუსტებული ხალიფატი მონღოლებმა დაშალეს.

1. ახსენი ფეოდალური წყობის გაძლიერების შედეგები ცენტრალური ხელისუფლებისათვის.
2. დაამტკიცე მაგალითებით, რომ ისლამის გავრცელებამ შეცვალა დაპყრობილი ხალხის ცხოვრება.
3. მოამზადე პრეზენტაცია თემაზე „არაბები ისლამის მიღებამე“.
4. გაანალიზე არაბთა სახალიფოს დაცემის მიზეზები.
5. აღწერე თურქული გავლენის გაძლიერების მიზეზები ხალიფატში.

7. ხალიფატის დაშლა

თანამედროვე ეპოქაში ისლამის მიმდევრები 50 ქვეყანაზე მეტია. საერთაშორისო ასპარეზზე ეს ქვეყნები ცნობილია, როგორც მუსულმანური ქვეყნები. ბევრი მათგანის ისტორია იწყება ხალიფატის დაშლის შემდეგ.

ხალიფატი
აბასიდები
მაროკო
ტუნისი
საჯიდები
სამანიდები
სულთან მაჰმუდი
გაზნევი
სელჩუკები

როგორ მოხდა ხალიფატის დასლა?
რომელმა სახელმწიფოებმა მოიპოვეს
დამოუკიდებლობა? რომელი დინას-
ტიები მოვიდნენ სათავეში?

დამოუკიდებლობის მიღწევის ისტორიული შანსი. IX საუკუნეში მიმდინარე სახალხო-განმანთავისუფლებელმა ბრძოლებმა კიდევ უფრო შეასუსტა ხალიფატი. აბასიდთა მმართველობის დროს ცალკეული ამირები ცდილობდნენ დამოუკიდებლობის მიღებას. პირველ რიგში ისინი ამცირებდნენ გადასახადების გაგზავნას ცენტრალურ ხაზინაში, შემდგომ კი საერთოდ აღარ აგზავნიდნენ. ნელ – ნელა იმატებდნენ უფრო სუსტი მეზობლის მიწებს, აძლიერებდნენ ჯარს. მათ წინაარმდეგ გამოგზავნილი ხალიფას ჯარი მარცხდებოდა. იმის გამო რომ, ხალიფა

არაბთა სახალიფოს დაშლა

აჰმედ იბნ ტულუნის მეჩეთი კაიროში. აჰმედ იბნ ტულუნი (876-879) არის თულუნიდთა დინასტიის დამაარსებელი ეგვიპტეში

ვერ ერეოდა მათ იგი იძულებული ხდებოდა ეცნო მათი დამოუკიდებელი მმართველობა. პირველ რიგში დამოუკიდებლობას მიაღწია კორდობის საამირომ, რომელიც ესპანეთში შეიქმნა. შემდგომ ცენტრალურ ხელისუფლებას გამოეყვნენ **მაროკო, ტუნისი, ალჟირი, ლივია, იემენი** და **ხორასანი**. მათ მიბაძეს **ირანმა**

რომელ ფაქტორებთან არის დაკავშირებული სახალიფოს ტერიტორიაზე დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა?

და **ეგვიპტე**. ამ სახელმწიფოების დამაარსებლები ხდებოდნენ მმართველი დინასტიები.

ამ დასუსტებისა და დაშლის პერიოდში ძალაუფლება ცენტრალურ აზიასა და აზერბაიჯანში გადავიდა **თურქულ მუსულმანურ დინასტიების** ხელში.

მმართველი დინასტიები აზერბაიჯანში. ხალიფატის დაშლის პერიოდში შირვანის ამირამ სრულიად შეწყვიტა ურთიერთობა ცენტრალურ ხელისუფლებასთან. 861 წელს მან შირვანი დამოუკიდებელ

სახელმწიფოდ გამოაცხადა. შეიქმნა აზერბაიჯანული **შირვანშაჰთა სამეფო**. შირვანშაჰთა მმართველობა იყო ყველაზე გრძელვადიანი. ეს სახელმწიფო არსებობდა 1538 წლამდე.

879 წელს აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე შეიქმნა ახალი სახელმწიფო, **საჯითთა დინასტიის** უფროსობით. დინასტიის დამაარსებელი იყო „აფშინის“ ტიტულის მქონე, განთქმული მხედართმთავარი აბუ საჯ დივდადი თურქული ამირების შტოდან. საჯიდებმა დაიქვემდებარეს დასავლეთში ანიდან და დვინიდან დასავლეთში კასპიის ზღვამდე, ჩრდილოეთით დერბენტამდე, სამხრეთით ზენჯანამდე და შექმნეს ერთიანი და ძლიერი სახელმწიფო. საჯიდები შეცვალეს **სალარიტა** დინასტიამ.

განჯა გახდა ახლად **შექმნილი** შედადივების სახელმწიფოს დედაქალაქი. შედავითთა მმართველობის ქვეშ აღმოჩნდა არანის ნაწილიც. **სალარიტთა** დაქვემდებარებაში დარჩენილი სამხრეთის მიწები **რავადივების** დინასტიამ მიითვისა. 981 წელს სალარიტთა სახელმწიფო დაეცა. ხალიფატის დაცემის შემდგომ აზერბაიჯანის ჩრდილო მიწებზე (ალბანეთი – არანი) წარმოიქმნა რამოდენიმე წვრილი სახელმწიფო:

ტიფლისის საამირო, შექის მმართველობა და დერბენტის საამირო.

ცენტრალური აზიის მმართველი დინასტიები.

სამანიდთა სახელმწიფო, რომელიც შეიქმნა 875 წელს, თავისი სახელწოდება მიიღო მისი შემქმნელისგან სამან ხუდათისგან. სამანიდთა სახელმწიფოში შედიოდა **მავერანარხი***, ხორასანი და ჩრდილო-არმოსავლეთ ირანი. მის ტერიტორიაში ძირითადად ისტორიული თურქული მიწები შედიოდა და მის ძირითად მოსახლეობას თურქული მოსახლეობა შეადგენდა. სახელმწიფოს დედაქალაქი იყო ქალაქი ბუხარა. სახელმწიფოში მიწადმოქმედებასთან ერთად განვითარებული იყო ასევე ხელოსნობა და ვაჭრობაც.

სამანიდთა სახელმწიფოს მონეტა

სამანიდთა ვაჭრები ვაჭროდნენ ხალიჩებით, აბრეშუმით, სუნელებით და მოსართავი საგნებით კიევში, ბიზანტიაში, ჩინეთში, აზერბაიჯანში და ირანში. სამანიდთა სახელმწიფოს მჭიდრო კულტურულ – ეკონომიკური ურთიერთობები ჰქონდა აზერბაიჯანთან. ამაზე მეტყველებენ აქ აღმოჩენილი მონეტები.

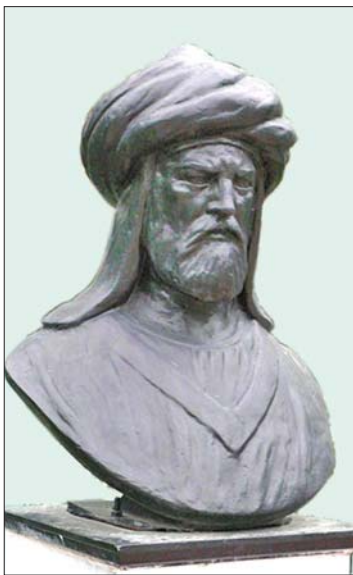
999 წელს სამანიდთა მთავარი კონკურენტები – გარახანიდებმა დაიპყრეს ბუხარა. ამის შედეგად სამანიდთა სახელმწიფომ დაასრულა არსებობა. მისი ტერიტორია გაყოფილი იყო გარახანიდებსა და გაზნევიდთა შორის. **გარახანიდთა** სახელმწიფო შეიქმნა 927 წელს. გარახანიდები იყვნენ ერთ-ერთი თურქულ ტომთაგან პირველნი ვინც მიიღეს ისლამი. გარახანიდთა სახელმწიფოს დამაარსებელი იყო გუთლუგ ბილგე გადირ ხანი.

იმის გამო რომ, ის თავის თავს „გარა ხანს“, ანუ „დიდი ხანი“ მთელს მის შთამომავლებს გარახანლი ან გარახანიდები ეწოდებოდა. გარახანიდთა სახელმწიფოს ტერიტორია მოიცავდა ბალხაშის ტბიდან გინდიკუმის მთებამდე. სახელმწიფოს დედაქალაქები იყვნენ გაშგარი, ბალასაგუნი და უზგენი. გარახანიდთა სახელმწიფოში ქალაქებთან ერთად

გარახანიდთა სახელმწიფო (927-1212)

***მავერანარხი** – თანამედროვე უზბეკეთში ტერიტორია სირდარიასა და ამუდარიას შორის.

ალბუტეკინი

შეიქმნა უამრავი სახელოსნო – დასახლებები. ყველაზე მაგრად განთქმულნი იყვნენ სამარყანდი, ბუხარა, ურგენჩი, თერმეზი.

ალბუტეკინი X საუკუნის 60 წლებში ცენტრალურ აზიაში შეიქმნა გაზნევიდთა სახელმწიფო დედაქალაქით განზაში. ამ სახელმწიფოს დამაარსებელი იყო ალბუტეკინი. სამანიდთა მმართველობის დროს ალბუტეკინი მსახურობდა თურქულ გვარდიაში.

სულთან მაჰმუდ გაზნევის (998-1030) მმართველობის დრო იყო **გაზნევიდთა სახელმწიფოს** გაბრწყინების დრო. იმის მრავალრიცხოვანი ლაშქრობის შედეგად ინდოეთზე მან დაიპყრო ქაშმირი, პენჯაბი და გუჯარათი. გაძლიერდა გაზნევიდთა სახელმწიფოს ეკონომიკურ-პოლიტიკური სიტუაცია. ამის შედეგად სულთან მაჰმუდის მმართველობის ბოლო წლებში გაზნევიდთა სახელმწიფოს

?

როგორი იყო მიწადმფლობელი იქტასროლი ახალი სახელმწიფოს შექმნაში?

ტერიტორია გაიზარდა ინდოეთიდან კასპიამდე.

სულთან მაჰმუდის სიკვდილის შემდეგ გაზნევიდთა სახელმწიფო შესუსტდა. გაუძლებელმა გადასახადებმა, მოსახლეობის უკმაყოფილებამ შიდა ფეოდალურმა დიპირისპირებამ შეასუსტა სახელმწიფო. 1040 წელს სელჩუკებმა დანდანაკანის ბრძოლაში დაამარცხეს გაზნევიდები. გაზნევიდთა სახელმწიფო დაპატარავდა ჩრდილო ინდოეთის საზღვრებამდე და 1187 წელს შეწყვიტა თავისი არსებობა.

1. გვაჩვენეთ თანამედროვე რუკაზე სახელმწიფოები, რომელნიც შეიქმნენ არაბთა სახალიფოს დასუსტების შემდეგ.
2. აღნიშნეთ კონტურულ რუკაზე სახელმწიფოთა ტერიტორიები, რომელნიც შეიქმნენ ხალიფატის დაშლის შემდგომ.
3. გაანალიზე სულთან მაჰმუდ გაზნევის როლი, როგორც სახელმწიფო მოღვაწისა.
4. შეაგროვე ინფორმაცია კორდობის საამიროზე და მოამზადეთ პრეზენტაცია.

8. კავკასიელი და თურქული ხალხის საგანძური. ისლამის მონატანი

ფეოდალიზმი დაიწყო აღმოსავლეთიდან. ეს გამოისახა კულტურისა და მეცნიერების განვითარებაში. შემდგომში ასევე ევროპამაც ისარგებლა აღმოსავლური ხალხების მიერ შექმნილი სულიერი საგანძურით რის შედეგადაც ჩამოყალიბდა ევროპული კულტურა.

რომელმა გენიოსებმა გაამდიდრეს თავისი შემოქმედებით გაამდიდრეს მსოფლიო კულტურა? რა მემკვიდრეობა დაგვიტოვს მათ?

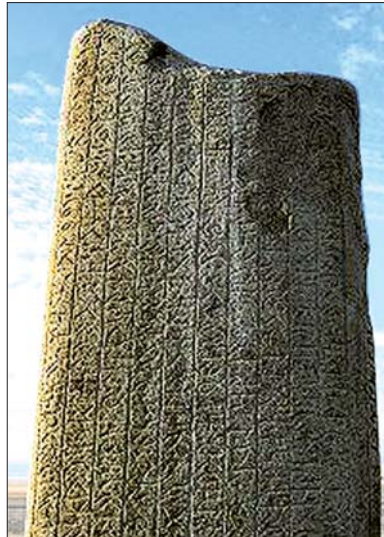
ორჰონ-ენისეის ძეგლები
ორჰონის ანბანი
ბიანგულაში მიკაილ ბაშტუ მედრესე
ალ-ხორეზმი
ალ-ფარაბი
იბნ სინა
ალ-ბირუნ
ზლავარი „ათას ერთი ღამე“

ორჰონ-ენისეის ძეგლები. ადრინდელ ფეოდალურ შუასაუკუნეთში თურქული იმპერიების შექმნამ დიდი წვლილი შეიტანა თურქული კულტურის შექმნაში.

ორჰონ-ენისეის ძეგლები – უმნიშვნელოვანესი წერითი ძეგლებია, რომელნიც ეკუთვნის თურქულენოვან ხალხებს. ეს ძეგლები – ქვაზე ამოტვიფრული წარწერებია, რომელნიც წარმოადგენენ პირველ ისტორიულ თურქულ ძეგლებს. ორჰონ-ენისეის ძეგლები ეკუთვნიან V–VIII საუკუნეებს. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი არის გეითურქული წარწერები. ანბანი შესდგებოდა 38 ასოგან, რომელთა შორისაც იყო 4 ხმოვანი და დანარჩენი თანხმოვანი. ორჰონილი წარწერები გაკეთებულია, როგორც ზევიდან – ქვევით ასევე მარჯვნიდან მარცხნივ.

ისლამის მიღებამდე განვითარებული იყო როგორც მხატვრობა ასევე სკულფტურა. გეითურქული სკულფტორები თავიანთი ხაგანების სადიდებლად ქმნიდნენ მათ გამოსახულებას, რომელთაც **ბიანგულაშები*** ეწოდებად.

ორჰონის ძეგლები იმითომ ჰქვია რომ, აღმოჩენილი იქნენ მონღოლეთში მდინარე ორჰონზე. ყველაზე მნიშვნელოვანი ძეგლები არიან ბილგე ხაგანის საპატივსაცემოდ

ორჰონ-ენისეის ძეგლი

*ბიანგულაში – საფლავის ქვა

კიულ ტიგინის ბიუსტი

ბიანგუდაში გაპაგან
ხანის საფლავზე

?
რა გავლენა მოახდინა ისლამმა საზოგადოების განვითარებაზე?

დადგმული გეითურქული ძეგლები, ასევე მისი ძმის კიულ ტიგინისა და მთავარი ვაზირის ტონიუკუკის საპატივსაცემოდ.

სახალხო დასტანები. თურქული ხალხის ლიტერატურა მოიცავს ხუთიათას წლის ისტორიას. ყველაზე ადრინდელი ლიტერატურული ნაწარმოებები ზეპირმეტყველები იყვნენ. ამისი მაგალითებია: „ოღუზ ხაგანი“, „ბოზ გურდი“, „თორაიმ ხანი“ და „დედე გორგული“. თურქულენოვან ხალხს გაუჩნდა თავისი დამწერლობა. IX საუკუნის ბულგართა პოეტის მიკაილ ბაშტუს „დასტანი შანის გოგონაზე“ არის ყველაზე მშვენიერი ნაწარმოები, რომელმაც დღემდე მოაღწია.

როგორ ვითარდებოდა ისლამური კულტურა. ისლამის გავრცელებამ ხელი შეუწყო ისლამური კულტურის განვითარებას. ისლამის გავრცელების ტერიტორიაზე გავრცელდა არაბული დამწერლობა და არაბული ენა, როგორც სახელმწიფო და ლიტერატურული ენა.

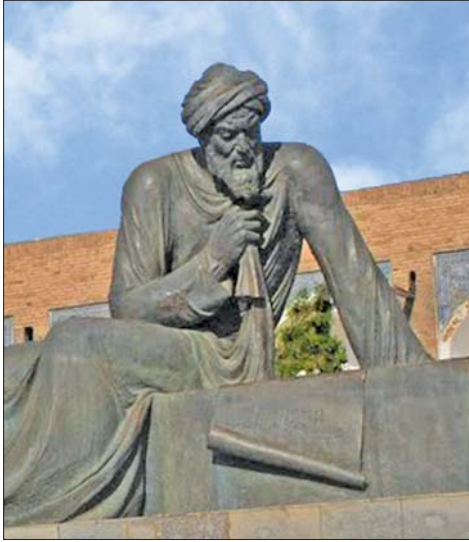
ამ დროიდან სკოლებში დაიწყო მკვლევარული და რომაული კულტურის შესწავლა, რომელნიც არაბულზე იყო ნათარგმნი.

ისლამურმა კულტურამ დიდი გავლენა მოახდინა განათლების გავრცელებაში. მეჩეთებთან გაიხსნა სკოლები-მედრესეები, სადაც ისწავლებოდა „ყურანი“ და არაბული ენა. სასწავლო დაწესებულებებში სასულიერო საგნების გარდა ასევე შეისწავლებოდა მათემატიკა, ასტრონომია და მედიცინა. დიდ ქალაქებში მოქმედებდნენ მედრესეები, სადაც სწავლობდნენ ასობით ათასი მოსწავლეები. განათლებული პიროვნებები, რომელმაც იცოდნენ წერა-კითხვა საჭირო ხალხად ითვლებოდნენ სახალიფოსათვის.

ყოველ მედრესეში იყო დიდი ბიბლიოთეკა. წიგნები ხელით იწერებოდა და წარმოადგენდნენ დიდი შრომის ნაყოფს. განათლების დამთავრებისას მოწაფეებს ეძლეოდათ „მოწმობები“. მოგვიანებით მედრესეს

მსგავსად დაიწყო უნივერსიტეტების შექმნა. ამ მედრესეებში ასწავლიდნენ თავისი დროის გამოჩენილი მეცნიერები და სასულიერო მოძღვრები.

მეცნიერება. აღმოსავლეთის გამოჩენილმა მეცნიერ-მოაზროვნემ ალ-ფარაბიმ (870-950) დაწერა კომენტარები ძველბერძენი ფილოსოფოსის არისტოტელეს მამრომეზზე, ამასთან დაკავშირებით, მას უწოდეს „მეორე მასწავლებელი“. არისტოტელეს შემდეგ ალ-ფარაბიმ მოახდინა მეცნიერული ცოდნების კლასიფიკაცია.

ალ-ხორეზმის ძეგლი უზბეკეთში

ალ-ფარაბის ძეგლი ყაზახეთში

იბნ-სინას
ძეგლი უზბეკეთში

აბუ-რეიჰან ალ ბირუნის ძეგლი
უზბეკეთში

იბნ სინას ფარმაცოლოგიური
წიგნიდან

აბუ რეიჰან ალ ბირუნის მიერ
შექმნილი რუკა

აბუ რეიჰან ალ ბირუნის მიერ
შექმნილი ტრანსპორტირი
(ასტრონომიული ინსტრუმენტი)

ისლამური რელიგიის დამკვიდრების შემდეგ ხორეზმში სიცოცხლე კვლავ გამოცოცხლდა. ხორეზმის ვაჭრები დადიოდნენ სავაჭროდ ხაზართა კავანთსა და ბულგართა სახელმწიფოში. ქალაქი ურგეჩი გადაიქცა ყველაზე განვითარებულ მეცნიერების, განათლებისა და ვაჭრობის ცენტრად. ამ დროს ხორეზმში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ ისეთი გამოჩენილი მეცნიერები, როგორებიც არიან ალ-ხორეზმი და აბუ რეიჰან ალ ბირუნი.

ხორეზმში, რომელიც ცხოვრობდა IX საუკუნეში, ჩასახა ალგებრა, როგორც მეცნიერების დარგი.

აბუ რეიჰან ალ ბირუნიმ (973-1048) შექმნა პირველი გლობუსი 5 მეტრის დიამეტრით. აბუ რეიჰან ალ ბირუნიმ პირველმა გამოთქვა აზრი იმაზე, რომ დედამიწა ტრიალებს მზის გარშემო. ასტრონომიის განვითარებამ შექმნა პირობები ობსერვატორიების დასამკვიდრებლად. ობსერვატორიაში მუშაობის დროს არაბმა მეცნიერებმა გამოთვალეს დედამიწის ზომა. უზრალოდ არ არის, რომ ასტრონომიული სხეულების დასახელებები დაკავშირებულია არაბ მეცნიერებებთან.

„მეცნიერებათა შეიკი“, „დიდი ექიმი“, პოეტი აბუ ალი იბნ სინა (ავიცენა) (980-1037) ცნობილი გახდა თავისი 5 ტომეული „სამედიცინო ენციკლოპედია“-თი და „საექიმო მეცნიერების კანონით“. გამოჩენილი აზერბაიჯანელი მეცნიერი ბახმანიარ ალაზერბაიჯანი იყო მისი მოწაფე.

სახალიფოს ხანაში ვითარდებოდა ასევე ისტორიული მეცნიერებაც. აჰმედ ალ ბალაზური, რომელიც იწერდა არაბების ყველა დაპყრობებს, თავისი ნაწარმოებით „ქვეყნების დაპყრობა“, მან მოგვაწოდა უამრავი საინტერესო ისტორიული ფაქტი.

ისმაილ სამანის მავზოლეუმი.
უზბეკისტანი. X საუკუნე.

დიდი კაურუანენის მეჩეთი.
ტუნისი. IX საუკუნე.

ისტორიკოსმა ტაბარმა, რომელმაც დაწერა ხალიფატის 200 წლიანი ისტორია, მოგვაწოდა ინფორმაცია ხურამიტთა მოძრაობაზე. მეცნიერ ხამადანის მიერ შექმნილი იქნა ისტორიული ენციკლოპედია. ცნობილი ზღაპრები „ათას ერთი ღამე“ არის პოეზიისა და პროზის განვითარების მაგალითია. ამ ზღაპრების შექმნა ემთხვევა არაბული ლიტერატურის „ოქროს საუკუნის“ პერიოდს – აბასიდთა მმართველობის ხანას. ეს განვითარება არ იყო მხოლოდ არაბეთში. ის განვითარდა ყველა დაპყრობილი ხალხების შრომის შედეგად, მათ შორის აზერბაიჯანელი ხალხისაც.

ხალიფატის ხანაში არქიტექტურის განვითარებამ უმაღლეს სტადიას მიაღწია. ამ ხანის არქიტექტურულმა ნაგებობებმა სასახლეებმა, მეჩეთებმა, ციხე-სიმაგრეებმა მოაღწია ჩვენს დრომდე. ულუ(ძველებური) მეჩეთი ქალაქ სამირაში არის ხუროთმოძღვრების მშვენიერი მაგალითი.

ყურანის გადაწერამ მოიტანა ახალი დარგის კალიგრაფიის განვითარება. მოგვიანებით წიგნებში შეიქმნა მშვენიერი მინიატურები. მათში აღბეჭდილი იყო ცხოველები, ჩიტები, ცხოვრებისეული სცენები და ა.შ.

იმის მიუხედავად, რომ სამხრეთ კავკასიაში შეიქმნა ადგილობრივი ანბანები არაბული დამწერლობა მაინც უპირველესი იყო. ამ ხანაში კავკასიის ხალხები თურქულ-ისლამური კულტურის გავლენის ქვეშ ქმნიდნენ მშვენიერ და ფასეულ კულტურულ ნიმუშებს არქიტექტურის, კალიგრაფიის და ფერწერის დარგებში.

1. გამოარკვეე შუასაუკუნეების კულტურის განვითარების ძირითადი ფაქტორი.
2. განმარტე ორჰონ– ენისეის ძეგლების მნიშვნელობა.
3. ჩამოთვალეთ გამოჩენილი თურქი მეცნიერების სახელები და დაასახელეთ მათი მეცნიერული შრომები.
4. ახსენი დასტან „კიტაბ დედე გორგუდის“ მნიშვნელობა, როგორც ისტორიული წყაროსი.

9. ათაბეგთა სახელმწიფოს წინაპარი

გარკვეული აზრით, ეს სახელმწიფო ოღუზთა სახელმწიფოს მემკვიდრეა. ამ სახელმწიფოს წინაპრები ცხოვრობდნენ ოღუზთა სახელმწიფოში და იქ ისწავლეს სახელმწიფოს მმართვეის საიდუმლოები. მაგრამ ოღუზთა სახელმწიფოსგან განსხვავებით, სელჩუკთა სახელმწიფომ დაიპყრო უამრავი მიწები და მალე იმპერიად ჩამოყალიბდა.

სელჩუკი ბეგი
სულთანი
თოღრულ I
„ისლამის
შუქი“
მალაზგირდის
ბრძოლა
მელიქ შაჰი
ხოჯა ნიზამიულ-
მიულუქი
სულთან სანჯარი

როგორ გახდა სულთან თოღრულ I „აღმოსავლეთის და დასავლეთის მბრძანებელი“? რა ტერიტორიებს მოიცავდა სელჩუკთა იმპერია?

სელჩუკის მემკვიდრეები. სელჩუკები, იგივე **თურქ-სელჩუკები** – ოღუზთა თურქული ტომის ერთ-ერთი შტო იყო (გინიგი). სახელი მიიღეს მათი ბელადი სელჩუკისაგან, მას ოღუზთა სახელმწიფოში სუბაშის თანამდებობა ეკავა. ოღუზთა სახელმწიფოს მმართველთან იაგბუსტან ურთიერთობის დაძაბვის გამო სელჩუკი თავისი ტომით გადასახლდა ქალაქ ჩენტში სეიპუნის (სირდარიას) ნაპირზე. გაზნევიდთა დაპყრობების ხანაში სელჩუკები იძულებულნი გახდნენ ხორასანში გადასახლებულიყვნენ. სელჩუკის შვილიშვილებმა თოღრულ ბეგმა დაჩაღრი ბეგმა გააერთიანეს სელჩუკები და დაიწყეს განმანთავისუფლებელი ბრძოლა გაზნევიდთა წინააღმდეგ. 1038 წელს თოღრულ ბეგის (1038–1063) წინამძღვრობით შეიქმნა სელჩუკთა სახელმწიფო დედაქალაქით ნიშაპურში.

დანდაკანის ბრძოლა
(მინიატურა)

გაზნევიდები ვერ ეგუებოდნენ თავიანთ ტერიტორიაზე დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნას. ამიტომაც 1040 წელს ისინი უამრავი ჯარით გაილაშქრნენ სელჩუკებზე. დანდანაკანში ქალაქ მერვთან სიახლოვეში მათ შორის მოხდა სისხლიანი შეტაკება. სელჩუკებმა გაანადგურეს გაზნევიდთა ჯარი. სელჩუკებისთვის

გაიხსნა გზა აზერბაიჯანზე, ირანზე და
ერაყზე. ამ გამარჯვებისათვის თოდრულ
ბეგს მიენიჭა სულთნის ტიტული.

**აღმოსავლეთის და დასავლეთის მზრ-
ძანებელი.** დანდაკანის ბრძოლაში გამარ-
ჯვების შემდეგ ქალაქ მერვში შემსდგარ
ყურულთაიზე (ყრილობაზე) გადაწყდა
შემდგომი დამპყრობელი ლაშქრობების
შესახებ. ყურულთაიზე გადაწყდა შეტევაზე
გადასვლა ირანის, სამხრეთ კავკასიისა და
ბიზანტიის მიმართულებით.

1043 წელს სახელმწიფოს დედაქალაქი
გადატანილ იქნა ქალაქ რეიში. აქედან
სელჩუკთა ჯარმა დაიწყო მოძრაობა ხამა-
დანის, ისფაჰანის, გილანის და აზერბაიჯანის
მიმართულებით. 1054 წელს სელჩუკებმა
დაიმორჩილეს რავადიდები, შედადიდები
ტიფლისის მუსულმანური სამირო. სუ-
ლთან თოდრულ I 1055 წელს დაიპყრო
არაბთა სახალიფოს დედაქალაქი – ბაღ-
დადი. აბასიდები დაემორჩილენ თურქ-
სელჩუკებს. სულთან თოდრულ I მიენიჭა

სულთან თოდრულ I ძეგლი.
თურქმენეთი

დიდი სელჩუკთა იმპერიის რუკა (1038–1157)

სულთან თოდრულ I და მელიქ-შაჰ I ძეგლები. თურქმენეთი

?

რა გავლენა მოახდინა ბრძოლაზე იმ ფაქტმა რომ, ბიზანტიის ჯარი უზეზისაგან და პჩენეგებისაგან შესდგებოდა?

?

როგორ გესმის გამოთქმა „შიდა ომები“?

„აღმოსავლეთის და დასავლეთის მბრძანებელის“ წოდება მიანიჭეს. სახელმწიფოს ტერიტორიები მოიცავდნენ მიწებს მავარანახრიდან მესოპოტამიამდე და გინდიკუშის მთებამდე.

„**ისლამის შუქი**“. სულთან თოდრულ I სიკვდილის შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა ალფ არსლანი (1063–1072). მის მიზანს წარმოადგენდა ანატოლიის დაპყრობა. მან დაამარცხა ბიზანტიის მოკავშირე ქვეყნები – ქართველები, სომხები და აზხაზები. დაიპყრო ტიფლისი, ანისი, ყარსი. ამის შემდეგ ალფ-არსლანი გაილაშქრა ანატოლიაზე.

ამ დროისათვის ბიზანტიამ უთვალავი ჯარი შეაგროვა, რომელშიც თურქული ტომებიც იყვნენ.

ბრძოლა თურქ-სელჩუკებსა და ბიზანტიელებს შორის. გაიმართა 1071 წლის 26 აგვისტოს მანასკერტთან, თანამედროვე თურქეთის ქალაქ მალაზგირთან. პეჩენეგებმა და უზებმა რომ, გაიგეს ყიფჩალების ენა – მიხვდნენ რომ ისინი ერთ ენაზე ლაპარაკობენ და ერთი ტომისანი არიან, გადავიდნენ სელჩუკთა მხარეს. თურქებმა ალფ-არსლანის ხელმძღვანელობით დაამარცხეს ბიზანტიელები და ტყვედ ჩაიგდეს იმპერატორი რომანოზ IV. თურქების გამარჯვებამ დააჩქარა სელჩუკთა სახელმწიფოს ჩამოყალიბება მცირე აზიაში. ტყვედ ჩავარდნილმა

იმპერატორმა რომანოზ IV-მ საკუთარი სიცოცხლე ბიზანტიის მიწების საფასურად იყიდა. ასევე ბიზანტიამ იკისრა ყოველწლიური ხარკი და ომის შემთხვევაში აიღო სამხედრო დახმარების ვალდებულება. ამ ბრძოლის შემდეგ არაბთა აზასიდთა ხალიფას ალფ არსლანს „ისლამის შუქი“ უწოდეს.

ალფ არსლანის სიკვდილის შემდეგ მისი ადგილი მისმა შვილმა მელიქ-შაჰმა აბულ-ფათხ ჯალალ-ად-დინი (1072-1092)– (მელიქ-შაჰ I) დაიკავა. მან მამამისისავით გააგრძელა დაპყრობები. მელიქ-შაჰ I დაიმორჩილა ეონია, ანკარა და სიოია. მელიქ-შაჰ I მმართველობის პერიოდი თურქ-სელჩუკთა იმპერიის აყვავების ხანა იყო. ყველაფერ ამაში დიდი წვლილი შეიტანა გამორჩენილმა მეცნიერმა და სახელმწიფო მოღვაწემ ხოჯა ნიზამიულ-მიულქმა.

დიდი იმპერიის დაცემა. მელიქ -შაჰ I სიკვდილის შემდეგ სელჩუკთა იმპერიამ დასუსტება დაიწყო. იმპერიაში ცალკეულ ამირებს შორის დაიწყო შიდა ომები. ხანგრძლივმა შიდა ომებმა და **აჯანყებებმა*** შეასუსტეს იმპერია. ამიტომაც შეუძლებელი გახდა ევროპელების ლაშქრობების შეჩერება. ჯვაროსნებმა დაიპყრეს სირია და პალესტინა აიღეს იერუსალიმი(გუდსი). სელჩუკთა იმპერიის ბოლო სულთანის აჰმედ სენჯერის (1118–1157) მმართველობის ხანაში დაირღვა იმპერიის მთლიანობა.

იმპერიაში ფართოდ იქნა დანერგილი იქტას პრაქტიკა, რაც გულისხმობდა მხედართმთავრისთვის მიწების გადაცემას. მხედართმთავრებს საზღვრების დასაცავად გადასცემდნენ – უდჟ თორფახლარის (სასაზღვრო მიწები). სახელმწიფოს ძირითად შემოსავალს წარმოადგენდა მიწის გადასახადი უშრი, რომელსაც გლეხები იხდიდნენ. მელიქ – შაჰ I მმართველობის დროს გამოიყენებოდა ერთიანი ზომა, წონა და ერთიანი ფულის ერთეული, ვაჭრები განთავისუფლებულნი იყვნენ გარკვეული გადასახადებისგან.

გლეხებისა და ხელოსნების აჯანყებებმა, რომელნიც ვეღარ უძლებდნენ დიდ გადასახადს, სასახლის შეთქმულებებმა შეასუსტა იმპერია. სულთან აჰმედ სენჯერის სიკვდილის შემდეგ სელჩუკთა იმპერია დაიშალა. მის ადგილას შეიქმნა კირმანის, ქონიის, სირიის, ერაყის სელჩუკიდთა სულთანალები, აზერბაიჯანის ათაბეგთა სახელმწიფო და რიგი საამიროები მცირე აზიაში.

ვინ იყო „ისლამის მრჩეველი“? რისთვის მიენიჭა მას ეს წოდება?

სულთან აჰმედ სენჯერის ძეგლი. თურქმენეთი

1. ახსენი თურქ-სელჩუკთა მერვის ყურულთაიზე მიღებული გადაწყვეტილების სტრატეგიული შედეგები.
2. დაწერე ესე მაღაზგირთთან ბრძოლის შესახებ.
3. ჩამოთვალეთ დიდი თურქ-სელჩუკთა იმპერიის დაშლის ფაქტორები.
4. ინტერნეტის საშუალებით ჩაატარე გამოკვლევები დიდი თურქ-სელჩუკთა იმპერიის შესახებ და მოამზადე პრეზენტაცია.

***აჯანყება** – ხელისუფლების წინააღმდეგ შეიარაღებული გამოსვლა

10. დელის სულთანობიდან მოგოლთა იმპერიამდე

გაიხსენე რა არის შენთვის ცნობილი ინდოეთზე, მეფე აშოკაზე, კასტებზე. თუ გახსოვს რომ, აშოკას მიერ შექმნილი ერთიანი სახელმწიფო ჯერ კიდევ ძველ დროს დაიშალა. საოცრებათა ქვეყანა, რომელშიც უამრავი ერები სახლობდნენ დიდი ხნის განმავლობაში იმყოფებოდა დაშლილ მდგომარეობაში.

გუპტას
დინასტია
მულტანი
დელის
სულთანათი
გუთბედინ
აიბეგი
სულთან რაზია
დიდ მოგოლთა
იმპერია
ბაბურ შაჰი
აქბერ შაჰი

რა მოხდა შემდეგ? როგორ მოხდა რომ, ერთ-ერთი თურქული სახელმწიფო ინდოეთში შეიქმნა? როგორი იყო ეს სახელმწიფო?

?

რომელ ისტორიულ წერით წყაროებში არის გამოხატული ძველი ინდოეთის რელიური რწმენები და კანონები?

ინდოეთი ადრეულ შუასაუკუნეებში. IV საუკუნეში ინდოეთში სათავეში მოვიდა გუპტას დინასტია. ამ საგვარეულოს მმართველობის ხანას „ინდოეთის ოქროს ხანას“ უწოდებენ. ამ ხანაში ინდოეთში ვითარდება პოეზია, ლიტერატურა, არქიტექტურა და ფილოსოფია. V საუკუნეში თეთრი ჰუნების შემოსევებმა შეასუსტეს ინდოეთი და

გუპტას სახელმწიფო წყობა. გუპტას მეფეები მოექცნენ თეთრი ჰუნების გავლენის ქვეშ. ჩრდილო ინდოეთში ჩამოყალიბდა ევტალიფტთა ხელისუფლება. გუპტას სახელმწიფო დაიშალა პატარ პატარა ფეოდალურ დანაყოფებად, რომელიც გრძელდებოდა VI–XIII საუკუნეებში.

გუპტას დაშლის შედეგად შეიქმნა 70 დამოუკიდებელი სახელმწიფო წარმონაქმნი – სამთავროდ.

სამთავროებს მმართვედნენ რაჯები. რაჯები თავის ახლობლებს აძლევდნენ მიწის ნაკვეთებს თავისი გლეხებით.

გუპტას სახელმწიფო (IV – VI საუკუნეებში)

ეს მიწები მემკვიდრეობით გად-
აეცემოდა. ინდოეთში გლეხები ასევე
იხდიდნენ გადასახადს – თოიჯუს
და ასრულებდნენ სხვადასხვა დავა-
ლებებს.

კასტური სისტემა, სხვადასხვა
ტომების დასახლებები ართულებ-
დნენ ერთიანი სახელმწიფოს შექმნას
და აძლიერებდნენ ფეოდალურ და-
ყოფას. ინდოეთის დასავლეთში იყო
უამრავი საპორტო ქალაქი. ხმაურიან
ქუჩებში იყიდებოდა როგორც ად-
გილობრივი საჭონელი ასევე უცხოურიც.

ვაჭრები ჩინეთიდან, აფრიკიდან
და არავიიდან ჩამოდიოდნენ აქ სავ-
აჭროდ. ძირითად ადგილს ვაჭრობაში
არაბი ვაჭრები იკავებდნენ. ინდურ
პორტებში მათ გააჩნდათ თავიანთი
ადგილები. ევროპელი ვაჭრები ძალიან
იშვიათად თუ აღწევდნენ ინდოეთს.

დელის სულთანატი. VIII საუკ-
უნეში არაბებმა დაიწყეს დაპყრობითი
ომები ინდოეთის მიმართულებით.

მოკლე ხანში არაბების მხედრებმა დაიპყრეს დასა-
ვლეთ ინდოეთი. არაბთა დაპყრობების შედეგად
მანსურისა და მულტანის პროვინციებში შეიქმნა
არაბული საამიროები.

XI საუკუნის დასაწყისში სულთან მაჰმუდ
გაზნევიმ ისარგებლა რა ინდოეთის ფეოდალური
დაქუცმაცებით ჩვიდმეტჯერ დალაშქრა ინდოეთი.
ქაშმირის, პენჯაბისა და გუჯარათის პროვინციები
მიერთებული იქნა გაზნევიდთა სახელმწიფოზე. ამ
ლაშქრობების შედეგად დაიწყო თურქ-მუსულმა-
ნების ჩასახლება ჩრდილო ინდოეთში და ისლამი-
ზაცია დაიწყო.

დელის სასულთანო განდა პირველი ძლიერი
სახელმწიფო, რომელიც თურქებმა შექმნეს ინდო-
ეთის ტერიტორიაზე.

XII საუკუნეში თურქული ტომები შეუჩერებ-
ლივ თავს ესხმოდნენ ინდოეთს. ამ თავდასხმების

გუპტას სასწავლო
დაწესებულების ნარჩენები

გუპტას სახელმწიფოს პერიოდის
მონეტები

?

რა არის არაბების
მიერ ინდოეთის
ადვილად დაპყრ-
ობის მიზეზი?

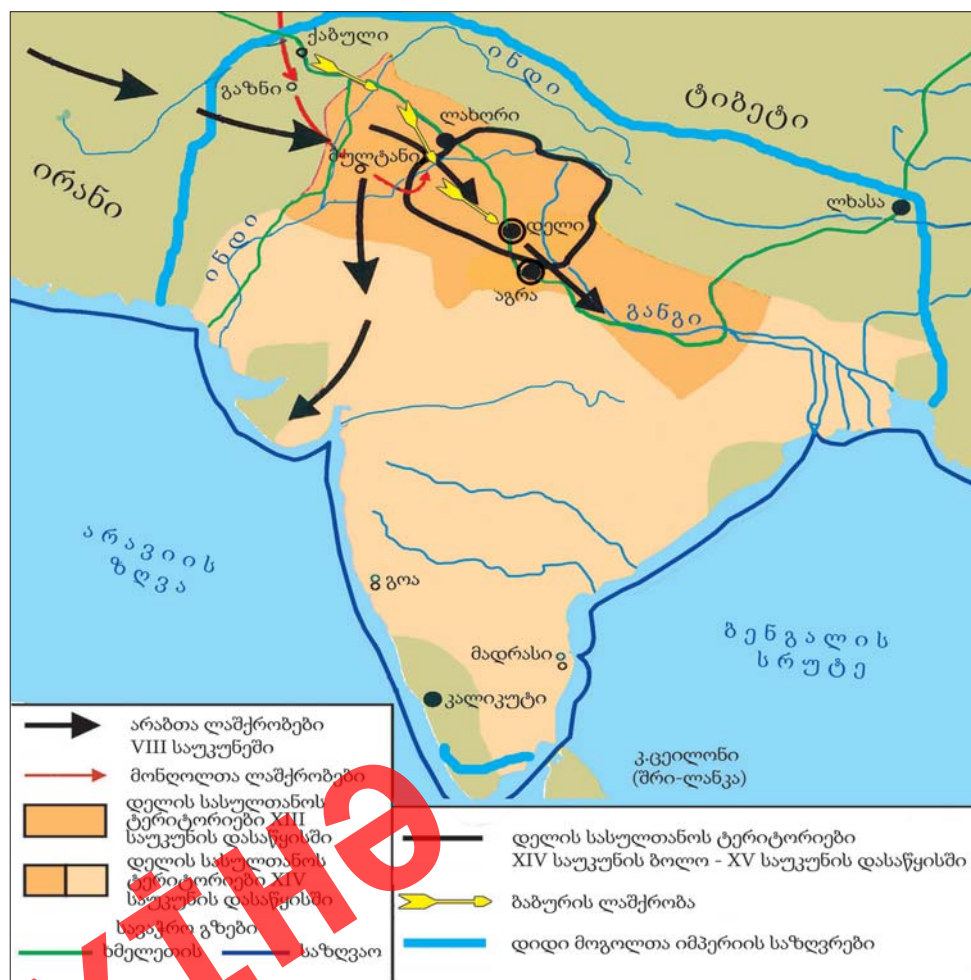
?

რატომ გაზარდა
მუსულმანი თურქ-
ების მიერ ინდოეთში
ჩასახლების პროცე-
სი სულთან მაჰმუდ
გაზნევის ლაშქრობ-
ებმა?

შედეგად 1206 წელს თურქმა მხედართმთავარმა გუთბედინ აიბეგმა დაარსა დელის სასულთანო. ინდოეთში გასაძლიერებლად მან დაიწყო მოსახლეობის ისლამიზაცია და თურქული ენის გავრცელება.

მისი თანამედროვენი აღნიშნავდნენ რომ, სულთანი ავალდებულებდა ხალხს, რომელნიც არ ფლობდნენ თურქულს ესწავლათ იგი.

იმის გამო რომ, აიბეგს არ ჰყავდა შვილი მისი სიკვდილის შემდეგ მისი ადგილი სიძემ შამსადინ ელთუთმუშმა დაიკავა, რომელმაც თავისი დინასტია შამსია დაარსა. ელთუთმუშმა დაიპყრო პენჯაბის დიდი ნაწილი, მულტანი, ლახორი და გაზნის დიდი ტერიტორია და შეუერთა თავის სახელმწიფოს. ელთუთმუშის შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა მისი ქალიშვილი სულთან რაზია (1236–1240). იგი იყო ერთ-ერთი იშვიათი ქალი მმართველი მუსულმანურ სამყაროში.

დედის სასულთანო (1206–1526) და დიდი მოგოლთა იმპერია (1526–1857)

დელის სასულთანო იყო ფეოდალური მონარქია. სახელმწიფოს სათავეში იდგა სულთანი. სამოქალაქო და სამხედრო საქმეების სათავეში იდგა მთავარი ვაზირი. ქვეყანა იყო დაყოფილი რეგიონებად, რომელთაც მმართვედნენ ვალიები. რეგიონები იყოფოდა ოლქებად, რომელთაც მმართვედნენ რაისები (უფროსები). კადიები სასამართლოს ხელმძღვანელობდნენ.

კიდევ რომელ თურქ მმართველ ქალბატონზე გსმენია?

დელის სასულთნოში მიწა ძირითადად სახელმწიფო საკუთრება იყო.

მიწის საკუთრების ფორმები დელის სასულთნოში

ხასი	მიწები, რომელიც სულთანის ნათესავობას ეკუთვნოდა
იკთა	მიწები, რომელიც გადაეცემოდა თურქული წარმოშობის მხედართმთავრებსა და სახელმწიფო მოხელეებს. მატ ზამინდარებს უწოდებდნენ.
ვაკუფი	მიწები, რომელსაც სულთანი გასცემდა მეჩეთების შესანახად.
იჯმა-თემური მიწები	საერთო მიწები, რომელნიც ეკუთვნოდა თემებს(სამოვრები, სასაფლაოები და სხვა.).

XIV საუკუნის ბოლოში ამირ თემურის ლაშქრობებმა დელის სასულთანო დაასუსტა. ესეთმა დარტყმებმა სერიოზული ზიანი მიაყენა ქვეყნის ეკონომიკას და ხელს უშლიდა ერთიანი ეკონომიკის შექმნას.

დიდი მოგოლთა იმპერიის დაარსება. ბაბურმა, რომელმაც თავი ამირ თემურის შთამომავლად გამოაცხადა, დაიპყრო ინდოეთის ნაწილი. 1526 წელს ბაბურსა და დელისის სასულთნოს შორის მოხდა შეტაკება. ბაბურმა გაიმარჯვა, დაიპყრო ქალაქი აგრა და ჩამოაყალიბა დიდი მოგოლთა სახელმწიფო.

დელის სასულთანოს ბოლო მოეღო. ინდოეთში შეიქმნა ახალი და უფრო ძლიერი თურქული სახელმწიფო. ბაბურ შაჰმა აგრა გამოაცხადა დედაქალაქად.

ბაბური იყო პოეტი, მხედართმთავარი, კომპოზიტორი, ხუროთმოძღვარი და მშვენიერი კალიგრაფი. ბაბურ შაჰი გახდა ცნობილი, როგორც ინდოეთის მარგალიტის ბეშმელი და სახელმწიფო მოღვაწე.

აქბარ შაჰი (1565–1605) მმართველობის ხანაში მოგოლთა სახელმწიფო იმპერიად ჩამოაყალიბდა. მან სახელმწიფოში ჩაატარა მნიშვნელოვანი რეფორმები. აქბარ შაჰმა მიაღწია ქვეყანაში ეკონომიკურ სტაბილურობას, განავითარა ვაჭრობა, საქარავნო გზები

მინიატურა „ბაბურნამე“-დან

აქბარ შაჰი

დაიცვა. დიპლომატიური ურთიერთობები, რომელნიც დამყარდა ბაბურის დროს სეფევიდთა და ოსმანებს შორის აქბარ შაჰის დროსაც გაგრძელდა.

1. გამოარკვეე ძლიერი და სუსტი მხარეები ინდოეთის გეოგრაფიულ მდგომარეობასთან დაკავშირებით.
2. გამოარკვეეთ ფაქტორები, რომელიც ხელს უშლიდა ინდოეთისა და ჩინეთის გაერთიანებას.
3. მიეცით შეაფასება არაბული და თურქული გავლენის შემოჭრას ინდოეთში.
4. გამოარკვეე ინდოეთში ფეოდალური დაშლის ხანგრძლივობის მიზეზები.
5. დააკომენტირე კვალი, რომელიც დატოვა დელის სასულთანომ ინდოეთის ისტორიაში.
6. მოამზადე პრეზენტაცია დიდი მოგოლოთა იმპერატორის – ბაბურ შაჰის შესახებ.

11. ჩინგიზ ყაენი და მისი მემკვიდრეები

„როგორც ცაში არის ერთი მზე, ასევე მონღოლებსაც ერთი ბრძანებელი უნდა ჰყავდეთ.“ ეს სიტყვები თემუჩინზე სთქვა მისმა ერთ-ერთმა უახლოესმა მეგობარმა. თემუჩინმა მართლაც რომ მზესავით აკაშკაშდა მონღოლებში. მან შექმნა მონღოლთა იმპერია და პირველი იყო ვინც გახდა დიდი ხანი – ჩინგიზ ხანი (ჩინგიზ ყაენი). მან პირველმა შექმნა მონღოლებისათვის კანონები, რომელთაც ეწოდება „დიდი იასა“.

ჩინგიზ ყაენი
ყარაყორუმი
„დიდი იასა“
ბათო ყაენი
ხულაგუ ხანი
ფაზლულაჰ
რაშიდადინი
სარაი ბერკე
ნოინი
ტახტამიშ

რა ტერიტორიებს მოიცავდა მონღოლთა დაპყრობები? ჩინგიზ ყაენის შემდეგ ვინ გააგრძელა მისი საქმე? მოდით ერთად გავერკვეთ.

მონღოლთა სახელმწიფოს შექმნა. უძველესი დროიდან მონღოლები სახლობდნენ შუა აზიის ველებზე. ბუნებრივი პირობები ხელს არ უწყობდნენ მიწადმოქმედებას. ეს მიწები იყვნენ ზღვას მოშორებულნი და თან მკაცრი კლიმატი სუფევდა. ამიტომაც მოსახლეობა ეწეოდა მომთაბარე-მეცხოველეობას. მონღოლების სიმდიდრეს შეადგენდნენ ცხენების ჯოგები, პირუტყვი და ცხვრები.

XII საუკუნიდან მონღოლებში დაიწყო თემური წყობილების დაშლა. ისინი ურდოებში გაერთიანდნენ. ეს იყო სამხედრო წარმონაქმნები, რომელთა სათავეშიც იდგნენ – ბაჰადირები და ნოინები. ნოინები სათავეში ედგნენ ჯარს. ბაჰადურებმა და ნოინებმა დაიმორჩილეს მოსახლეობა და თავის თავს უწოდეს ხანები.

მომთაბარე ტომები უზდიდნენ ხანს გადასახადს, რომელსაც ერქვა – თოიჯუ.

ესე ჩამოყალიბდა ფეოდალური წყობა მონღოლეთში.

1206 წელს მდინარე ონონთან მოწვეულ იქნა მონღოლთა და თურქთა **ყურულთაი*** (ყრილობა). ყურულთაიზე გამოჩენილი მხედართმთავარი თემუჩინი (1206-1227)

ჩინგიზ ყაენის გამოსახულება
მის სამშობლოში მონღოლეთში

***ყურულთაი** – ყრილობა, ფართო სხდომა

მონღოლეთის იმპერია (1206–1368)

?
შენის აზრით რას ნიშნავს სიტყვა „ჩინგიზი“?

არჩეული იქნა დიდ ხანად – ჩინგიზ ყაენად. ქალაქი **ყარაყორუმი** არჩეული იქნა სახელმწიფოს დედაქალაქად.

ჩინგიზ ყაენმა მოკლე დროში გააერთიანა თურქი და მონღოლი ტომები. დაპყრობილ ადგილებს, იმისდა მიხედვით თუ რამდენი ჯარისკაცი იყო გამოყოფილი მონღოლურ ჯარში, ეწოდებოდა თუმენები,

ათასიანები და ასეულები. ჩინგიზ ყაენი ნიუშნავდა ადგილობრივი ტომების ბელადებიდან და ნოენებისგან თუმანბაშებს, მინბაშებს და იუზბაშებს. ძლიერ ცხენოსნ ჯართან ერთად მან შექმნა გამორჩეული ჯარის ნაწილიც. მონღოლთა ძირითად ტაქტიკას წარმოადგენდა მოწინააღმდეგის პოზიციების დაზვერვა, და მტრის განადგურება უეცარი და სწრაფი შეტევის საფუძველზე. მონღოლთა ჯარი შეიარაღებული იყო ჩინელებისგან გადმოღებული კედლის სანგრევი მოწყობილობებით, კატაპულტებით, რომელნიც ქვებსა და ცეცხლმოკიდებულ საწვავებს ისროდნენ. მონღოლთა კანონების კრებულს „დიდი იასა“ ეწოდებოდა. „დიდ იასაში“ რეგულირდებოდა ფეოდალური ურთიერთობები, საკუთრების სისტემა, საგადასახადო სისტემა და მმართველობა. მონღოლთა სახელმწიფო წარმოადგენდა ფეოდალურ

სახელმწიფოს, რომელიც ითავსებდა **სამხედრო დემოკრატია***.

მონღოლურ თურქული დაპყრობების დაწყება. მოკლე ხანში ჩინგიზ ყაენმა დაიწყო დაპყრობები. მან დაიმორჩილა ყირგიზთა, მერკიტთა, ბუნიაკთა და უიღურთა ტომები, რომელნიც სახლობდნენ ციმბირსა და აღმოსავლეთ თურქესტანში. მოგვიანებით, მან დაიპყრო ჩრდილო ჩინეთი. 1219–1221 წლებში მონღოლთა ჯარმა დაიკავა ხორეზმის უმდიდრესი ქალაქები. დაზვერვითმა ლაშქრობებმა აზერბაიჯანში, სამხრეთ კავკასიაში და ირანში ჩაუყარა საფუძველი შემდგომი დაპყრობებისათვის.

ჩინგიზ ყაენმა დაპყრო თავისი იმპერია თავისი შვილების რაოდენობით ოთხ ულუსად (ადმინისტრაციული ერთეული). XIII საუკუნის 40–50 წლებში ჩინგიზ ყაენის შვილიშვილებმა ბათო ყაენმა და ხულაგუ ყაენმა შექმნეს უძლიერესი სახელმწიფოები, რომელნიც მხოლოდ იურიდიულად ექვემდებარებოდნენ საერთო ცენტრს – ყარაყორუმს. ხუბილაი ხანის (1264–1294) მმართველობის დროს მონღოლეთის იმპერიაში გაძლიერდა ბრძოლა ხელისუფლებისათვის. მან გადაიტანა დედაქალაქი პეკინში. სამხრეთ ჩინეთი დაპყრობილი იყო, მან ჩაუყარა საფუძველი იუანის დინასტიას. 1368 წელს მომხდარი სახალხო აჯანყების შედეგად სამხრეთ ჩინეთის იუანის მონღოლთა იმპერიამ შეწყვიტა თავისი არსებობა.

ხულაგუიდთა სახელმწიფო. 1258 წელს ხულაგუ ყაენმა დაიპყრო ირანი და აზერბაიჯანი, ამით მან ბოლო მოუღო აბასიდთა სახალიფოს. ტერიტორიებზე მდინარე ამუდარიდან ხმელთაშუა ზღვამდე, დერბენტიდან სპარსეთის ყერამდე შეიქმნა ხულაგიდთა სახელმწიფო (1258–1357). სახელმწიფოს სათავეში იდგა მმართველი, რომელიც ატარებდა **ელჰანის** წოდებას. ამიტომაც ხულაგუიდთა სახელმწიფო ასევე ატარებს

რამ მოაღწია ჩვენამდე მონღოლებისგან? რა შეგიზლია სთქვა „დიდი იასას“, მონღოლთა რეგულარულ ჯარზე, სიტყვებზე „ყურულთაის“, „იარლიკის“ შესახებ?

ბათო ყაენი

***სამხედრო დემოკრატია** – უმაღლესი სამხედრო წრეების მიერ ტომის საქმეთა მმართველი თემური წყობილების ბოლო ეტაპებზე

ელჰანდეზის სახელმწიფოს სახელსაც. ტერიტორია დაყოფილი იყო **ოლქებად**, რომელნიც თვითონ თუმენებად იყო დაყოფილი.

ისლამის სახელმწიფო რელიგიად გადაქცევა. მონღოლები იყვნენ კერპთაყვანისმცემლები. მათ თავიდან დაპყრობილ ტერიტორიებზე დაიწყეს თავიანთი რელიგიური შეხედულებების ჩანერგვა. პირველი ელჰანების მიერ ამ პოლიტიკის გატარებამ გამოიწვია დაპირისპირება სახელმწიფოში ადგილობრივ მოსახლეობასთან და ჩამოსულ მონღოლთა შორის, რაც სახელმწიფოს დასუსტებას იწვევდა. ამიტომაც, გაზან ხანმა, ხელისუფლებასი მოსვლის შემდგომ დაიწყო ადგილობრივ მუსულმანთა წინამძღვრების დაახლოვება. მან მიიღო მუსულმანობა და დაირქვა სახელი **მაჰმუდი**. გაზან ხანის მმართველობის დროს ჩატარდა უამრავი მიწის, სასამართლო, სავაჭრო, საფოსტო რეფორმა.

იმათ ვინც მსახურობდა ჯარში აძლევდნენ მიწის ნაკვეთს -იქტას. საგადასახადო სისტემის შექმნამ ხელი შეუწყო მონღოლთა ჩინოვნიკების უსამართლობის აღკვეთას.

ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარება და სტაბილურობა სახელმწიფოში დიდი ხანი არ გაგრძელებულა. ვაზირ რაშიდადდინის მოკვლის შემდეგ ისევ ძველებური პოლიტიკა გაგრძელდა. 1357 წელს მეხუთე ულუსმა შეწყვიტა თავისი არსებობა.

ოქროს ურდოს სახელმწიფო (1243–1395)

ქროს ურდოს სახელმწიფო. XIII საუკუნის 40-ან წლებში შექმნილი უმღიერესი სახელმწიფოს ოქროს ურდოს დამაარსებელი იყო ბათო ყაენი. ოქროს ურდოს დაპყრობილი ჰქონდა უდიდესი ტერიტორია. ოქროს ურდოს მიერ დაპყრობილი რუსული სამთავროები გეოგრაფიულად არ შედიოდნენ ოქროს ურდოს ტერიტორიაში. ისინი იმყოფებოდნენ ნახევრად დამოკიდებულ მდგომარეობაში. ოქროს ურდოს დედაქალაქი იყო სარაი – ბათუ, რომელიც თვითონ ბათუ ყაენმა დაარსა, შემდგომ კი სარაი – ბერკე.

ოქროს ურდოს ძირითად ნაწილს შეადგენდნენ თურქი მეომრები. XIII საუკუნის ბოლოს ოქროს ურდომ შეწყვიტა ურთიერთობები მნღოლეთის იმპერიასთან და დაიწყო დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოება. ოქროს ურდოში ისლამი გამოცხადდა სახელმწიფო რელიგიად. სახელმწიფოში ყველა ფარმანი(ბრძანება) იწერებოდა თურქულ ენაზე.

სახელმწიფო წყობილება. ოქროს ურდოში ხანი და მისი სანათესავო ითვლებოდა ყველაზე მსხვილ ფეოდალებად. მათ შემდეგ მოდიოდნენ ნოინები, რომლებსაც თურქულად ბეგებს უწოდებდნენ. ნოინებს სამსახურისთვის დიდ მიწის ნაკვეთებს აძლევდნენ. ფეოდალზე დამოკიდებული გლეხები, მომთაბარე მესაქონლეები უხდიდნენ ნოინს – თოიჯუს და ასევე სხვა სამსახურსაც ასრულებდნენ. ზოგიერთი ფეოდალი იღებდა ფარმანს თვითონ ყაენისგან. ესეთი ფარმანები გაიცემოდა ყაენის მიერ მიწის საკუთრებასი გადასაცემად, ხოლო ბრძანებას, რომელიც ანთავისუფლებდა გარკვეული სავალდებულო სამუშაოებისგან – იარლიკი ეწოდებოდა. პირის, რომელიც ფლობდა ასეთ იარლიკს – თარხანი ეწოდებოდა. ოქროს ურდო იყო ფეოდალური სახელმწიფო. სახელმწიფოს მმართვედა ყაენი. ყაენის წარმომადგენელს დაპყრობილ მიწებზე ბასკაკი ეწოდებოდა. ბასკაკი ხელმძღვანელობდა გადასახადების მოგროვებას.

ოქროს ურდოს დასუსტება და დაცემა. რუსმა მთავრებმა ისარგებლეს რა ოქროს ურდოს შესუსტებით უარი განაცხადეს ხარკის გადახდაზე. რუსი მთავრების წინააღმდეგ შეიკრიბა ლაშქარი. 1380 წელს რუსმა ჯარმა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა დიმიტრი დაამარცხა მონღოლები. ხელისუფლებაში მოსულმა ყაენ ტახტამიშმა (1380-1395) ამაზე საპასუხოდ დაიპყრო და გაძარცვა მოსკოვი. მან ასევე დაიწყო ამირ თემურის დაპყრობილ მიწებზე ლაშქრობები, მათ შორის აზერბაიჯანზეც. 1395 წელს მდინარე თერგზე ამირთემურმა დაამარცხა ტახტამიშის ჯარი და მიიერთა ოქროს ურდოს აღმოსავლეთი მიწები.

ხანგრძლივმა შიდა ფეოდალურმა ომებმა შეასუსტა ოქროს ურდო და მიიყვანა დაშლამდე. XV საუკუნეში ვოლგისპირეთში შეიქმნა კაზანისა და ასტრახანის სახანოები. ყირიმში და დასავლეთ ციმბირში შეიქმნენ

ოქროს ურდოს დედაქალაქი სარაი-ბათუ (მხატვარი დ.გ. დიაკოვი)

დამოუკიდებელი სახელმწიფოები. რუსმა სამთავროებმა ბოლო მოუდეს ოქროს ურდოს ბატონობას. XVI საუკუნეს ოქროს ურდო ფეოდალურად დაშლილი და შეწყვეტა თავისი არსებობა, როგორც ერთიანმა სახელმწიფომ.

1. გვაჩვენე რუკაზე მონღოლების მიერ დასახლებული ტერიტორიები.
2. აგვიხსენი „დიდი იასას“ შექმნის მიზეზი.
3. დაახასიათე ჩინგიზ ყაენი, როგორც სახელმწიფო მეთაური. შეადარე სხვა შენთვის ცნობილ მეთაურებს.
4. მოამზადე პრეზენტაცია გაზან ხანის რეფორმების შესახებ.
5. ჩამოთვალე ოქროს ურდოს დაშლის მიზეზები.
6. რა შეხება ჰქონდა ოქროს ურდოს აზერბაიჯანთან. შეადარე ოქროს ურდოს შექმნა დიდი მონღოლეთის იმპერიის შექმნას.

12. დიდი სელჩუკთა იმპერიის მემკვიდრე*

ქალაქი სტამბული თურქეთში – ერთ-ერთი უძველესი ცენტრია. XV საუკუნემდე ეს ქალაქი ბიზანტიის იმპერიის დედაქალაქი იყო, თურქების მიერ დაპყრობის შემდეგ მისი იერსახე უფრო გალამაზდა თურქულ-ისლამური კულტურის წყალობით.

როგორ გადაერქვა კონსტანტინოპოლს
სახელი სტამბულად?

ქონია
ოსმან I
მალტეპეს
ბრძოლა
ბაიაზიდ I
ანკარის ბრძოლა
სელიმ I
შაჰ ისმაილ I
მეჰმეტ
დამპყრობელი
იანიჩარები

ოსმანთა სახელმწიფოს შექმნა. ერთ-ერთ პირველ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, რომელიც შეიქმნა თურქ სელჩუკთა დიდი იმპერიის დაშლის შემდგომ დასავლეთ ანატოლიაში ქონიას სასულთნო იყო.

როდესაც ქონიას სასულთნო დაიშალა შეიქმნა უამრავი საბეგო. ერთ-ერთ ასეთ საბეგოს მმართველი იყო ოსმან I. 1299 წელს მან დაარსა სახელმწიფო, რომელსაც ოსმანთა სახელმწიფო ეწოდა.

ორხან გაზიმ (1326–1356), რომელიც ხელისუფლებაში მოვიდა ოსმან გაზიმის შემდგომ დაიწყო სახელმწიფოს გაფართოების პოლიტიკის გატარება. სახელმწიფოს დედაქალაქი გახდა ქალაქი ბურსა. მალტეპესთან მან გაანადგურა ბიზანტიელების ჯარი. მისი მმართველობის დროს სახელმწიფოს ტერიტორიები გაიზარდა ეგეოსის ზღვიდან კონსტანტინოპოლამდე.

სულტან მურად I, რომელმაც პირველმა მიიღო სულთნის წოდება დაიწყო ბალკანეთის ნახევარკუნძულის დაპყრობა, მან დაიპყრო ედირნე (ადრიანოპოლისი) და გადაიტანა იქ დედაქალაქი.

XIV საუკუნეში ფეოდალურმა ომებმა დააუსუსტეს ბალკანეთის სახელმწიფოები. ამით

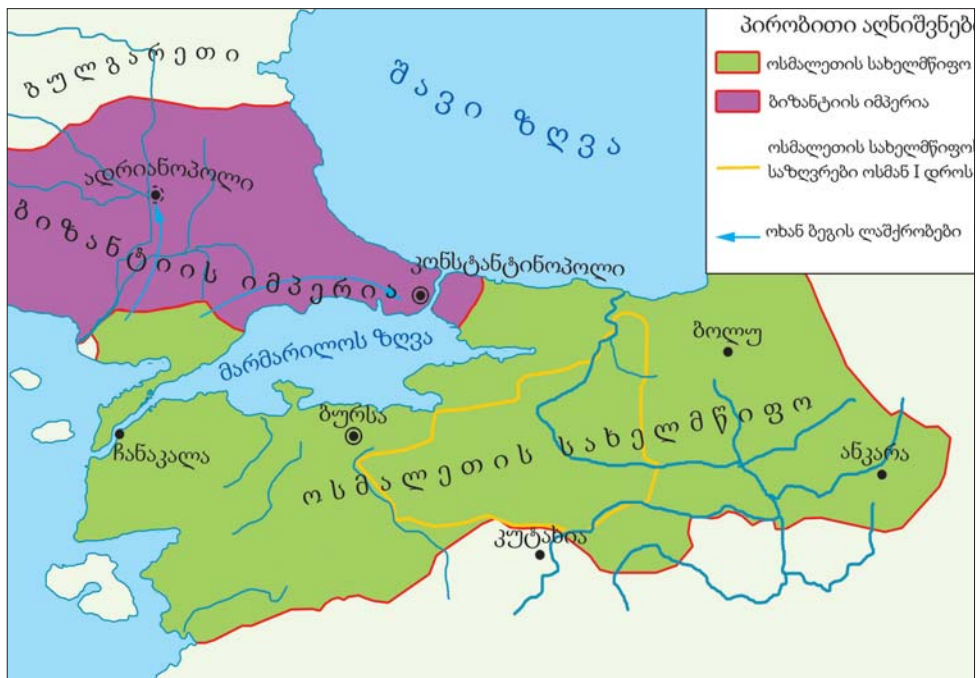

ოსმან I

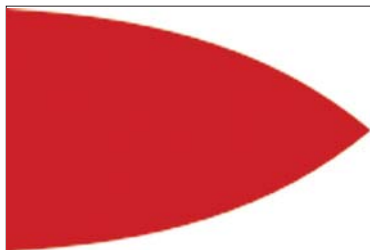

მურად I

*მემკვიდრე – გამგრძელებელი

ოსმალეთის სახელმწიფო (1299–1453)

ოსმალეთის სასულთნოს დროშა

ისარგებლა მურად I და დაიპყრო ბულგარეთი. 1371 წელს სერბეთმა განიცადა მარცხი ოსმალებისგან ჩირმენის ბრძოლაში. სერბებმა აღიარეს ოსმალთა უფროსობა და დაიწყეს ხარკის გადახდა.

ორი დიდი თურქი მმართველი ერთმანეთთან პირისპირ. იმ დროს, როდესაც ბაიაზიდ I ემზადებოდა კონსტანტინოპოლის ასაღებად ახლად შექმნილმა თემურიდთა

სახელმწიფომ შეუქმნა პრობლემები და დაუნგრია გეგმები. 1402 წელს თემურმა ილაშქრა აღმოსავლეთ ანატოლიაზე და მიაღწია დამასკოს. იმავე წელს ანკარის ველზე პირისპირ შეეტაკნენ თემურისა და ბაიაზიდის ჯარი. ოსმალები დამარცხდნენ. ამირ თემურმა დაჰყო ოსმალეთის მიწები ოთხ ნაწილად და დაურიგა ბაიაზიდის შვილებს. ამის მიუხედავად XV–XVI საუკუნეებში ოსმალეთის ტერიტორიები მაინც გაიზარდა.

გზა, რომელსაც „თურქის ხიდისაკენ მივყავართ“. ხელისუფლებაში მეჰმედ II (1451–1481) მოვიდა და გააგრძელა თავისი წინაპრების საქმე.

1453 წლის გაზაფხულს მან ალყა შემოარტყა კონსტანტინოპოლს. დასუსტებული ბიზანტია ძლივლა ინარჩუნებდა თავის ბოლო ავანპოსტს

– კონსტანტინოპოლს. ოსმალებმა, რომელმაც ვერ შესძლეს კონსტანტინოპოლში გემებით შესვალა, იძულებულნი გახდნენ მოეძებნათ სხვა გზა. მეჰმედ II იპოვნა გამოსავალი. ოსმალებმა გადაიტანეს თავიანთი გემები ხის ნაფენებით, რომელნიც ცხიმით იყო გაჟღერებული, და შევიდნენ ოქროს რქაში. 1453 წლის მაისში დაიწყო გადამწყვეტი ბრძოლა. კონსტანტინოპოლი დაეცა. ქალაქი კონსტანტინოპოლი ისტორიაში იყო ცნობილი „ოქროს ხიდის“ სახელწოდებით. მეჰმედ II კონსტანტინოპოლს სახელი შეუცვალა და დაარქვა სტამბული. ამ გამარჯვებამ სახელი გაუთქვა მეჰმედ II და მას „დამპყრობელს“ უწოდებდნენ. ასე დამთავრდა ბიზანტიის იმპერიის ისტორია.

მეჰმედ II

შეჩერებული დაპყრობების დროს ოსმანთა სულთანმა სელიმ I შეეჯახა აზერბაიჯანის სეფევიდთა მმართველს შაჰ ისმაილ I. 1514 წელს მოხდა ბრძოლა ჩალდირანის დაბლობზე. ოსმალებმა გაიმარჯვეს. ამის შემდეგ სელიმ I ეგვიპტე დაიპყრო. ოსმალეთის გემებისათვის გაიხსნა გზა წითელ ზღვაში.

კონსტანტინოპოლის დაპყრობა (1453)

1521–1526 წლებში სულთან სულეიმან განუნიმ დაიპყრო ბელგრადი, სამხრეთ და ცენტრალური უნგრეთი. ოსმალებმა დაიპყრეს ბალდადი და მოიპოვეს გასასვლელი სპარსეთის ყურისაკენ.

როგორ იმართებოდა დიდი იმპერია? ოსმალეთის იმპერიაში მთელი ხელისუფლება იყო სულთანის ხელში. მეორე პირი იყო მთავარი ვაზირი. იგი პოლიტიკურ საქმეებს ხელმძღვანელობდა. ვაზირები, ბეგები და სანჯაკბეგები ექვემდებარებოდნენ მას. მოხელეს, რომელიც მმართველს ფინანსურ საქმეებს უწოდებდნენ დეფტერდარებს. სულთანთან არსებობდა დივანი, რომელიც ასრულებდა უზენაეს მმართველობის ფუნქციებს. ორხან გაზის მმართველობის დროს სახელმწიფო დაყოფილი იყო ფაშალიგებად და სანჯაკბეგებად. მოსახლეობას, რომელიც გადასახადებს

?
რატომ ამოირჩია კონსტანტინოპოლი მეჰმედ II დედაქალაქად

ოსმალეთის იმპერია (1453–1526)

რა სახის ჯარს წარმოადგენდნენ იანიჩარები?

ცხენოსნები – აკინჩები. ორხან გაზიმ ჯარის გასაძლიერებლად ჩაატარა რეფორმები. მან ცხენოსნებთან ერთად ასევე ფეხოსანთა ჯარიც შექმნა. თუ ადრე ჯარში მსახურობისათვის უხდიდნენ ხელფასს, შემდგომ მან მიწის ნაკვეთების გადაცემა დაიწყო. ასეთ მიწებს ტიმარები ეწოდებოდა. ჩამოყალიბდა

ჯარის ახალი სახეობა – იანიჩარები. ისინი გადიოდნენ სპეციალურ წვრთნას.

1. ახსენი ორხან გაზიმ რეფორმების შედეგები სახელმწიფოსათვის.
2. დაასახელე მიზეზები, რომელიც ადვილებდა ოსმალურ დაპყრობებს.
3. გამოხატე შენი დამოკიდებულება ოსმალების მიერ კონსტანტინოპოლის დაპყრობისადმი.
4. ჩამოაყალიბე იმ ნაბიჯთა რეზულტატები, რაც მოიმოქმედეს ოსმანებმა თავისი უზარმაზარი ტერიტორიისა და დაპყრობილი ხალხების სამართავად.
5. შეადგინე ოსმალეთის იმპერიის მმართველის სისტემის გრაფიკული გამოსახულება.
6. შეადარე ოსმალეთისა და მონღოლების მმართველის სისტემები.

13. აღმოსავლეთის დიდი დამპყრობი – ამირ თემური

შენთვის უკვე ცნობილია თუ როგორ შექმნეს ჩინგიზ ყაენის შვილიშვილებმა ხულაგიდთა და ოქროს ურდოს იმპერიები. ესენი იყვნენ უძლიერესი იმპერიები, რომელნის განლაგებულნი იყვნენ დიდი მონღოლეთის იმპერიის ჩრდილოეთით და წინა აზიის მიწებზე. მონღოლეთის ცენტრალური აზიის ულუხში აღმოსავლეთის დიდმა დამპყრობელმა ამირ თემურმა ჩამოაყალიბა ახალი სახელმწიფო.

მავერანარქი
ხორეზმი
ტახტამიში
სამარყანდი
ულუგბეგი
ყარაგიუნლუს
სახელმწიფო
მახრუხი
აღვითულუები
შეიბანი ხანი

შეიძლება თუ არა ამირ თემურის მიკუთვნება ჩინგიზ ყაენის საქმის გამგრზებლად? გავაანალიზოთ ეს მოვლენები.

თემურიდთა სახელმწიფოს ჩამოყალიბება. თემური წარმოშობით ბარლასთა ტომიდან იყო, რომელნიც ჩინგიზ ყაენის დროს დასახლდნენ ცენტრალურ აზიაში.

თემური იზრდებოდა თურქულ-მუსულმანური ტრადიციებით. მან ზეპირად იცოდა ყურანი და იგი მშვენივრად თამაშობდა ჭადრაკს. ის იყო ჭკვიანი, უშიშარი ახალგაზრდა, რომელსაც გააჩნდა მხედრული ნიჭი. მამამისმა მისცა თემური სამარყანდისა და ბალხის მმართველს ამირ გაზანს სამსახურში. თემურმა თავისი ერთგულებითა და ნიჭით შესძლო მმართველის ნდობის მოპოვება.

ჩინგიზ ყაენმა თავისი იმპერიის დაყოფის დროს ცენტრალური აზია თავის შვილს ჯიგითაის დაიტოვა. ცენტრალაზიური ულუსი ორ ნაწილად დაიყო: მონღოლეთად და დასავლეთით მავერანარხად. ჯიგითაის მემკვიდრეებამ მავერანარხის დასაბრუნებლად დაიწყეს ბრძოლა თოღლუგ თემურ ხანის მეთაურობით. სამარყანდი დაპყრობილი იქნა. თემურმა დაიწყო მსახურობა თოღლუგ თემურ ხანთან. მაგრამ მასა და ხანის შვილს შორის დაიწყო დაპირისპირება. თემურმა შეაგროვა ჯარი და გაილაშქრა ხორეზმზე და სატინზე. ერთ-ერთ ბრძოლაში თემური

ამირ თემური

რა სახელწოდებით დარჩა ისტორიაში ამირ თემური?

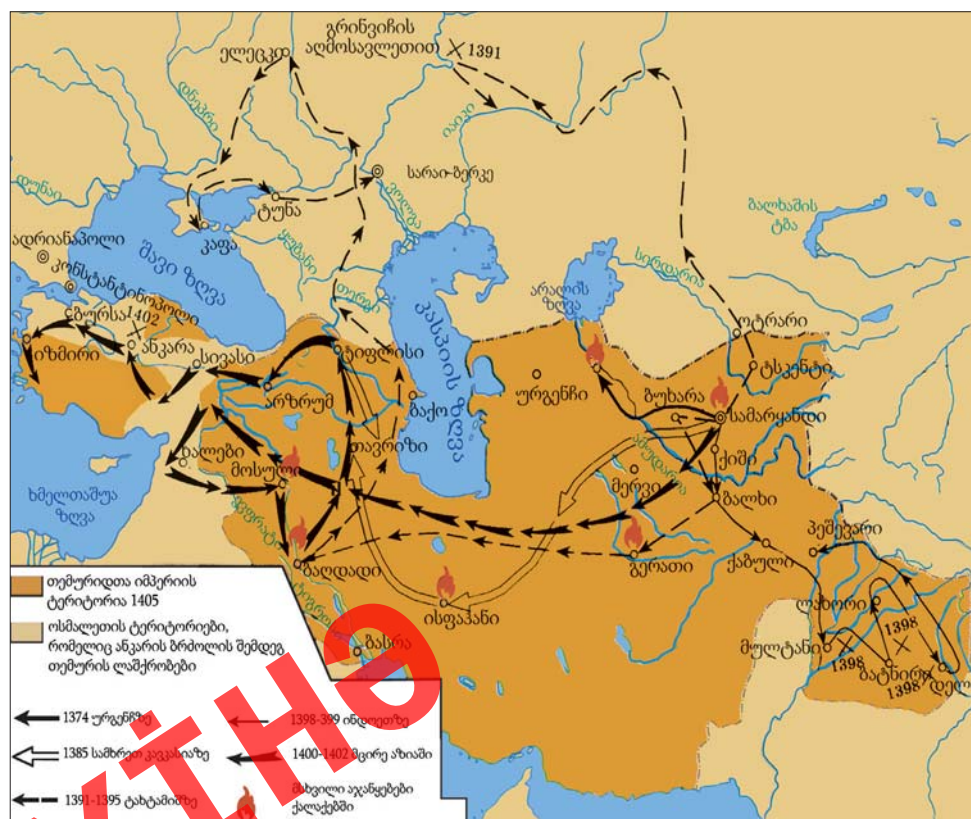
ფეხში დაიჭრა და ამის გამო მთელი ცხოვრება კოჭლობდა.

1370 წელს თემურმა დაძვრა თავისი ჯარი სამარყანდზე. სამარყანდი და მიმდებარე ტერიტორიები თემურის დაქვემდებარებაში გადავიდა. იმავე წელს მოწვეული იყო ყურულთაი (ყრილობა). შეიქმნა ახალი სახელმწიფო და მის ამირად თემური იყო დანიშნული. სამარყანდი დედაქალაქად გამოცხადდა.

ამის შედეგად მონღოლეთის იმპერიის შემდეგ ამირ თემურმა ჩაუყარა საფუძველი ერთ–ერთ უძლიერეს იმპერიას.

იმისათვის რომ, ამირ თემურს დაეწყო თავისი ლაშქრობები, მან შექმნა უძლიერესი ცხენოსანთა ჯარი. პირველი ლაშქრობა ამირ თემურმა გაილაშქრა ხორეზმზე. ქალაქ ურგენჩის დაპყრობის შემდეგ ხორეზმში გადავიდა ამირ თემურის დაქვემდებარებაში.

ამირ თემურს სურდა კავკასიისა და წინა აზიის დაპყრობა. აქ გადიოდა სავაჭრო გზები, რომელიც ორ კონტინენტს აერთიანებდა.

თემურიდთა იმპერია (1370–1507)

ტერიტორიების დაპყრობის დროს თემური ქალაქებსაც აფუძნებდა. მან გადაასახლა სამარყანდში საუკეთესო ხუროთმოძღვრები.

ამირ თემური მოეხმარა ტახტამიშს, რომელიც ჩინგიზ ყაენის შთამომავალი იყო, ოქროს ურდოში ხელისუფლებაში მოსასვლელად. ამით მან ის თავის ვასალად აქცია. მალე ტახტამიშმა თვითონ მოინდომა მონღოლეთის იმპერიის ძალაუფლების აღდგენა კავკასიასა და წინა აზიაში. ამ მიზნის მისაღწევად ის არაერთხელ ესხმოდა თავს ამ ტერიტორიებს. აზერბაიჯანზე თავდასხმამ და ტავრიზის აღებამ გააბრაზა ემირ თემური. აზერბაიჯანი იყო ამირ თემურისა და ტახტამიშის ინტერესების გადაკვეთა. ამირ თემური იყენებდა აზერბაიჯანს პლაცდარმად საიდანაც იგი სხვა სახელმწიფოებს ესხმოდა. ამიტომაც ამირ თემურმა დანიშნა ამ ტერიტორიების მმართველად და შირვანშაჰების მმართველთან იბრაჰიმ I დადო ხელშეკრულება. 1387 წელს ამირ თემურმა აზერბაიჯანში შემოსვლამდე ირანი დალაშქრა. ტახტამიშთან ასევე შირვანშაჰების ჯარიც ომოზდა.

1395 წელს ამირ თემურმა დაამარცხა ტახტამიში. ოქროს ურდოს შესუსტების შემდეგ სახელმწიფო დაიშალა სახანოებად.

ამის შემდეგ ამირ თემურმა დაიწყო ლაშქრობები წინა აზიაში, მცირე აზიაში, კავკასიაში, სირიაში. ინდოეთზე ლაშქრობა ამირ თემურისათვის წარმატებით დამთავრდა. დელის აღების შემდეგ ამირ თემური დიდი სიმდიდრით დაბრუნდა.

შემდგომი ლაშქრობა ოსმალების წინააღმდეგ დაიწყო. იმ დროისათვის ოსმალები უკვე ევროპის დასავლეთით გაფართოვდნენ და უკვე იმპერიად ყალიბდებოდნენ. ანკარას ბრძოლაში ამირ თემურმა დაამარცხა ბაიაზიდ I. ილდირიმ ბაიაზიდი ტყვედ იქნა აყვანილი. ოსმალეთის სახელმწიფო ბაიაზიდ I შვილებზე დაიყო.

1405 წელს ამირ თემურმა გაილაშქრა ჩინეთზე, მაგრამ ქალაქ ოტრარში გარდაიცვალა. მისი ანდერძის მიხედვით სამარყანდში დაკრზალეს.

თემურიძების იმპერიის მმართვეა. დიდმა მხედართმთავარმა თავისი შექმნილი იმპერია თავის შვილიშვილებზე დაჰყო ჯერ კიდევ თავისი სიცოცხლის დროს.

ტახტამიში

რატომ მოახდინა ტახტამიშმა თავდასხმა აზერბაიჯანზე?

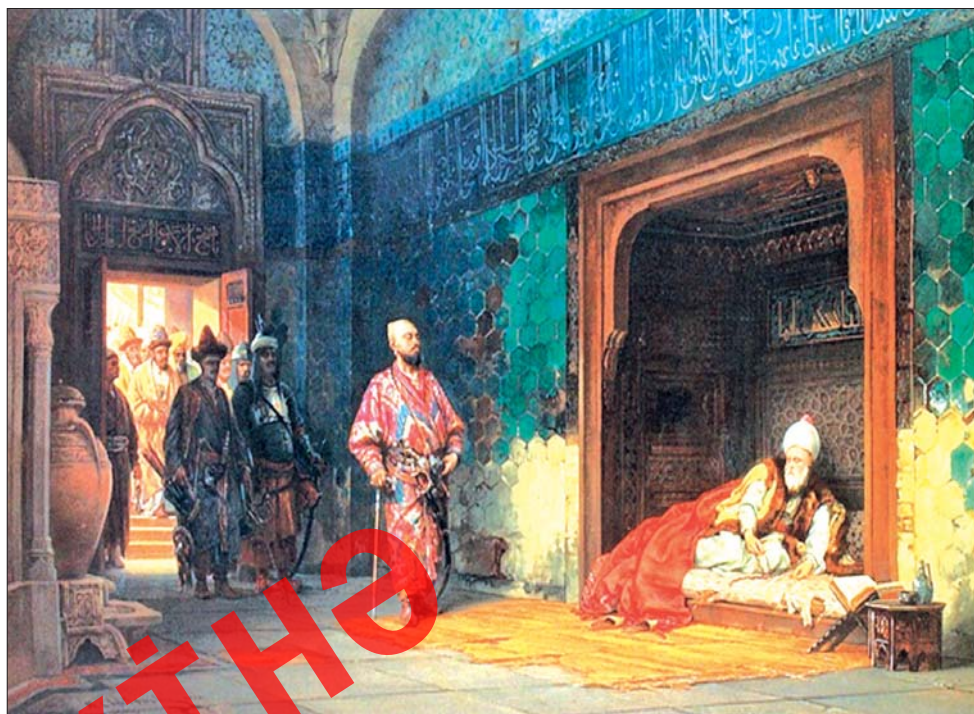
რა მოუტანა
ანკარის
ბრძოლამ თურ-
ქულ სამყაროს?

ქვეყანა დაყოფილი იყო ულუსებზე, მათ მმართვედნენ ვალიები. სახელმწიფო საქმეებს მმართვედა დივანხანები. ფინანსურ საქმეებს ანხორციელებდნენ ვაზირები.

თემურიდთა იმპერიის დროს დედაქალაქი სამარყანდი გადაიქცა მსხვილ სავაჭრო და სახელოსნო ცენტრად. თემურის შვილიშვილის ულუბეგის დროს, რომელიც იქნა მავერანაჰრში ვალის სახით იყო დანიშნული, სამარყანდი კიდევ უფრო გალამაზდა. მსოფლიოს ყველა ქვეყნიდან, განსაკუთრებით აზერბაიჯანიდან სამარყანდში ჩადიოდნენ ყველაზე ბრწყინვალე ხელოსნები. ქალაქში აშენდა უამრავი მეჩეთი, სასახლე და მედრესე.

თემურიდთა იმპერიის დასუსტება და დაშლა. ამირ თემურის სიკვდილის შემდეგ შიდა დაპირისპირებებმა დაასუსტა თემურიდთა იმპერია.

ამირ თემურის შვილმა შახრუხმა დედაქალაქი გადაიტანა ქალაქ გერატში. მან ყარაგოიუნლუელები. შახრუხის სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფო დასუსტდა. ამით ისარგებლა აზერბაიჯანის მმართველმა ყარაგოიუნლი ჯახან შაჰმა და გამოაცხადა თავისი სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა.

ემირ თემური და ბაიაზიდ I ანკარის ბრძოლის შემდეგ
(მხატვარი სტანისლავ ხლეხოვსკი, 1878)

ხელისუფლებაში მოსულმა აბუ საიდმა სცადა სახელმწიფოს გაერთიანება. იმ დროს აღგოიუნ-ლუელები გაძლიერდნენ და დაამხეს ყარაგოიუნ-ლუს სახელმწიფო. მათ მოკლეს ჯახან შაჰი. აბუ საიდმა გამოიყენა ეს ფაქტი და დესხა აღგოიუნლუს სახელმწიფოს. უზუნ ჰასანმა დაამარცხა აბუ საიდი.

ამ პერიოდში ცენტრალურ აზიაში შეიქმნა შეიბანიდთა სახელმწიფო. შეიბანიდებმა დაიპყრეს ბუხარა და სამარყანდი. ხელისუფლებაში მოსული ჰუსეინ ბაიგარამ, განდევნა შეიბანიდები ქვეყნიდან და აღადგინა თემურიდთა იმპერია. მაგრამ, 1507 წელს შეიბანი ხანმა დაიპყრო ხორასანი, ამით თემურიდთა იმპერია დაიშალა.

რატომ კეთიმოაწყო ამირ თემურმა სამარყანდი? შეიძლება თუ არა ეს მოქმედება ჩაითვალოს ზრუნვად ხელოსნობასა და კულტურაზე?

1. დაწერეთ ესე სახელწოდებით „თემური, რომელიც მიისწრაფოდა მთელი მსოფლიოს მმართვეისათვის“.
2. შეადარე ვენას დიაგრამით ჩინგიზ ყაენი და ამირ თემური.
3. შეადგინეთ სქემა ან კლასტერი (განშტოება) თემურიდთა იმპერიის მმართვეა.
4. გაანალიზე ამირ თემურის დადებითი და უარყოფითი გავლენა თურქულ სამყაროზე.
5. შეადგინე ქრონოლოგიური ცხრილი თემაზე.

LAYIHA

14. აღმოსავლეთის მარგალიტი

ომარ ხაიამი
მაჰმუდ
გაშგარი
დარუს შაფა
ნასირედდინ ტუსი
ჯალალადდინ
რუმი
იუნის იმრე
იმადედდინ ნასიმი
ალიშერ ნავოი
მუჰამედ ფიზული

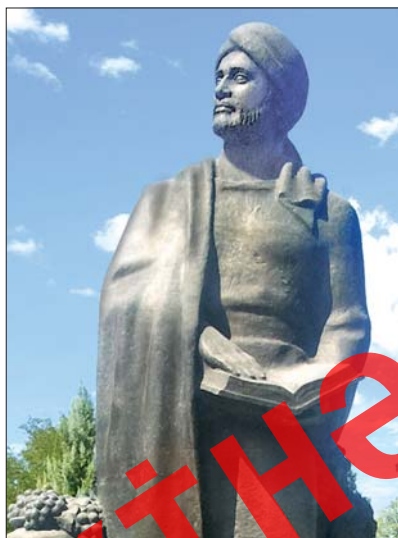
„ადამიანს არ გამოუყენებია მთელი თავისი განვითარების შესაძლებლობები. მისი მომავალი განვითარება უნდა მიმდინარეობდეს საზოგადოებრივ, სულიერ და ჭკუის გაუნჯობესებისაკენ. დადგება დრო, როდესაც სამყარო გახდება სამართლიანი, ხოლო ადამიანი სრულყოფილი“. ეს სიტყვები ეკუთვნის არმოსავლეთის ბრძენსა და მეცნიერს ნასირ ედ დინ ტუსის. მეცნიერება, განათლება და ხელოვნება ამოძრავებენ ადამიანს წინ, ადამიანი კი ამოძრავებს საზოგადოებას. კლასიკურ ფეოდალურ სახელმწიფოებში მმართველების უმრავლესობა გატაცებული იყო ხელოვნებით, ლიტერატურით და მეცნიერებით. ისინი ხვდებოდნენ რომ, მეფედ გასახდომად, მხოლოდ პრინცობა საკმარისი არ არის.

რომელი მარგალიტები აჩუქა აღმოსავლეთს ამ პერიოდში?

განათლება. მეცნიერება. ფეოდალიზმის ეპოქაში თურქმა ხალხებმა ჩუქეს მსოფლიოს უამრავი განუმეორებელი მარგალიტი. თურქმა იმპერატორებმა ალფ არსლანმა, მწლიქშაჰ I, ამირ თემურმა, ულუგბეგმა, სულეიმან I განუწმად დიდი წვლილი შეიტანეს ამ მარგალიტების შექმნაში.

ალფ არსლანის მიერ 1066 წელს ბაღდადში გახსნილი მედრესე „ნიზამიე“ ითვლებოდა ერთ-ერთ პირველ უნივერსიტეტად. ამ უნივერსიტეტში

ომარ ხაიამი
თურქმენეთი

რელიგიურ ცოდნებთან ერთად ასწავლიდნენ ასევე ლიტერატურას, მათემატიკასა და ასტრონომიას.

„ნიზამიეს“ შემდეგ მეორე ადგილას იყო თავრიზში გახსნილი მედრესე. თემურიდთა მმართველმა ულუგბეგმა სამარყანდში ააშენა უამრავი მედრესე.

სულთან სულეიმან I განუწმად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა სასწავლო დაწესებულებების გახსნას. თურქულ სამყაროში შექმნილი სასწავლო დაწესებულებების ქსელმა განვითარების ბიძგი მისცა.

შექმნილი ისფაჰანის, მარაგის, სამარყანდის ობსერვატორიები, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეიტანეს ასტრონომიის განვითარებაში. თვისი დროის გამოჩენილი მეცნიერი და პოეტი ომარ

ხაიამი იყო ისფაჰანის ობსერვატორიის უფროსი. მის მიერ შედგენილი „ჯალალის კალენდარი“ იყო უფრო ზუსტად გათვლილი ვიდრე ქრისტიანული. სხვა გამოჩენილმა თურქმა ასტრონომმა მაჰმუდ გაშგარიმ მისცა თურქული პერიოდული დასახელებები ვარსკვლავებს (თაგვი, კურო, ლეოპარდი, კურდღელი, ნიანგი, გველი, ცხენი, ცხვარი, მაიმუნი, ქათამი, ძაღლი, ღორი).

მაჰმუდ გაშგარი. ყირგიზეთი

თემურიდთა მმართველმა და გამოჩენილმა ასტრონომმა ულუგბეგმა შეადგინა ცხრილი, რომელშიც გამოთვლილი იყო მზის, მთვარის ორბიტები და მზის, მთვარის და ვარსკვლავების მოძრაობა.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა მედიცინას. ოსმალეთის სახელმწიფოს ქალაქში ადრიანაპოლისში (ედერნეში) და აზერბაიჯანის ქალაქ თავრიზში გახსნილი იყო საავადმყოფოები სახელწოდებით დარუმ – შაფა. გამოჩენილი აზერბაიჯანელი მეცნიერის ფაზლულაჰ რაშიდდადინის სამედიცინო ნაწარმოებმა დიდი დიდება მოუტანა ავტორს მთელს აზიაში.

ულუგბეგი. უზბეკეთი

გამოჩენილი თურქი ადმირალის პირი რაისის მიერ შედგენილ რუკაზე აღნიშნულია ამერიკის კონტინენტიც. ეს მეტყველებს იმაზე რომ, თურქი მეცნიერები და მოგზაურები ევროპელებზე ადრე ფლობდნენ ინფორმაციას ამერიკის კონტინენტის შესახებ.

დიდი მოგოლთა იმპერატორის აქბარ შაჰის დროინდელ ინდოეთის კულტურას „აქბარის საუკუნედ“ მოიხსენებენ. ისტორიკოსმა აბდულ ფაზლმა თავის ნაწარმოებებში აღწერა აქბარ შაჰის მოღვაწეობა.

ლიტერატურა. გამოჩენილი მეცნიერის, ლიტერატორის, ფოლკლორისტის მაჰმუდ გაშგარის „დივანუ ლუგატიტ – თურქ“ („თურქული ენების ერთობა“) დაწერილი იყო მაღალ მხატვრულ და ლიტერატურულ – მეცნიერულ დონეზე.

ნაწარმოებში პირველად იყო მოყვანილი რუკა ტერიტორიების აღწერით, რომელზეც დასახლებულნი იყვნენ თურქები. თავისი „დივანი“

ნიზამი განჯევის მავზოლეუმი

ამირ თემურის მავზოლეუმი

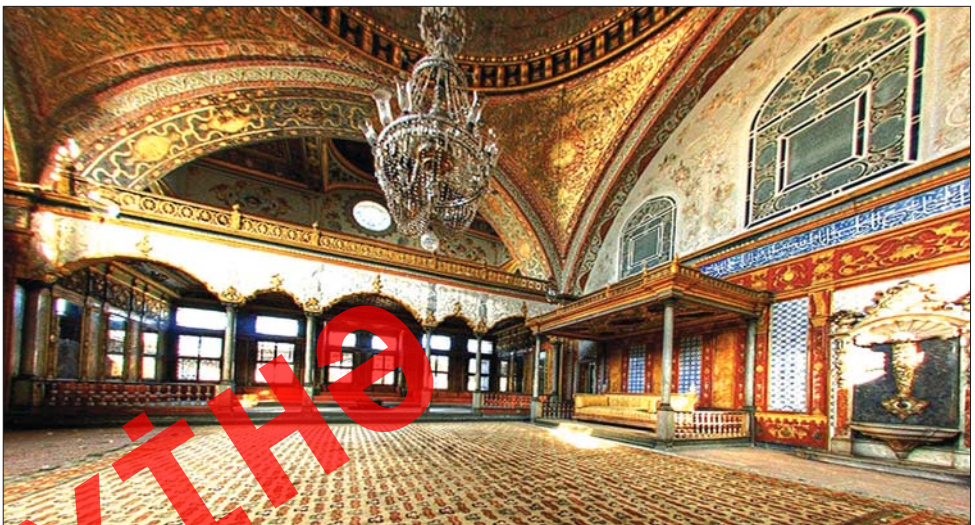
მაჰმუდ გაშგარიმ დაარსა თურქოლოგიის მეცნიერების საფუძველი.

ყველაზე გამოჩენილი იმ დროის პოეტები იყვნენ ჯალალადდინ რუმი, იუნის იმრე, იმადედდინ ნასიმი, ალიშერ ნავოი, მუჰამედ ფიზული.

ამ ეპოქას მიეკუთვნება ზეპირსიტყვიერების ნიმუში ისტორიები მოლა(ხოჯა) ნასრედინის შესახებ.

არქიტექტურა. ამ ეპოქის თურქული არქიტექტურა იმყოფებოდა თავისი გაბრწყინების სტადიაში. თავრიზში, სამარყანდში, სტამბულში, ბუხარაში და სხვა ქალაქებში იქმნებოდა არქიტექტურული ნიმუშები, რომელნიც გამოირჩეოდნენ თავისი სტილით.

სამარყანდში ამირ თემურის დროს აშენებულმა ნაგებობებმა დღემდე არ დაკარგეს თავისი მნიშვნელობა. ამირ თემურის აკლდამის სახურავი არის სამარყანდული ხუროთმოძღვრების მწვერვალი. გურ ამირის (ამირ თემურის)

ტოპგავის სასახლე

მაგზოლეუმი არის დიდებისა და სილამაზის სიმბოლო. ცნობილი სახელმწიფო მოღვაწე, ასტრონომი ულუგბეგი იყო ასევე თავისი დროის გამოჩენილი ხუროთმოძღვარი. იგი იყო სამარყანდის ობსერვატორიისა და სხვა რიგი შენობების ხუროთმოძღვარი.

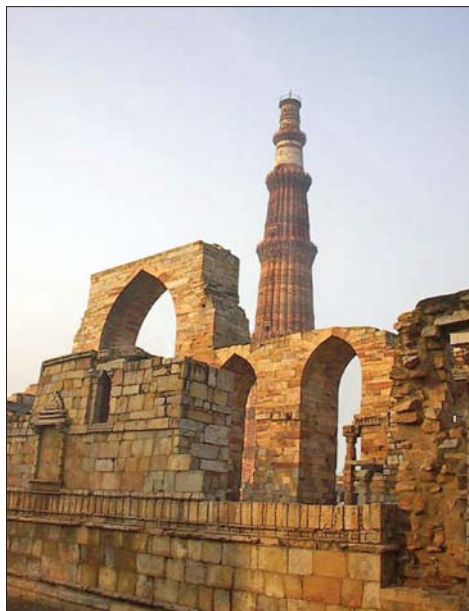
ინდოეთში თურქული იმპერიების ეპოქის დროს ინდურ-მუსულმანური კულტურის აღორძინების ხანა იყო. დელის სასულთნოს სულთანის გუთბედინ აიბეგის ბრძანებით XIII საუკუნის დასაწყისში აიგო „გუთბ მინარის“ მინარეთი, რომელმაც დღემდე არ დაკარგეს თავისი მნიშვნელობა.

შირვანშაჰთა სასახლეთა კომპლექსი ბაქოში არის უბრალოებისა და დახვეწილობის ერთიანობა.

სინან ხოჯა ითვლება ყველაზე პროდუქტიულად და ცნობილ არქიტექტორად არა მხოლოდ ოსმალეთის იმპერიაში, არამედ მთელს მსოფლიოში. მის მიერ აშენებული მეჩეთები: შაჰზადე, სულეიმანიე და სალიმიე არის იშვიათი არქიტექტურული მარგალიტები.

სტამბულში თურქი არქიტექტორების მიერ აშენებული ჩინილი კოშკი (სასახლე ფაიფურით), ტოპგაფი, ფენერბახჩა და სხვა სულთანის სასახლეები თავისი გრანდიოზულობითა და სიდიდით აოცებენ ხალხს.

მეცნიერულ-ტექნიკური აღმოჩენები და მიღწევები ჩინეთში. შუა საუკუნეებში ჩინეთმა დიდი წვლილი შეიტანა მსოფლიო კულტურის განვითარებაში. ქვეყანაში განსაკუთრებული თიხისგან კეთდებოდა ფაიფურის თხელკედლიანი ჭურჭელიც და სხვადასხვა საგნები. გამოგონილი იქნა **სეისმოსკოპი*** და **სპიდომეტრი***. პირველი ფარმაკოლოგიური წიგნი დაწერილი იყო ჩინეთში, რომელშიც აღწერილია სხვადასხვა სახის მკურნალობის საშუალებები. ჩინეთში პირველად დაიწერა მუსიკა სანოტო ჩანაწერით. შექმნილი იქნა პირველი ბალეტი. ჩინელი მეზღვაურები დაგეგმავდნენ კომპასებით, რომელიც უფრო ადრე

„გუთბ მინარის“ მინარეთი

***სეისმოსკოპი** – მოწყობილობა, რომელიც აკვირდება პროცესებს მიწის ქვეშ

***სპიდომეტრი** – მოწყობილობა, სიჩქარის გასაზომად.

ვაიფურის ჭურჭელი

გამოიგონეს. ქვეყანაში იყო გახსნილი საზღვაო (ნავიგაციური) სკოლები. აღმოჩენილი იყო დენთი, გამოგონილი იქნა რკინის ზარბაზანი. ჩინელი არქიტექტორები აშენებდნენ სასახლეებს, სახლებს, ტაძრებს, რომელთა სახურავებისც გადახურილი იყო ამოტრიალებული თალებით ზევით (პაგოდებით).

ჩინური კოშკი

1. გაანალიზე განათლებისა და მეცნიერების ერთობა.
2. გამოააშკარავე ფაქტორები, რომელნიც ახდენენ გავლენას აღმოსავლეთის კულტურის განვითარებაზე.
3. ახსენით სურათებზე გამოსახული ძეგლების მსგავსება.
4. შეადგინეთ კლასტერი (განმტოება) კულტურის სფეროების მიხედვით.
5. შეადარეთ სამეცნიერო მიღწევები ისლამურ პერიოდად და მის შემდეგ. შეიტყვეთ განსხვავებების მიზეზები.
6. მიაშზადე პრეზენტაცია ჩინეთის სამეცნიერო და ტექნოლოგიური მიღწევების შესახებ.

ფეოდალიზმი ევროპაში

15. ფრანკთა იმპერია – ეხლანდელი ევროპული ქვეყნების წინამორბედი

ჩვენი წელთაღრიცხვის I საუკუნეში გერმანული ტომები დასახლდნენ ფართო ტერიტორიებზე მდინარე რეინიდან ვისლამდე დასავლეთით და აღმოსავლეთით მდინარე დუნაიმდე სამხრეთით და ბალტიის ზღვამდე ჩრდილოეთით. შემდგომ, მრავალრიცხოვანი დაპყრობების შედეგად, გერმანული ტომები აირივნენ აქ მაცხოვრებელ ხალხებთან და დიდი როლი შეიტანეს ევროპის კულტურის განვითარებაში.

გერმანული
ტომები
ხლოდვიგი
კარლოს I
დიდი
ვერდენის
ხელშეკრულება
ფეოდალური კიბე
კაროლინგების
დინასტია
საღვთო რომის
იმპერია

გერმანული ტომების რომელმა ბელადმა შექმნა პირველი ფეოდალური სახელმწიფო, და რომელიც გახდა დასავლეთ ევროპელი სახელმწიფოების წინამორბედი?

V საუკუნის ბოლოში გერმანული ტომების დაპყრობების შედეგად არსებობა შეწყვიტა მონადმფლობელურმა სახელმწიფოებმა. მონური შრომა შეიცვალა გლეხურ-თემური შრომით, რომელნიც წვრილ ფეოდალებად გადაიქცნენ.

ფრანკთა სახელმწიფოს წარმოშობა. ფრანკთა ტომების ბელადმა ხლოდვიგმა გალიაზე თავდასხმის მიზნით შექმნა კავშირი სხვა ტომებთან. მაგდროს გალიას მმართვედა რომის მეფისნაცვალი. 486 წელს სუანსონის ბრძოლაში ფრანკებმა დაამარცხეს რომაელები.

ხლოდვიგმა დაურიგა დაპყრობილი გალიის მიწები თავის მხედართმთავრებს და დიდგვაროვნებს. ფრანკი დიდგვაროვნები გახდნენ დიდი ფეოდალები.

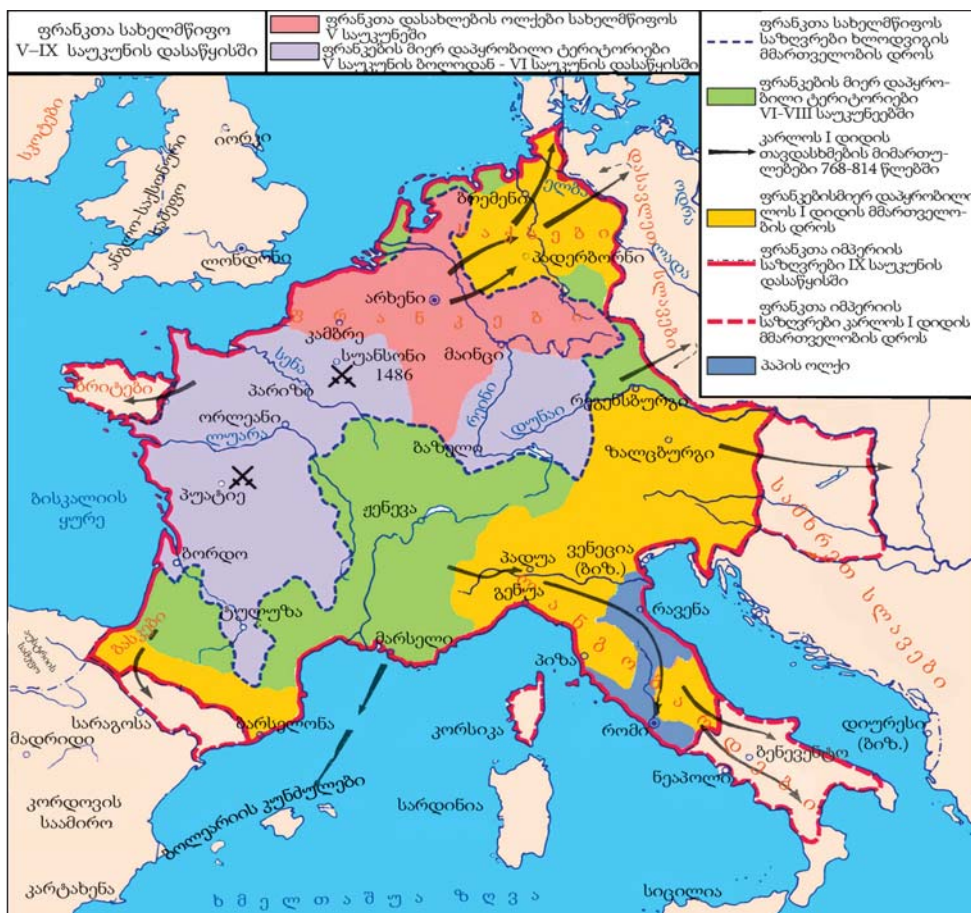
ფრანკთა სახელმწიფო შეიქმნა V საუკუნის ბოლოს. ფრანკთა სახელმწიფოს მეფედ ხლოდვიგი გახდა. ქვეყანაში ჩამოყალიბდა მემკვიდრეობითი ძალაუფლება – მონარქიული რეჟიმი. ხლოდვიგმა სახელმწიფო დაჰყო ოლქებად. ოლქებში ინიშნებოდნენ წარმომადგენლები, რომელთაც გრაფებს

რომელი გერმანული ტომები ესხმოდნენ დასავლეთ რომის იმპერიას?

ხლოდვიგი

ფრანკთა სახელმწიფო (V საუკუნის ბოლო – 843)

როგორ უწყობდა ხელს ეკლესია მეფის ხელისუფლების გაძლიერებას?

უწოდებდნენ. გრაფები კრეფავდნენ გადასახადებს მოსახლეობისგან, ხელმძღვანელობდნენ ჯარს და სასამართლო სისტემას. ხლოდვიგის მმართველობის ხანაში შეიქმნა პირველი კანონთა კრებული – ფრანკების კანონები. თავისი ძალაუფლების გასაძლიერებლად ხლოდვიგმა ქრისტიანობა მიიღო. ეკლესიამ გააზლიერა ხლოდვიგის ხელისუფლება.

კარლოს I დიდი. კარლოს I დიდის(768–814) მმართველობის წლები ყველაზე ძლიერი პერიოდია ფრანკთა სახელმწიფოში. მან იტალიის დიდი ნაწილი შემოიერთა. შემოიერთა საქსები, რომელიც მდინერეების რეინსა და ელზას შორის ცხოვრობდნენ. 800 წელს კარლოს I დიდი შევიდა რომში და გამოაცხადა თავისი თავი იმპერატორად. პაპმა თავზე ოქროს გვირგვინი დაადგა.

კარლოს I დიდის მმართველობის დროს, ის ვინც ჯარში მსახურობდა იღებდა მიწის ნაკვეთს. ამ მიწებს, რომელსაც გადასცემდნენ ჯარისკაცებს ფეოდეები ეწოდებოდა და მემკვიდრეობით გადაეცემოდა. ფეოდის მესაკუთრეს ფეოდალს უწოდებდნენ.

კარლოს I დიდის

ფრანკთა დიდგვაროვნები თავიდან მხარს უჭერდნენ კარლოს დიდს, ვინაიდან ის ეხმარებოდა მათ ახალი მიწების მითვისებაში და გლეხების დამოკიდებულებაში აყვანაში. მაგრამ, მიწის მითვისების შემდგომ მათ უკვე აღარ აინტერესებდათ მეფის ხელისუფლება, ვინაიდანაც თვითონ უკვე ადგილობრივი მმართველები ხდებოდნენ.

გლეხებისგან გადასახადების ასაგროვებლად ფეოდალებს ჰყავდათ თავისი რაზმები, თავისი მოსამართლეები და დამხმარეები, რომელნიც ყოფით საკითხებს აგვარებდნენ. ნატურალური გაცვლის შედეგად ფეოდალებს შორის არ იყო არანაირი ურთიერთობები და მითუმეტეს ერთიან ცენტრთან.

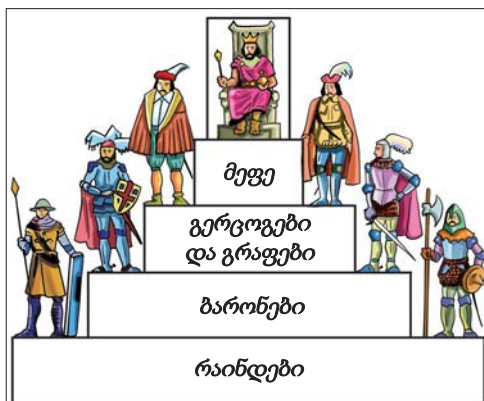

როგორ უშლიდა ნატურალური მეურნეობა ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნას?

ვერდენის შეთანხმება. ფრანკთა სახელმწიფოს დაშლა. 843 წელს ქალაქ ვერნერში კარლოს დიდის სამმა შვილიშვილმა მოილაპარაკეს ფრანკთა სახელმწიფოს სამ ნაწილად დაყოფაზე. ამ დაყოფების შედეგად ფრანკთა იმპერიის ტერიტორიაზე წარმოიშვა სამი სახელმწიფო: **იტალია, საფრანგეთი და გერმანია.**

სამივე სახელმწიფო იყოფოდა ფეოდეებათ, რომელნიც თვითონვე იყოფოდნენ უფრო პატარა ფეოდეებად. ყოველი მათგანი იყო დამოუკიდებელი. ეს ფეოდალები კრეფდნენ გადასახადებს და მართავდნენ თავის სასამართლოებს. ამის შედეგად ევროპაში დაიწყო ფეოდალური დაყოფების ხანა, რომელიც მოიცავდა IX – XI საუკუნეებს.

ფეოდალური კიბე. მსხვილი ფეოდალები გადასცემდნენ მიწებს მცირე ფეოდალებს, ამით ისინი ხდებოდნენ დიდი ფეოდალის დაქვემდებარებული ვასალები. გერცოგები და გრაფები იყვნენ მეფის ვასალები. ბარონები ითვლებოდნენ გრაფებისა და გერცოგების ვასალებად, რაინდები კი ბარონების ვასალებად.

ფეოდალური კიბე

ესეთ სისტემას ჰქვია ფეოდალური კიბე. მეფეები იყენებდნენ ფეოდალურ კიბეს, რომ ჰყოლოდათ დაქვემდებარებაში ყველა მათგანი.

საფრანგეთის სამეფო კაროლინგების მმართველობის დროს დაყოფილი იყო დიდ ფეოდალურ ნაწილებად. X– XI საუკუნეებში სახელმწიფოში დამთავრდა ფეოდალური ურთიერთობების ჩამოყალიბება. სახელმწიფოს დაერქვა ეხლანდელი სახელწოდება – საფრანგეთი.

ფრანკთა იმპერიის დაშლის შემდეგ გერმანული ტომები გაერთიანდნენ ერთ სახელმწიფოში. გერმანიაში წრაფად განვითარდა ფეოდალური ურთიერთობები, რამაც გამოიწვია ერთიანი სახელმწიფოს დაშლა. 962 წელს გერმანელთა მეფემ ოტო I დიდი (936–973) დაიპყრო რომი და თავი გამოაცხადა რომის იმპერატორად. მოგვიანებით ამ სახელმწიფოს წმინდა რომის იმპერია ეწოდა. იტალია წმინდა რომის იმპერიაში შედიოდა. რომის პაპისა და გერმანიის მეფეს შორის მიდიოდა ბრძოლა იტალიისათვის. სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა შორის იტალიის დიდ ქალაქებში – სავაჭრო და სახელოსნო ცენტრები უფრო ადრე შეიქმნა. ამ პერიოდში ბევრმა ევროპულმა ქალაქმა მიიღო თვითმმართველობის უფლება. გენუა, პიზა, ვენეცია გახდნენ დამოუკიდებელი ქალაქ რესპუბლიკები.

1. ჩამოაყალიბე ფრანკთა იმპერიის განვითარების თვისებები.
2. რა მიზეზების გამო დაიშალა ფრანკთა იმპერია.
3. გაანალიზე ფეოდალური დანაწევრებას მიზეზები.
4. შეადარეთ ხლოდვიგი და ატილა.
5. რუკებისა და ილუსტრაციების მიხედვით შეადგინეთ მოთხრობა თემაზე „ფრანკები“.

16. სლავები

IV საუკუნეში დაიწყო „ხალხების დიდი გადასახლება“, რომელიც დამთავრდა VI საუკუნეში სლავების ჩამოსახლებით ბიზანტიის ტერიტორიებზე. სლავები აქ დასახლდნენ. შემდგომ ისინი დაიყვნენ დასავლეთ, აღმოსავლეთ და სამხრეთ სლავებად.

ბიზანტია
„ოქროს ხიდი“
მცირე აზია
კიევის
სახელმწიფო
ჯვაროსნები
ივანე III
ივანე IV მრისხანე
ჩეხური
სახელმწიფო
პოლონეთის
სახელმწიფო

რატომ შეწყვიტა არსებობა ყველაზე ხანგრძლივი იმპერია? რა შედეგები მოიტანა სლავების ჩასახლებამ ბიზანტიის ტერიტორიაზე?

აღმოსავლეთისა და დასავლეთის შორის ხიდი. VI საუკუნეში ბიზანტიაში არსებობდა ხალხმრავალი ქალაქები, რომელშიც ჩქეფთა სისოცხლე. ქალაქები **კონსტანტინოპოლი, ალექსანდრია, ანტიოქია, ბეირუტი, კორინთი** იყო ხელოსნობისა და ვაჭრობის ცენტრები. აქ განვითარებულ ზოგიერთ ხელობაზე არც კი იცოდნენ ევროპაში. ეს იყო ისეთი დარგები, როგორიცაა: შალისა და აბრეშუმის წარმოება, შუშუს, ჭურჭლისა, პაპირუსისა და საიუველირო საქმიანობისა. იმპერიას ეკავა კარგი გეოგრაფიული მდგომარეობა. ბიზანტია აერთიანებდა ევროპას აზიასთან. კონსტანტინოპოლს უწოდებდნენ „ოქროს ხიდს“, ვინაიდან აქ გადიოდა ორი სავაჭრო გზა, რომელიც აერთიანებდნენ ევროპას აზიასთან. აქ იკვეთებოდა საზღვაო გზა ხმელთაშუა ზღვიდან შავი ზღვისკენ მიმავალი და სახმელეთო საქარავნო გზები. ბიზანტიელი ვაჭრები ყიდდნენ საქონელს, რომელიც შეიძინეს აზერბაიჯანში, ირანში,

ბიზანტია VIII საუკუნეში

ბიზანტია XV საუკუნის 30-ან წლებში

რა ფაქტორები გახდა ბიზანტიის შესუსტების მიზეზი?

შერჩა. XI საუკუნეში სელჩუკთა დაპყრობებმა საგრძნობლად შეამცირეს ბიზანტიის ტერიტორიები. ბიზანტიის იმპერატორი სთვლიდა თურქების შეტევას ქრისტიანობის საფრთხედ და მიმართა რომს დახმარებისათვის. ამის შედეგად მოეწყო პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა თურქ სელჩუკებისგან ბიზანტიის მიწების დასაბრუნებლად. იმის მიუხედავად, ბიზანტიამ დროებით დაიბრუნა

წართმეული მიწები, იგი მაინც სუსტებოდა. ურთიერთობები ბიზანტიასა და რომის პაპს შორის სულ უფრო იძაბებოდა. ეხლა ჯვაროსნებმა უკვე ბიზანტიის წინააღმდეგ გაილაშქრეს. ამ ლაშქრობამ კიდევ უფრო შეასუსტა ბიზანტია. XIV – XV საუკუნეებში თურქები ხშირად ესხმოდნენ ბიზანტიას. ბიზანტია ვეღარ უზღლებდა ამდენ შემოტევას.

სლავების დასახლება ბიზანტიის ტერიტორიაზე. იმ ტომებს შორის, რომელნიც ხშირად ესხმოდნენ ბიზანტიას სლავები იყვნენ. სლავები ჯერ კიდევ ძველი დროიდან ცხოვრობდნენ ცენტრალურ და აღმოსავლეთ

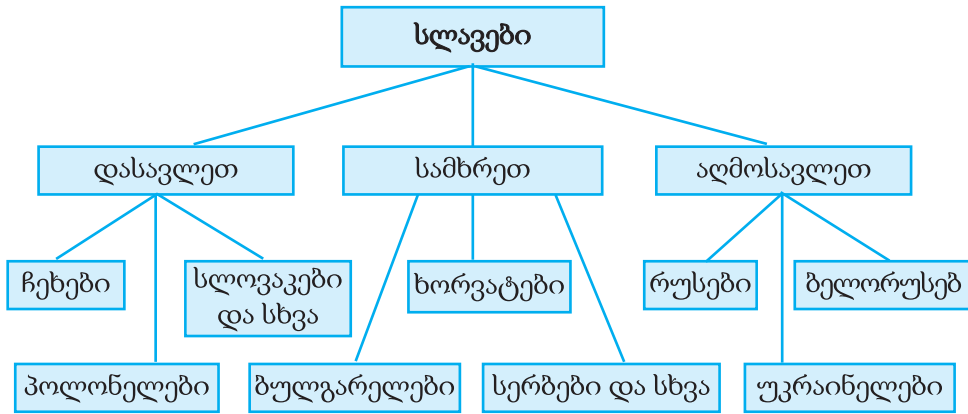

რომელ თანამედროვე სახელმწიფოების ტერიტორიებს მოიცავს სლავების დასახლებები?

ევროპაში. მათი დასახლების ტერიტორია მოიცავდა მიწებს დნეპრის შუა დინებიდან ელბამდე დასავლეთით, ბალტიის ზღვიდან ჩრდილოეთით და დუნაიამდე და შავ ზღვამდე სამხრეთით. უკვე VI საუკუნის შუიდან მათ დაიწყეს ბიზანტიაზე თავდასხმები.

მათ ჯერ დაიპყრეს ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ჩრდილო ნაწილი, შემდგომ მაკედონია და საბერძნეთი. სლავები დასახლდნენ აქ თემებით და

გახდნენ ბიზანტიის მოსახლეები. მათ დაიწყეს ჯარში მსახურობა, გადასახადების გადახდა. შემდგომში სლავები სამ შტოთ დაიყვნენ: აღმოსავლეთზე, სამხრეთელებზე და დასავლეთ სლავებზე.

სლავების ძირითად საქმიანობას წარმოადგენდა მიწადმოქმედება. მიწადმოქმედებასთან ერთად სლავები ასევე სხვა ხელობებითაც იყვნენ დაკავებულნი. სლავები ასევე ხელოსნობასაც მისდევდნენ. ისინი აკეთებდნენ კერამიკულ ჭურჭელს, მოსართავ საგნებს, იარაღს.

სლავური სახელმწიფოების შექმნა. სლავები ცხოვრობდნენ პირველყოფილ თემურ წყობილებაში. ფეოდალიზმზე გადასვლის პერიოდში IX–X საუკუნეებში სლავებმა შექმნეს თავიანთი სახელმწიფო.

რუსული ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა. IX საუკუნეში აღმოსავლეთ სლავებმა შექმნეს სახელმწიფო. ეს რყო კიევის სახელმწიფო ანუ კიევის რუსეთი. კიევის სახელმწიფო ფლობდა დიდ ტერიტორიებს მაგრამ შიგნიდან ძლიერი არ იყო. ეკონომი-

რუსეთის სამთავროები IX–X საუკუნეებში

?

რატომ ამბობენ უარს
ქალაქები კიევის
დაქვემდებარებაზე?

კური ურთიერთობები ცალკეულ რუსულ სამთავროებს შორის, სადაც ბატონობდა ნატურალური მეურნეობა, იყვნენ ძალიან სუსტი. ქვეყანაში გაჩნდნენ თავადები – კნიაზები, რომელთაც ეკუთვნოდათ უზარმაზარი მიწის ნაკვეთები. ქალაქები შენდებოდნენ ფეოდალის მიწებზე და ხდებოდნენ მისი საკუთრებები. ქალაქების ტერიტორიები იზრდებოდნენ. ისინი უარს აცხადებდნენ კიევის ხელისუფლების აღიარებაზე.

?

რა ფაქტორებთან იყო
დაკავშირებული მიწ-
ების გაერთიანება
მოსკოვის გარშემო?

XIII საუკუნეში მონღოლებმა მოახდინეს რუსეთზე თავდასხმა. ქალაქებსა და ყოფას სერიოზული ზიანი მიაღდა. ოქროს ურდოს ხანები იღებდნენ ხარკს და აღარ ესხმოდნენ თავს რუსულ სამთავროებს. ქალაქური ცხოვრება კვლავ გამოცოცხლდა. მოსკოვი გადაიქცა ხელოსნობის მნიშვნელოვან ცენტრად. მოსკოვი და სხვა რიგი ქალაქები აღარ უხდიდნენ ხარკს ოქროს ურდოს.

მოსკოვის მმართველის ივან III მმართველობის დროს გრძელდებოდა მიწების გაერთიანება მოსკოვის გარშემო. მოსკოვის სამთავრო ანვითარებდა დამპყრობლურ პოლიტიკას და აერთიანებდა მიწებს ერთიანი ძლიერი სახელმწიფოს გარშემო.

რუსულ სახელმწიფოში არსებობდა ბატონყმობა. ეს ნიშნავდა იმას რომ, გლეხები მთლიან დამოკიდებულებაში იყვნენ ფეოდალებისაგან

შუასაუკუნეების რუსული ქალაქი

(ზოიარებისგან). გლეხს არ შეეძლო დაეტოვებინა ზოიარის მიწა. იგი ბოლომდე იყო ზოიარის დამოკიდებულებაში. ივან IV მრისხანემ (1533-1584), რომელიც ცნობილი იყო თავისი სისასტიკით, მიიღო ახალი რეფორმები რითიც შეზღუდა ზოიარების ინტერესები. ახალი ცვლილებების მიზანი იყო იმ ზოიარების განადგურება, რომელნიც ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ იყო.

XIV საუკუნის 50-იან წლებში რუსეთმა დაიმოწილა თურქული სახანოები – ასტრახანის და ყაზანის სახანოები. საუკუნის ბოლოს ასევე შემოიერთა ციმბირის მიწებიც.

ივანე IV მრისხანე

დასავლეთ სლავების სახელმწიფოები.

X საუკუნეში დასავლეთ სლავებმაც ჩამოაყალიბეს თავიანთი სახელმწიფო. X საუკუნეში ჩამოყალიბდა **ჩეხური სახელმწიფო**. მისი ტერიტორია განლაგებული იყო მნიშვნელოვან სავაჭრო გზებზე. ეს ახდენდა დადებით გავლენას სახელმწიფოს განვითარებას. ამის გამო პრაღა გადაიქცა ევროპის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ცენტრად.

X საუკუნის შუაში ჩამოყალიბდა **პოლონეთის სახელმწიფო**. ბოლესლავ I, რომლსაც შეარქვეს მამაცი, მმართველობის დროს პოლონეთის სახელმწიფო გაძლიერდა. ამ მმართველმა გააერთიანა პოლონეთის ყველა მიწები.

1. მიუთითე კონსტანტინოპოლის, ეხლანდელი სტამბულის, უპირატესობა სხვა ევროპულ ქალაქებთან.
2. ფაქტების საფუძველზე დაამტკიცე, რომელ სახელმწიფო წყობილებაში ცხოვრობდნენ სლავები IX საუკუნემდე.
3. გამოავლინე ახალი ყოფითი ფორმების არსი. ახსენით ამ გამოთქმის მნიშვნელობა.
4. გამოხატე შენი დამოკიდებულება მოსკოვის სამთავროს აგრესიული დაპყრობების პოლიტიკისადმი.
5. შეადარე და შეაფასე მოსკოვის სამთავროს აგრესიული დაპყრობების პოლიტიკა და რუსეთის სახელმწიფოს პოლიტიკა.
6. გვაჩვენე თანამედროვე რუკაზე ის ტერიტორიები, სადაც სლავები ცხოვრობდნენ.

17. „ზღვის დედოფალი“ და სხვა ქალაქ-რესპუბლიკები

სენიორი
სახელოსნო
ფლორენცია
ვენეციის
რესპუბლიკა
გენუეზის
რესპუბლიკა
ვეესელი

აღმოსავლეთისგან განსხვავებით ევროპაში ფეოდალური ურთიერთობები ჩამოყალიბდა მოგვიანებით. ამის მიუხედავად დასავლეთში ეს ურთიერთობები უფრო ინტენსიურად ვითარდებოდა. ბევრი ევროპული ქალაქი დღეს იკრევს ტურისტებს თავისი არქიტექტურით, რომელიც ამ დროს იქნა შექმნილი.

როგორ იქმნებოდნენ ევროპული სახელმწიფოები? რითი განსხვავდებოდა ევროპული ქალაქები აზიურებისაგან?

ადრეული შუასაუკუნეთის ქალაქების შექმნა. ევროპაში ხელოსნები სახლდებოდნენ ქალაქებში. ეს იყო დაკავშირებული იმასთან რომ, ხელოსნების მიერ შექმნილი ნიმუშები დიდი მოთხოვნით სარგებლობდნენ. აქ მათ თავისუფლად შეეძლოთ გაეხიდათ თავისი ნაწარმი. ხელოსნები სახლდებოდნენ მდინარეების გადასაყვანთან, პორტებთან, ფეოდალური ქალაქების კედლებთან, ძველ რომაულ შენობათა ნანგრევებთან. იმის გამო რომ, ქალაქების ტერიტორიები მცირე ზომისანი იყვნენ აქ მრავალსართულიანი სახლები შენდებოდნენ. ქალაქების ცენტრებში იდგა საქლეო **რატუშა***, საბაზრო მოედანი, ეკლესია.

აქ ჩამოდიოდნენ აღმოსავლეთის ვაჭრები. აღმოსავლურ საქონელთან ერთად მათ გასაყიდად ჩამოჰქონდათ ასევე მარილი, რკინა, ტყავი, მატყლი. აქ ყიდულობდნენ ევროპულ საქონელი და აღმოსავლეთში მიჰქონდათ გასაყიდად.

რითი განსხვავდებოდა აზერბაიჯანის ქალაქები ევროპულებისაგან?

ადრეული შუასაუკუნეთის ქალაქებში აზიურებისგან განსხვავებით ძალიან ჭუჭყიანები იყვნენ, იმიტომ რომ, მათში არ იყო არც კანალიზაცია და არც წყალკანალი. ერთადერთი ფართო ადგილი ქალაქში იყო საბაზრო მოედანი. გალავნის კედლებს გარეთ განლაგებული იყო სათესი მიწები, ბაღები, ბოსტნები და საძოვრები.

ქალაქები ძირითადად ფეოდალების მიწებზე შენდებოდნენ. ამიტომაც ფეოდალები კრიფავდნენ გადასახადებს ქალაქის მოსახლეებისაგან.

*რატუშა – ქალაქის საბჭოს შენობა

ესეთ ფეოდალებს სენიორებს უწოდებდნენ. საქონლის ძირითადი ნაწილი ქალაქების სახელოსნოებში მზადდებოდა.

სახელოსნოები ასევე სავაჭრო წერტილებიც იყვნენ. ვაჭრობას მოჰქონდა დიდი შემოსავალი. შორ ქვეყნებში გამგზავრების დროს ვაჭრებს თავს ესხმოდნენ მძარცველები, ზღვაზე კი პირატები. ყაჩაღებისგან თავდასაცავად ვაჭრები ქმნიდნენ თავიანთ გაერთიანებებს – გილდიებს.

IX საუკუნეში იტალიაში და სამხრეთ საფრანგეთში ქალაქებში კვლავ დაიწყო გამოცოცხლება. ეს ქალაქები იყო სავაჭრო და სახელოსნო ცენტრები.

ადრე ევროპასა და აზიას შორის ვაჭრობაში მთავარი ადგილი ბიზანტიას ეკავა. შემდგომში ეს ვაჭრობა გადავიდა იტალიის ვენეციელი და გენუელი ვაჭრების ხელში.

ევროპელები ხმელტაშუა ზღვის მეშვეობით ვაჭრობდნენ სირიასთან და ეგვიპტესთან, ხოლო შავი ზღვის მეშვეობით, ვაჭრობდნენ ყირიმთან და კავკაზიასთან. ერთ-ერთი სახელმწიფო, რომელთანაც ვაჭრობდნენ გენუელები და ვენეციელები – აზერბაიჯანი იყო.

ყველაზე გამოცოცხლებული სავაჭრო წერტილები იყვნენ ბაზრობები ევროპაში. XIII საუკუნეში ყველაზე ცნობილი სავაჭრო ბაზრობა იყო შამპანის ბაზრობა საფრანგეთში.

ქალაქ – რესპუბლიკები. X–XI საუკუნეებში იტალიელი მოქალაქეებმა დაიწყეს ბრძოლა თავიანთ მტრებთან – სენიორებთან. ცენტრალიზებული ხელისუფლების არქონის გამო მთელი ძალაუფლება სენიორების კონტროლის ქვეშ იყო. ამ ბრძოლის შედეგად იტალიის ისეთი ქალაქები, როგორიც იყვნენ მილანი, პიზა, ბოლონია სულ უფრო ძლიერდებოდნენ. ეს ქვეყნები თანდათან იერთებდნენ მიმდებარე ტერიტორიებს და ამის შედეგად ხდებოდნენ ძლიერი ქვეყნები ქალაქ – რესპუბლიკები.

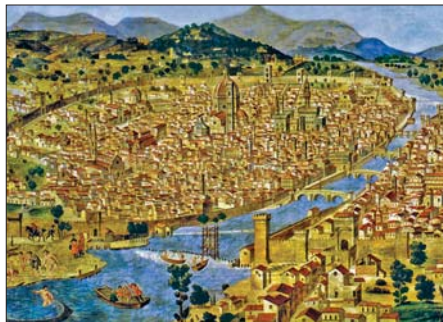
კლასიკური ფეოდალიზმის პერიოდში ფლორენცია გახდა იტალიის ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი და მდიდარი ქალაქი. XIV საუკუნის 30 წლებში აქ არსებობდა მსხვილი საქსოვი სახელოსნოები. ამ სახელოსნოებში გამოიყენებოდა დაქირავებული შრომა. XV საუკუნეში ცალკეულმა მდიდარმა ოჯახებმა მილანში, ფლორენციაში, ბოლონიაში და სხვა იტალიის ქალაქებში ძალაუფლება ჩაიგდეს ხელში

?

რატომ ეკავა მთავარი ადგილი ევროპის ვაჭრობაში ბიზანტიას?

?

რომელი ქალაქები გაჩნდა იტალიაში?

ფლორენცია

იტალია შუასაუკუნეებში

რა არის მიზეზები ფლორენციის ყველაზე მდიდარ სახელმწიფოდ გამოცალიბებისა იტალიაში?

სხვადასხვა მდიდარმა ოჯახებმა.

ხანგრძლივი ომების შემდეგ ფლორენციაში ხელისუფლება მედიჩების საგვარეულომ ჩაიგდო ხელში. მედიჩები იყვნენ მდიდარი ბანკირები და ვაჭრები, რომელმაც შეამცირეს გადასახადების რაოდენობა, უწევდნენ დანხარებას ლატაკებს.

ისინი ატარებდნენ ქალაქში ფართომშენებლობებს, ამით ისინი ქმნიდნენ პირობებს ხელოსნების დასასაქმებლად.

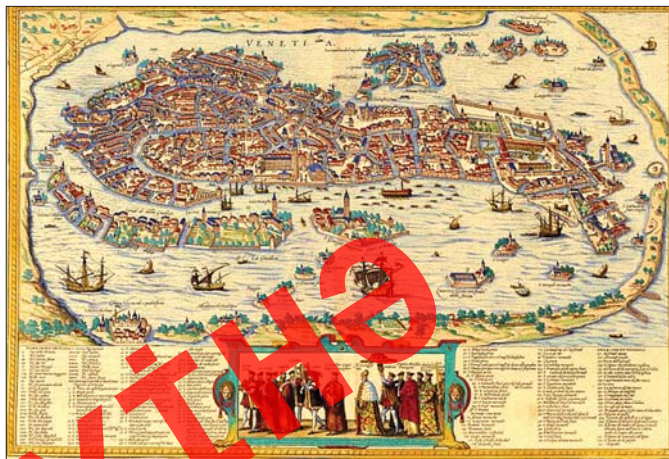
XII–XV ვენეციის რესპუბლიკამ დაიპყრო სავაჭრო პუნქტები ეგეოსის ზღვის ბასეინში და კონსტანტინოპოლში. ვენეციას უწოდებდნენ „ზღვის დედოფალს“. ვენეციის სავაჭრო ფლოტი იყო თავისი დროის ერთერთი უძლიერესთაგანი. ვენეციელი ვაჭრები ამარაგებდნენ სხვადასხვა საქონლებით,

რომელიც ჩამოქონდათ ჩინეთიდან, ინდოეთიდან, აზერბაიჯანიდან და ასევე სხვა ახლო აღმოსვლეთის ქვეყნებიდან. ვენეციელი ვაჭრების ვაჭრობის ძირითად წვლილს შავი ზღვის აუზში ვაჭრობა წარმოადგენდა.

ვენეციელი და გენუეზელი ვაჭრები ერთმანეთს ხვდებო-

რატომ უმახიან ვენეციას „ზღვის დედოფალს“?

ვენეცია XVI საუკუნეში (ძველი გამოსახულება)

დნენ შავი ზღვის აუზის ქალაქებში და აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე, ძირითადად თავრიზში. XIV საუკუნეში ვენეციელებმა შეავიწროვეს თავიანთი ძირითადი კონკურენტები გენუის რესპუბლიკის ვაჭრები.

რა კავშირები არსებობდა იტალიურ ქალაქებსა და აზერბაიჯანს შორის?

ვაჭრობა აღმოსავლეთში იძლეოდა ბიძგს **მანუფაქტურის*** განვითარებისათვის ვენეციაში. აღმოსავლეთიდან ჩამოტანილი აბრეშუმის მასალისგან და ბამბისაგან აქ კეთდებოდა სხვადასხვა სახის ქსოვილებს, რომელსაც ევროპაში ასაღებდნენ. ვენეციელები ამ საქონელს უფრო იაფად ყიდდნენ ვიდრე სხვა ევროპელი სახელმწიფოები და ამის გამო მათი მანუფაქტურა ვერ ვითარდებოდა. ვენეციური სარკეები ცნობილი იყვნენ არა მხოლოდ ევროპაში, არამედ აზიაშიც და მათ შორის აზერბაიჯანშიც.

მანუფაქტურა – პატარა ზომის საწარმო სადაც გამოიყენება დაქირავებული მუშების ხელის შრომა და ხდება სამუშაოს დაყოფა.

XII საუკუნიდან ვენეციელები იყენებდნენ **ვექსელს*** და ჩეკურ **სისტემას***. 1156 წლიდან აქ მოქმედებდა სახელმწიფო ბანკი. ეს იყო მსოფლიოში პირველი ბანკი.

კლასიკური ფეოდალიზმზე გადასვლის პერიოდში მუსულმანური ესპანეთი იყო ევროპის ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული მხარე. არაბებს აქ მოჰყავდათ ისეთი ახალი კულტურები, როგორიცაა: ბრინჯი, ინდის ხურმა, შაქრის ლერწამი, თუთის ხეები, ბროწეული. არაბებს აქ, როგორც თავის შამშობლოში, ჰყავდათ გრძელბეწვიანი ცხვრები. სამთომადნეული, აბრეშუმის წარმოება, იარაღი, შუმის წარმოება, კერამიკული და ტყავის ნაწარმი, ქალაღდის წარმოება მნიშვნელოვან ეკონომიკურ როლს თამაშობდა ქვეყნის განვითარებაში.

1. მოამზადე პრეზენტაცია შუასაუკუნეების ქალაქზე.
2. იპოვნეთ რუკაზე იტალიური ქალაქები. იმსჯელე მათ გეოგრაფიულ ადგილმდებარეობაზე.
3. მიეცი შეფასება სახელოსნოების როლს ვაჭრობის განვითარებაში.
4. მოამზადე ბუკლეტი, მიმდგნილი იტალიურ ქალაქებს.

***მანუფაქტურა** – პატარა ზომის საწარმო სადაც გამოიყენება დაქირავებული მუშების ხელის შრომა და ხდება სამუშაოს დაყოფა.

***ვექსელი** – წერილობითი დოკუმენტი მოვალის ვალდებულებით

***საჩეკო სისტემა** – ფასიანი ქაღალდების გამოყენების სისტემა

18. ჯვაროსნული ომები. გრანადის საამიროს დაცემა

შუასაუკუნეების ისტორიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ჯვაროსნულ ლაშქრობებს. ამ ლაშქრობებში დიდი მნიშვნელობა და ადგილი ეკავა ეკლესიას. ჯვაროსნებმა მოაწყეს რვა ჯვაროსნული ლაშქრობა მუსულმანურ ქვეყნებში, სადაც მოსპეს და გაანადგურეს უამრავი ქალაქები და მოსახლეობა. ჯვაროსნებმა მოსპეს ერთიანი მუსულმანური სახელმწიფო ევროპაში.

რომის პაპი
კათოლიკური ეკლესია
მართლმადიდებელი ეკლესია
ინდულგენცია
ინკვიზიცია
იერუსალიმი
სალაჰადინი ეიუბი
ანდალუსია
გრანადის საამირო
ალჰამრა
ალკესარი

ვის წინააღმდეგ იყო მიმართული ჯვაროსნული ლაშქრობები? რა შედეგები მოუტანა ამ ლაშქრობებმა ევროპისა და კათოლიკურ ეკლესიას?

რატომ მოხდა ქრისტიანულ ეკლესიაში გაყოფა?

ქრისტიანული ეკლესიები XI–XIII საუკუნეებში.

რომის იმპერიის დაშლის შემდგომ დასავლეთ ევროპაში ეკლესიის ხელმძღვანელი გახდა რომის პაპი, ხოლო აღმოსავლეთ ევროპაში კონსტანტინოპოლში **პატრიარქი***. პაპსა და პატრიარქს შორის მიმდინარეობდა ბრძოლა ეკლესიის სიმდიდრეებისათვის. ამ ბრძო-

ლის შედეგად ეკლესია დაიყო აღმოსავლეთ და დასავლეთ ეკლესიებად. დასავლეთ ეკლესიას ეწოდა – კათოლიკური (ანუ „მთელი მსოფლიოსი“) და აღმოსავლეთ ეკლესიზე – მართლმადიდებლური (ანუ „მართალი სარწმუნოება“). ორივე ეკლესია გახდა დამოუკიდებელი.

რომის პაპსა და ევროპის სახელმწიფო მმართველებს შორის ხშირად ხდებოდა დაპირისპირება. ინოკენტი III მმართველობის დროს რომის პაპის ხელისუფლება გაძლიერდა. ინგლისის, შვედეთის, პოლონეთისა და დანიის მეფეები თავის თავს პაპის ვასალებათ აღიარებდნენ. კათოლიკური ეკლესია ევროპაში იყო ყველაზე დიდი ფეოდალი. ეკლესიის შესანახად მოსახლეობა იხდიდა გადასახადს – ეკლესიის მეათედს. მორწმუნენი იხდიდნენ საფასურს ეკლესიური რიტუალების ჩასატარებლად. ეკლესიაში იყიდებოდა ინდულგენციები – ცოდვების მონაწილეობის საეკლესიო მოწმობები (სამოთხის კვიტანციები).

იყვნენ ისეთებიც, რომელნიც ეკლესიურ სწავლებას არ იღებდა. სასულიერო პირები ესეთ ხალხს უწოდებდნენ ერეტიკებს – ანუ რწმენიდან გასულები. ერეტიკები გამოდიოდნენ საეკლესიო გადასახადის გაუქმებაზე და მდიდრული რიტუალების ჩატარების წინააღმდეგ. ერეტიკე-

***პატრიარქი** – მთავარი, ტომის უზუცესი, აქ – ეკლესიის უფროსი

ბთან საბრძოლველად შექმნილი იყო საეკლესიო სასამართლო – ინკვიზიცია.

ჯვაროსნული ლაშქრობები. 1095 წელს რომის პაპმა მოუწოდა გადაერჩინათ იესოს საფლავი ურწმუნოთა ხელიდან (ესე უწოდებდნენ მუსულმანებს). ქრისტიანული გადმოცემით, იესო დაკრძალული იყო ქალაქ იერუსალიმში, პალესტინაში. აღმოსავლეთის ლაშქრობის წევრებს ჯვაროსნებს უწოდებდნენ, თვითონ ლაშქრობებს კი – ჯვაროსნულ ლაშქრობებს.

ყოველი ევროპელი, რომელიც მონაწილეობს იღებდა ლაშქრობაში მისდევდა თავის მიზანს. გლეხები ხედავდნენ ლაშქრობაში თავიანთი ბატონებისგან განთავისუფლების საშუალებას.

ფეოდალები ხედავდნენ ახალი მიწების ხელში ჩაგდების საშუალებას. რომის პაპს უნდოდა აღმოსავლეთის გაქრისტიანება და მათი დამორჩილება.

XI–XIII საუკუნეებში ჯვაროსნებმა მოახდინეს რვა ლაშქრობა. 1096 წელს დასავლეთ ევროპის გლეხებმა დაიწყეს პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა. ისინი დამარცხებულნი იყვნენ სეჩუკების მიერ. 1096 წლის შემოდგომაზე გერმანული, ფრანგული და იტალიელი რაინდები დაიძრნენ აღმოსავლეთისაკენ. ჯვაროსნებმა მოაწყეს იერუსალიმში მუსულმანური მოსახლეობის ზოგვა-ჟლეტა. მათ შექმნეს თავისი სახელმწიფო ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე სირიასა და პალესტინაში. ერთ-ერთი მათგანი იყო იერუსალიმის სამეფო.

მეორე ჯვაროსნულმა ლაშქრობამ წარუმატებლობა განიცადა. ეგვიპტეს მმართველმა სალაჰადდინ ეიუბიმ დაამარცხა ჯვაროსნები გა განდევნა ისინი იერუსალიმიდან. მესამე ჯვაროსნულმა ლაშქრობაც, რომლის მიზანიც იყო „წმინდა ქალაქის“ დაბრუნება, ასევე წარუმატებლად დასრულდა. მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობა დამთავრდა ლაშქრობით ბიზანტიაზე, ხელისუფლების აღსადგენად. იმპერატორმა ვერ აღიდგინა ხელისუფლება, და ჯვაროსნებს ვერ გადაუხადა შეპირებული თანხა. ამით, მან განაწყო ჯვაროსნები თავის წინააღმდეგ. XII საუკუნის ბოლოს ჯვაროსნებმა, რომლებსაც თვითონ ინოკენტი III ხელმძღვანელობდა, დაიქირავეს „ზღვის დედოფლის“ – ვენეციის გემები ხმელთაშუა ზღვის გადასაღრმად. ამ დროს ვენეციასა და

როგორ ამართლებდნენ ჯვაროსნები თავიანთ ლაშქრობებს?

სალაჰადდინ ეიუბი

ბიზანტიას შორის მიმდინარეობდა ბრძოლა აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ვაჭრობის შუამავლობისათვის. 1204 წელს კონსტანტინოპოლი დაპყრობილი იქნა ჯვაროსნების მიერ და გამარცხული იქნა აია სოფიას ტაძარი. ამ ლაშქრობაში კვაროსნების გამმარცხელი მიზნები გამოაშკარავდა. 1261 წელს ისინი განდევნილი იქნენ კონსტანტინოპოლიდან.

XIII საუკუნეში მოხდა მერვე ჯვაროსნული ლაშქრობა. ამის შემდეგ დასავლეთ ფეოდალებმა დაკარგეს ყველა დაპყრობილი მიწები.

ჯვაროსნული ლაშქრობების შედეგები. ჯვაროსნულ ლაშქრობებს ევროპისათვის გარკვეული შედეგები ჰქონდათ. ხმელთაშუა ზღვის ვაჭრობა უფრო გაიზარდა. ვაჭრობის უპირატესობა ჩრდილო იტალიისკენ გადავიდა. იტალიელ ვაჭრებს გაჩნდათ ტავიანთი დასახლებები აღმოსავლეთში. ქარის წისქვილების გამოყენება ევროპელებმა გადაიღეს აღმოსავლეთიდან. ევროპაში შეიტანეს ბრინჯი, ლიმონი, წიწიბურა, საზამტრო, ბროწეული, გარგალი და სხვა. ასევე ევროპელებმა გაიგეს შაქრის არსებობა. ევროპელები გაეცნენ კომპასს, ქაღალდს, დენთს. ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა გამოაშკარავეს კათოლიკური ეკლესიის ნამდვილი მიზნები. პაპის ხელისუფლება დაინგრა.

ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა მოუტანეს აღმოსავლეთს მრავალი უბედურებები, მათ შორის ქალაქების დანგრევა, კულტურის დაცემა და მოსახლეობის მოსპობა. თურქ-მუსულმანური მოსახლეობა ძირითადად განადგურებული იქნა დაპყრობილ ტერიტორიებზე. მათ კრიფადნენ მეჩეთებში და ცეცხლს უკიდებდნენ. ამის შემდეგ აღმოსავლეთის ქვეყნები, რომელთაც დაესხნენ ჯვაროსნები, კარგა ხანი ვერ მოითქვეს სული.

ქრისტიანული ეკლესიის ლაშქრობა ევროპაში მუსულმანთა წინააღმდეგ. არაბულ ესპანეთში (არაბები მას ანდალუზიას უწოდებდნენ) ერთად მშვიდობიანად ცხოვრობდნენ არაბები, ებრაელები, ყოფილი რომის პროვინციის მოსახლეობა, ვესტგოთები, და ბერბერები. ქალაქი კორდოვა, კორდოვის საამიროს დედაქალაქი ხელოსნობის, კულტურისა და მეცნიერების ცენტრი იყო. კორდოვის სახალიფო იყო ძლიერი სახელმწიფო, რომელსაც გააჩნდა ძლიერი ფლოტი და ურთიერთობდა აფრიკასთან, აზასიდთა სახალიფოსთან, იტალიასთან და ბიზანტიასთან. ანდალუსიის საქონელი იყიდებოდა არა მხოლოდ ევროპაში, არამედ ინდოეთში და ცენტრალურ აზიაში. ანდალუსიაში ვითარდებოდა მეცნიერება, მათი ხუროთმოძღვრების მიერ შენდებოდა უამრავი არქიტექტურული ნიმუში, მუსულმანური სამყაროს უდავო მარგალიტები. ამის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს ციხე-სიმაგრე და ასევე სასახლე ალ-კესარი სევილიაში (XII საუკუნე), ალ-გამბრას სასახლე (XIII–XIV საუკუნეები). ქრისტიანულმა ეკლესიამ, ისარგებლა რა მუსულმანური სახელმწიფოს – კორდოვის

როდის იქნა შექმნილი კორდოვის სახალიფო?

მეშვიდე ჯვაროსნული ლაშქრობა (მველი ნახატი)

სახალიფოს შესუსტებით პირინეის ნახევარკუნძულზე მოაწყო აჯანყება, მუსულმანების წინააღმდეგ, ყველა იქ მაცხოვრებელი ქრისტიანის გაერთიანებით.

კორდოვის სახალიფო დაიშალა რამოდენიმე დამოუკიდებელ საემირატოდ. ჯვაროსნებმა ადვილად დაამარცხეს პატარ-პატარა საემიროები, რომელნიც ისედაც დასუსტებულნი იყვნენ ერთმანეთთან ომებით. ჯვაროსნებმა აქაც, როგორც აღმოსავლეთის ქვებნებში მოაწყეს მასობრივი ხოცვა-ჟლეტვა მუსულმანურ მოსახლეობაში. პირინეის ნახევარკუნძულზე წარმოიშვა ისეთი სახელმწიფოები, როგორებიცაა კასტილია, არაგონი, ნავარა და პორტუგალია. XVI საუკუნეში აქ დარჩა მხოლოდ ერთი მუსულმანური სახელმწიფო, მაგრამ ყველაზე მდიდარი და ძლიერი ოლქი ესპანეთში – გრენადის საამირო.

1479 წელს კასტილია და არაგონი გაერთიანდნენ ერთ სახელმწიფოში – ესპანეთის სახელმწიფოში. ნავარას სახელმწიფო გაყოფილი იყო

ესპანეთი შუა საუკუნეებში

როგორ შეიცვალა პოლიტიკური და კულტურული მდგომარეობა პირინეის ნახევარკუნძულზე?

ესპანეთსა და საფრანგეთს შორის. ერთიანი სახელმწიფოს შექმნამ ხელი შეუწყო ქრისტიანების ერთიანი ძალებით მუსულმანთა წინააღმდეგ ბრძოლას. 1492 წელს ესპანეთის ჯარმა დაიპყრო გრანადის საამირო. გრანადის საამიროს დაცემით მთლიანი პირინეის ნახევარკუნძული აღმოჩნდა ესპანეთის ბატონობის ქვეშ, პორტუგალიის სახელმწიფოს გამოკლებით.

1. ჩამოთვალეთ ჯვაროსნული ლაშქრობების მიზნები და დაასახელეთ მათი ერთნაირი მახასიათებლები.
2. ვინ იყო ჯვაროსნული ლაშქრობების ძირითადი დამკვეთები და რა მიზნის მიღწევას ემსახურებოდნენ ისინი?
3. მიეცით კლასიფიკაცია ჯვაროსნულ ლაშქრობებს და შეადგინეთ კლასტერი (განსტოვებები).
4. მიეცი შეფასება ჯვაროსნული ლაშქრობების შედეგებს.
5. შეაფასე ჯვაროსნული ლაშქრობების შედეგები ევროპისათვის.
6. შეაფასე ჯვაროსნული ლაშქრობების შედეგები აღმოსავლეთისათვის.
7. შეადარე ჯვაროსნების მიერ აღმოსავლეთის ლაშქრობების შედეგად ჩადენილი ხოცვა-ჟლეტა თურქ-მუსულმან მოსახლეობის წინააღმდეგ სომხების მიერ ჩადენილ ხოცვა-ჟლეტასთან ყარაბაღში და მათ შორის ხოჯალიში ჩატარებული გენოციდი და მიეცი შეფასება ამ მკვლელობებს.
8. დაწერეთ ესსე სახელწოდებით „კორდოვა – მუსულმანური ცენტრი ევროპაში“.

19. ასწლიანი ომი

შუასაუკუნეებში ყველაზე პირველად შექმნილი სახელმწიფო ევროპის ტერიტორიაზე – ფრანკთა იმპერია დანაწილებული იყო კარლოსის შვილიშვილების მიერ. შეიქმნა სამი ეხლანდელი სახელმწიფოს წინაპარი სახელმწიფოები. ერთ-ერთი მათგანი იყო საფრანგეთი. საფრანგეთმა შესძლო თავისი მიწების შენარჩუნება და ერთიანი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა.

ასწლიანი ომი
ფილიპ IV
ჟაკი
ჟანა დარკი
კარლოს უმშიარი
ლუდოვიკო XI

რა მოხდა ორლეანში? რატომ ითვლება ორლეანის მოვლენები გარდატეხის მომენტად საფრანგეთის ისტორიაში?

მმართველობა საფრანგეთში. საფრანგეთში ფეოდალური წყობას ჰქონდა თავისებური ურთიერთობები. მეფის ხელისუფლება სუსტი იყო: მეფეს არ შეეძლო გამოეცა კანონები მთელი სახელმწიფოსათვის და ცხოვრობდა თავისი მიწების იჯარის ხარჯზე. საფრანგეთის მოსახლეობა სამ სოციალურ იერარქიად იყო დაყოფილი: სასულიერო პირები, თავადები და სხვა ყველა მოსახლეობა. საფრანგეთში არსებობდა **გენერალური შტატები***, რომელშიც შედიოდნენ სასულიერო პირები, არისტოკრატიული წრეების წარმომადგენლები და მდიდარი მოქალაქეების წარმომადგენლები. ერთმანეთთან კომფლიქტების გამო გენერალური შტატები ვერ ახდენდნენ ვერანაირ გავლენას სახელმწიფოში მიმდინარე პროცესებზე.

XIV საუკუნის დასაწყისში საფრანგეთის ძირითადი ნაწილი გაერთიანებული იყო. ფილიპე IV ლამაზის მმართველობის დროს მეფესა და რომის პაპს შორის ურთიერთობები გამწვავდა, რომელიც სერიოზულ კომფლიქტში გადაიზარდა, იმის გამორომ, მეფემ დააკისრა გადასახადები ეკლესიას.

იმისათვის რომ, მეფეს მოეპოვებინა **სოციალური იერარქიის*** მხარდაჭერა რომის პაპის

რატომ ვერ ახდენდნენ გავლენას გენერალური შტატები სახელმწიფოში მიმდინარე პროცესებზე?

ფილიპე IV

***გენერალური შტატები** – უმაღლესი ორგანო, რომელიც შედიოდნენ სასულიერო პირები, არისტოკრატიული წრეების წარმომადგენლები და მდიდარი მოქალაქეების წარმომადგენლები

***სოციალური იერარქია** – სოციალური ჯგუფები, განშტოებები, რომელნიც შეიქმნა ფეოდალიზმის ხანაში

წინარმდეგ მან 1302 წელს შექმნა გენერალური შტატები. მეფემ გაიმარჯვა და რომის პაპის ძალაუფლება საფრანგეთში შესუსტდა.

ომი ინგლისსა და საფრანგეთს შორის. ამ პერიოდში ურთიერთობები ინგლისსა და საფრანგეთს შორის არ იყო სტაბილური. საფრანგეთის მიწების ნაწილი ინგლისის სამეფოს ეკუთვნოდა. XIII საუკუნეში ნორმანდია და შემდგომ ტულუზაც დაბრუნებული იყო საფრანგეთის შემადგენლობაში.

რომელი სახელმწიფო ქალაქ პუატიესთან დაიპყრეს ფრანკებმა?

რატომ დამარცხდა „ჟაკერიას“ აჯანყება?

ფილიპე IV სიკვდილის შემდგომ, იმის გამო რომ, მას არ ჰყავდა მემკვიდრეები დაიწყო ბრძოლა ცარიელი ტახტისათვის. ინგლისის სამეფომ ისარგებლა რა სიტუაციით გააგზავნა ჯარი საფრანგეთში. ინგლისსა და საფრანგეთს შორის დაიწყო ომი. ეს ომი ხანმოკლე შეჩერებებით გრძელდებოდა ასი წელი. ამის გამო ამ ომს ისტორიაში ეწოდება ასწლიანი ომი(1337–1453). ომის მიზეზები იყო:

- ინგლისის სამეფოს სურვილი დაებრუნებინა საფრანგეთში დაკარგული მიწები;
- ინგლისისა და საფრანგეთის სწრაფვა ფლანდრიის მიწების კონტროლისათვის;
- ინგლისის მეფის მიერ საფრანგეთის ტრონის მემკვიდრეობის პრეტენზია.

ინგლისმა, რომელსაც გააჩნდა ძლიერი ფლოტი და ძლიერი ჯარი დაიპყრო ნორმანდია. კრესისთან და პუატიესთან ბრძოლების დროს ფრანგები დამარცხდნენ. მათი დამარცხების მიზეზი გახლდათ თვითდაჯერებულობა და უდისციპლინობა ფრანგ რაინდებს შორის.

„ჟაკერიას“ აჯანყება

„ჟაკერიას“ აჯანყებასაფრანგეთში ფეოდალური გადასახადების გაზრდამ და სახელმწიფოს დამარცხებებმა გამოიწვიეს გლეხების „ჟაკოს“ ან „ჟაკერიას“* აჯანყება 1358 წელს.

აჯანყებულებს შორის არ იყო ერთიანობა და ძირითადად სპონტანურ ხასიათს ატარებდა. ქალაქის მკვიდრნი არ მიემხრნენ „ჟაკობს“. „ჟაკობმა“ არ იცოდნენ სამხედრო საქმე და ადვილად დამარცხდნენ. აჯანყების დამარცხების მიუხე-

*ჟაკერია – ასე ეძახდნენ გლეხებს დაცინვით თავად-აზნაურები

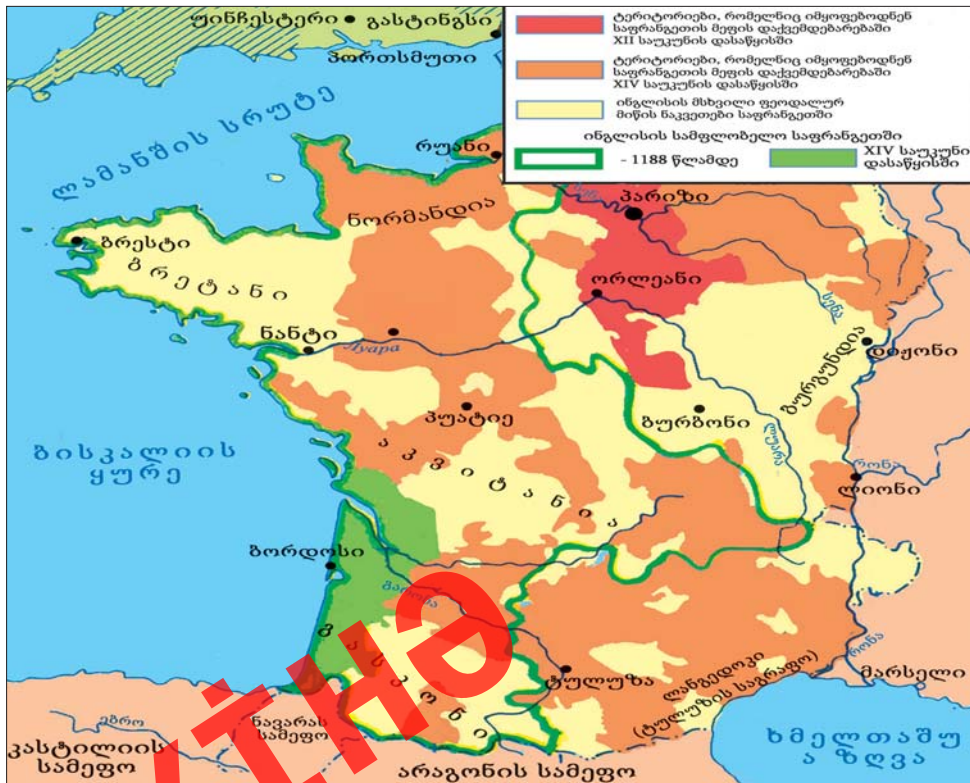
დავად, მან მაინც გამოიღო გარკვეული შედეგი შემინებული ფეოდალები აღარ ზრდიდნენ გადასახადებს და გარკვეული გადასახადის დაწესებით ანთავისუფლებდნენ გლეხებს.

ასწლიანი ომი გრძელდებოდა. ომის ბედი ორლენსი წყდებოდა. ხალხი დადგა სამშობლოს დასაცავად. ინგლისელების წინააღმდეგ პარტიზანულ ომს სათავეში ჩაუდგა ახალგაზრდა გოგონა სახელად ჟანა დარკი. ორლენის განთავისუფლების შედეგად ომში მოხდა გარდატეხის მომენტი. ინგლისელები განდევნილნი იყვნენ ქვეყნიდან.

ჟანა დარკი 1453 წელს ინგლისსა და საფრანგეთს შორის ზავი დაიდო. ასე დამთავრდა ასწლიანი ომი. ინგლისს მხოლოდ პორტი კალე შერჩად. საფრანგეთი განთავისუფლდა უცხოელი დამპყრობლებისაგან.

ჟანა დარკი

საფრანგეთი შუა საუკუნეებში

კარლოს უმეშარი

? შენის აზრით რა გავლენას ახდენდა საფრანგეთის ეკონომიკურ განვითარებაზე უხვმოსახლეობა?

ლუდოვიკო XI

ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა საფრანგეთში. ლუდოვიკო XI (1461–1483) მმართველობის დროს საფრანგეთში მოხდა მსხვილი ფეოდალების გამოსვლა. ბურგუნდიის ჰერცოგი კარლოს უმისარი ღიად აწარმოებდა დამოუკიდებლობის პოლიტიკას. ზავის დადების მიუხედავად ლუდოვიკო XI მოტყუების გზითა და ეშმაკობით მაინც მოკლა კარლოს უმეშარი. ბურგუნდია, ბრეტანი და მარსელი შემოერთებული იქნა საფრანგეთზე. ამის შედეგად XV საუკუნის ბოლოს საფრანგეთი გახდა ცენტრალიზებული სახელმწიფო. XVI საუკუნეში საფრანგეთი მოსახლეობის რაოდენობით იყო პირველ ადგილზე. დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების შემდგომ სავაჭრო გზებმა ატლანტიკის ოკეანეზე და ევროპაზე დაიწყო გასვლა. ამასთან დაკავშირებით გაძლიერდა სამხრეთ საფრანგეთის საპორტო ქალაქების როლი. სახელმწიფოში გაჩნდა მანუფაქტურა. ეს საწარმოები ამზადებდნენ იარაღს, ქსოვილებს, ძვირფასეულობებს და იხდიდნენ დიდ გადასახადებს. ამ გადასახადების წყალობით მეფის ხაზინა მდიდრდებოდა. მეფეს ნებისმიერ დროს შეეძლო გაეზარდა გადასახადი. ეს იწვევდა მანუფაქტურის მფლობელების უკმაყოფილობას. მაგრამ, ამის მიუხედავად მანუფაქტურის მფლობელნი, თავისი გაუმადლობის გამო მაინც უჭერდნენ მხარს მეფეს, ვინაიდან მეფე იცავდა მათ. თანდათანობით ფეოდალური ურთიერთობები საფრანგეთში შეცვალა კაპიტალურმა ურთიერთობებმა.

1. ჩამოაყალიბე ფეოდალური ურთიერთობების თავისებურებანი საფრანგეთში.
2. გაანალიზე საფრანგეთის წაგებები ასწლიანი ომის დასაწყისში.
3. გამოთვალე, სინამდვილეში რამდენი წელი გრძელდებოდა ასწლიანი ომი.
4. შედეგად რე „აჯაღებისა“ და მაზდაკიდთა აჯანყებები ერთმანეთს, გამოარჩიე საერთო და განსხვავებები მათ შორის.

20. ნისლიანი ალბიონი შუა საუკუნეებში

შუა საუკუნეებში „ნისლიანი ალბიონზე“* – ბრიტანეთის კუნძულებზე, მოხდა ისეთი მნიშვნელოვანი მოვლენები, რომლებმაც მოახდინა უდიდესი გავლენა არა მხოლოდ ქვეყანაზე და მის მოსახლეობაზე არამედ მთელს ევროპაზე. ინგლისთან არის დაკავშირებული პოლიტიკური და ეკონომიკური სიახლეები, რომელმაც ბიძგი მისცა ევროპის საზოგადოების განვითარებას.

რა მოვლენებს ჰქონდათ ადგილი ინგლისში შუა საუკუნეებში? ვინ დაამარცხა „უძლეველი არმადა“?

ვილჰელმი
„ფარის ფული“
პარლამენტი
ოულტ
ტაილერი
ტიუდორთა
დინასტია
„შემოღობვა“
„უძლეველი
არმადა“

ნორმანდიული დაპყრობები. ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნა. „ხალხების დიდი გადასახლების „დროს გერმანული ტომები ანგლები და საქსები დასახლდნენ ბრიტანეთის კუნძულებზე. მათი და ადგილობრივი მოსახლეობის კელტების არევის შედეგად წარმოიშვნენ ინგლისელები. ბრიტანეთის კუნძულებზე ფეოდალური ურთიერთობები ჩამოყალიბდა VII საუკუნეში. მაგრამ ეს ურთიერთობები არ იყვნენ ძლიერნი.

IX საუკუნის დასაწყისში წვრილი სახელმწიფოები გაერთიანდნენ ერთი ძლიერი დინასტიის ქვეშ და შექმნეს სახელმწიფო „ინგლისი“.

1066 წელს საფრანგეთის პროვინციის ნორმანდიის ჰერცოგმა ვილჰელმმა გადმოსხა თავისი ჯარი ბრიტანეთის კუნძულებზე. გასტინგთან მოხდა ბრძოლა. ნორმანელმა ჯარმა ალყა შემოარტყა ინგლისურ ჯარს და დაამარცხა ის. ვილელმმა დაარსა ახალი დინასტია ინგლისის სამეფოში და დაირქვა ვილჰელმ I დამპყრობელი. იგი გახდა ინგლისის ცენტრალიზებული სახელმწიფოს დამაარსებელი. შეიქმნა ახალი საგადასახადო სისტემა. ყველაზე მძიმე გადასახადად ითვლებოდა სასულიერო – საეკლესიო მოსაკრებელი – მეთედი.

რა ეწოდებოდა მეთედის გადახდას არაბთა სახალიფოსი?

ვილჰელმ I

*„ნისლიანი ალბიონი“ – ასე უწოდებდნენ ბრიტანეთის კუნძულებს წარსულში.

ინგლისი სუა საუკუნეებში

მეფე ჰენრი II (1154–1189) ჩაატარა რიგი რეფორმა. ფეოდალები, რომელნიც არ იღებდნენ მონაწილეობას საბრზოლო მოწყმედებებში ვალდებული იყვნენ გადაეხადათ „ფარის ფულის“ გადასახადი, რომლის მეშვეობითაც ის ინახავდა თავის რეგულარულ ჯარს.

პარლამენტის შექმნა ინგლისში. 1265 წელს პარლამენტში ინგლისში პირველად შეიქმნა პარლამენტი ანუ საკანონმდებლო ორგანო. XVI საუკუნეში პარლამენტი დაიყო ორ პალატად: ლორდთა (ბატონების) პალატად, სადაც შედიოდნენ სასულიერო პირები და მსხვილი ფეოდალები, და თემთა (თემი) პალატად, რომელშიც შედიოდნენ

რაინდები და მდიდარი მოქალაქეები. გლეხები პარლამენტში წარმოდგენილნი არ იყვნენ.

ინგლისის პარლამენტს ფრანგული გენერალურ შტატებისგან განსხვავებით დიდ გავლენას ახდენდა სახელმწიფო საქმიანობაზე. ეს იხსნებოდა იმით რომ, ინგლისში უფრო შეკრული საზოგადოება იყო და ელტმანეთს ნაკლებად ემტერებოდნენ ვიდრე საფრანგეთში.

1381 წლის აჯანყება უოტ ტაილერის წინამძღვრობით. იმის გამო რომ, ინგლისი საფრანგეთს ეომებოდა მოსახლეობა იძულებული იყო ეხადა გაზრდილი გადასახადები. კანონების გამოცემამ უფრო გაუსამძისი გახადა ღარიბი მოსახლეობის მდგომარეობა და სახელმწიფოში ძლიერდებოდა უკმაყოფილება. 1381 წელს ინგლისში დაიწყო სახალხო აჯანყება, რომელსაც ხელმძღვანელობდა სოფლის ხელოსანი უოტ ტაილერი. აჯანყებულთა ძირითად მოთხოვნებს წარმოადგენდნენ გადასახადების შემცირება, მეფისა

?

შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს ინგლისის პარლამენტის გავლენა სახელმწიფო საქმეებზე პროგრესულად?

?

რითი განსხვავდება უოტ ტაილერის აჯანყება „შაკოების“ აჯანყებისგან?

მეფე ჯარისკაცების წინასე (ძველი ნახატი)

და ფეოდალების მიმართ ვალდებულებების შესრულების გაუქმება. მოლაპარაკებების დროს უოტ ტაილერი მოკლული იქნა, აჯანყება ჩახშული იქნა. მაგრამ, კანონები მაინც შემსუბუქდა.

ასწლიანი ომის დამთავრების შემდეგ ინგლისის სამეფო ტახტის დაუფლებისთვის მომხდარი სამოქალაქო ომი იორკებისა და ლანკასტერების მომხრეებს შორის. ორივე ოჯახის წარმომადგენლები პლანტაგენეტთა შთამომავლები იყვნენ და საკუთარ თავს ტახტის კანონიერ მემკვიდრეებად მიიჩნევდნენ.

ომი 1455-1485 წლებში მიმდინარეობდა, თუმცა ამ პერიოდის განმა-

ელისაბედ I

?

რა არის მანუფაქტურა?

?

რა გავლენას ახდენდა „შემოღობილი“ ტერიტორიები სახელმწიფოს ყოფითი სისტემის განვითარებაზე?

ვლობაში იყო მშვიდობიანობის პერიოდებიც. ომი 30 წელი გრძელდებოდა, მცირე ბრძოლები 1455 წლამდე და 1485 წლის შემდეგაც ხდებოდა.

სამოქალაქო ომი ლანკასტერელთა გამარჯვებით დასრულდა, როდესაც რიჩმონდის გრაფმა ჰენრი VII ტუდორმა ბოსუორთის ბრძოლაში დაამარცხა რიჩარდ III და ინგლისის მეფე გახდა, რითაც ტიუდორთა 117 წლიან მმართველობას დაუდო საფუძველი (1485–1603). ისტორიაში ეს ომი ვარდების ომების სახელით შევიდა. ამ დინასტიის ბოლო წრმომადგენელი ელისაბედ I 45 წელი იყო სათავეში. ინგლისის ისტორიაში მისი მმართველობის ხანა „ოქროს საუკუნეთა“ შესული.

მანუფაქტურა – წარმოების ახალი საშუალება. XVI საუკუნის ინგლისში გაიზარდა მატყლის წარმოება. მწარმოებლები ქირაობდნენ სოფლებში

გლეხებს და აწარმოებინებდნენ მატყლს. მანუფაქტურის მესაკუთრეს კაპიტალისტს უწოდებდნენ მის მუშაკს კი – დაქირავებულ მუშას.

„უძლეველი არმადის“ ბოლო

„ბატკნებმა ხალხი შეჭამეს“. მანუფაქტურელებს სჭირდებოდათ სულ უფრო და უფრო მეტი მატყლი. მატყლის საწარმოებლად საჭირო იყო ცხვრების დიდი ფარები, მეტი საძოვარი და მეტი მუშა ხელი. ამის გამო მიწის მესაკუთრეები ართმევდნენ გლეხებს მიწებს და კაპიტალისტებს აზღუდნენ იჯარით. წართმეული მიწები იღობებოდა და იქ ცხვრებს აბალახებდნენ. მიწა წართმეული გლეხები შემოსავლის გარეშე რჩებოდნენ და შიმშილითა და ავადმყოფობით კვდებოდნენ. იმ დროს ინგლისში ამბობდნენ: „ცხვრებმა ხალხი შეჭამაო“. ეს პოლიტიკა, რომელსაც ატარებდნენ ინგლისის სოფლებში XVI საუკუნემდე, ისტორიაში შევიდა, „შემოღობილის“ სახელწოდებით.

რა ფაქტორებმა იქონიეს გავლენა ინგლისის საზღვაო სახელმწიფოდ ჩამოსაყალიბებლად?

ინგლისი გადაიქცა უძლიერეს საზღვაო სახელმწიფოდ. მეურნეობის განვითარებამ უზრუნველყო ვაჭრობის განვითარება. იმის გამო რომ, სახელმწიფო განლაგებული იყო კუნძულებზე ვაჭრობა ძირითადად საზღვაო გზებით ხდებოდა. საზღვაო ვაჭრობის განვითარების მიზნით კაპიტალისტები ქმნიდნენ სავაჭრო კომპანიებს. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი ოსტ – ინდოეთის კომპანია იყო.

საზღვაო ვაჭრობაში ინგლისის ძირითადი მეტოქე იყო ესპანეთი. ინგლისი ატარებდა მოსამზადებელ საქმიანობას ზღვების დასაპყრობად. ამაზე საპასუხოდ ესპანეთმა გააგზავნა თავისი უზარმაზარი ფლოტი „უძლეველი არმადის“ სახელწოდებით ინგლისელების წინააღმდეგ. ინგლისური გემები უკეთესად იყვნენ აღჭურვილნი ქვემეხებით.

1588 წელს ლამაშის სრუტეში ინგლისელების მოხერხებული ფლოტი თავს დაესხა ესპანელების „უძლეველ არმადას“. ესპანეთის ფლოტი დამარცხდა. ამის შემდეგ ინგლისი გახდა ზღვების მეპატრონე. ინგლისი გადაიქცა ძლიერი ფლოტის მქონე საზღვაო სახელმწიფოდ.

1. გამოთვალეთ ინგლისის გეოგრაფიული მდგომარეობა.
2. იხელმძღვანელოთ სხვა ლიტერატურით და საინფორმაციო წყაროებით პრეზენტაციის მოსამზადებლად ელისაბედ I.
3. შეადარე ინგლისის პარლამენტი და საფრანგეთის გენერალური შტატები.
4. დაადგინე საერთო და განსხვავება ინგლისისა და საფრანგეთის ერთიანი სახელმწიფოების შექმნისას.
5. შეადარე ინგლისის გლეხთა აჯანყება უოტ ტაილერის ხელმძღვანელობით და განჯის აჯანყება უსტა ბენდერის ხელმძღვანელობით.

21. როგორ დაიყო ეკლესიის გზები

ღვთისმეტყველების პროფესორმა მარტინ ლუთერმა კათოლიკურ ეკლესიას გამოუცხადა ბრძოლა. მღვდლებმა დაადანაშაულეს იგი ეკლესიის დაყოფაში. მარტინ ლუთერი ამტკიცებდა რომ, იგი რელიგიის წინააღმდეგ კი არა, არამედ კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ. თავისი გამოსვლით მარტინ ლუთერმა ჩაუდო სათავე ეკლესიის ახალ ისტორიას.

მარტინ
ლუთერი
რეფორმაცია
თომას
მიუნცერი
პროტესტანტები
ჟან კალვინი
ჟენევა
იეზუიტთა ორდენი
„ბართლომეს ღამე“

ვის უწოდებდნენ პროტესტანტებს?
ვის მოუწყეს „ბართლომეს ღამე“?

პირველად რო-
დის მოხდა ეკლ-
ესიის დაყოფა?

რეფორმაციის დაწყება გერმანიაში. XIV საუკუნის დასაწყისში გერმანიაში ჯერ კიდევ გრძელდებოდა ფეოდალური დაყოფა. იმპერატორის ხელისუფლება გერმანიაში შესუსტებული იყო. სახელმწიფოს ძირითად მიწებს ეკლესიის მიწები შეადგენდა. ეკლესიას დაწესებული ჰქონდა თავისი გადასახადი, ჰყიდდა ინდულგენციებს. გერმანიაში ყველა უკმაყოფილო იყო ეკლესიით.

1517 წელს ვიტენბერგის ღვთისმეტყველების პროფესორი მარტინ ლუთერი გამოვიდა „სამოთხის კვიტანციების“, გაყიდვების წინააღმდეგ. პაპმა გააგზავნა გერმანიაში სპეციალური სიგელი, რომელშიც დაწყებულა მარტინ ლუთერი. მარტინ ლუთერმა სტუდენტების თვალწინ დაწვა პაპის მიერ გამოგზავნილი სიგელი.

მარტინ ლუთერი

რატომ სთვლიდა მარტინ ლუთერი ეკლესიის რეფორმას აუცილებლად?

რეფორმაციას, ანუ ეკლესიის გადაკეთებას. ყველა მოქალაქე, თავადები და გლეხები მხარს უჭერდნენ ეკლესიაში ცვლილებებს. მოქალაქეები ითხოვდნენ საეკლესიო მოსაკრებლის გაუქმებასა და ეკლესიების დახურვას. რაინდებს ხელში უნდოდათ ეკლესიების მიწების ხელში ჩაგდება, თავადებს კი უნდოდათ, რომ სასულიერო პირები დამორჩილებოდნენ მათ და არა რომის პაპს. გლეხები და ღარიბები ამის გარდა ასევე ბრზოლობდნენ ფეოდალების წინაარმდეგ, მაგრამ ეს უკვე სხვა სახის ბრძოლაა.

გლეხების ომი გერმანიაში. სახალხო რეფორმაციის ხელმძღვანელი მღვდელი თომას მიუნცერი მოუწოდებდა ფეოდალური წესწყობილების მოსპობისაკენ იაღარით ხელში. 1524 წელს გერმანიასი დაიწყო გლეხთა აჯანყება. აჯანყებულთა რაზმები ვერ გაერთიანდნენ და დაქუცმაცებული გამოვიდნენ ფეოდალების წინააღმდეგ. განცალკევებული რაზმები ერთი მეორეზე განადგურებული იყო დაქირავებული ჯარების მეშვეობით.

გლეხთა აჯანყებამ კიდევ უფრო გაუსაძლისი გახადა გლეხების ყოფა. თავისუფალი გლეხები უკვე **ყმოზაში*** ჩავარდნენ. ფეოდალური დანაწევრიანება კიდევ დიდი ხნის განმავლობაში გრძელდებოდა სახელმწიფოში.

რეფორმაციის გავრცელება. რეფორმაციის შეჩერება იწყებდა დიდ პროტესტს არამხოლოდ მოქალაქე-

მარტინ ლუთერმა ამ ეკლესიის კარიბჭეზე მიაკრა 95 თეზისი 1517 წელს, ეხლა ეს თეზისები ამოტვიფრულია ბრინჯაოთი

თომას მიუნცერი

***ყმა** – გლეხი, რომელიც ფეოდალს ეკუთვნის

?

რატომ გააძლიერა ფეოდალების ბატონობა გლეხთა აჯანყებამ?

ების მხრიდან არამედ თავადების მხრიდანაც. ამიტომაც რეფორმაციისა და მარტინ ლუთერის მომხრეებს „პროტესტანტებს“ უწოდებდნენ, ხოლო ახალ ეკლესიას კი პროტესტანტულს. 1555 წელს პროტესტანტ და კათოლიკე თავადებს სორის ხელმოწერილი იქნა შეთანხმების დოკუმენტი ქალაქ აუგსბურგში. შეთანხმების

საფუძველზე ნაცნობი იყო პროტესტანტების რელიგია. მაგრამ, ეს რელიგიური თავისუფლება ეხებოდა მხოლოდ თავადებს. ყოველი თავადი თავის მიწებზე გახდა მღვდელთმთავარი. თუ მოსახლეობას არ უნდოდა ახალი რელიგიის მიღება მას ჰქონდა უფლება სხვა ტერიტორიაზე გადასახლების უფლება. მიწები, რომელნიც კათოლიკურ ეკლესიას ეკუთვნოდა გახდა თავადების საკუთრება. ამის შედეგად, გერმანიასი კათოლიკურ ეკლესიასთან ერთად დამკვიდრდა ასევე პროტესტანტიზმიც. ახალ ეკლესიას უწოდეს ლუთერანული ეკლესია მარტინ ლუთერის საპატივსაცემოდ. ამ ეკლესიასი აიკრზალა ძვირადღირებული რიტუალების ცატარება, ხატების თაყვანისცემა და გარკვეული დღესასწაულები.

?

რატომ უწოდებდნენ პროტესტანტულ ეკლესიას ლუთერანულს?

გერმანიის შემდეგ რეფორმაცია დაიწყო ევროპის სხვა ქვეყნებშიც. ინგლისში, დანიასა და შვედეთში რეფორმაცია დაიწყეს თვითონ მეფეებმა. ამ ქვეყნებში მეფეები გახდნენ მღვდელთმთავრები. რეფორმაციამ გააძლიერა სახელმწიფო ხელისუფლება. საფრანგეთსა, შვეიცარიასა და ნიდერლანდებში ეკლესიურ ხელისუფლებას ანხორციელებდნენ მდიდარი და გავლენიანი პიერები. სვეიცარიის ქალაქ ჟენევაში ეკლესიას სათავეში ჩაუდგა ფრანგი ჟან კალვინი. ეკლესიას, რომელიც მან ჩამოაყალიბა კალვინისტური ეწოდა. კალვინისტური ეკლესია ხალხს უშლიდა გასართობ თამაშებს. ყველა მორწმუნეს უნდა ეარა ეკლესიაში, ადრე დაწოლილიყო და ადრე ამდგარიყო რომ, ადრე დაეწყო მუშაობა.

ჟან კალვინი

კათოლიკური ეკლესიის ბრძოლა რეფორმაციის წინააღმდეგ. რომის პაპმა ძველი გავლენის აღდგენისათვის ჩაატარა გარკვეული ღონისძიებები.

პაპმა შეეძინა „ქრისტეს საზოგადოება“ ანუ **იეზუიტთა ორდენი***. ორდენი შეიქმნა, როგორც სამხედრო დანაყოფი, მას ხელმძღვანელობდა გენერალი. იეზუიტებმა დაიწყეს პროტესტანტების თვალთვალი და ინფორმაციას აწვდიდნენ პაპს. პირები, რომელნიც არ ასრულებდნენ პაპის დავალებებს, მათ შორის მმართველებიც სხვადასხვა სახით ისჯებოდნენ სიკვდილით. რეფორმაციასთან ბრძოლაში კათოლიკურმა ეკლესიამ მასობრივ ეგზეკუციასაც კი მიმართა. საფრანგეთში პროტესტანტების მხარეს ბევრი თავადი და მოქალაქე გადავიდა. მოტყუებით, კათოლიკებმა დაპატიჟეს პარიზში პროტესტანტები თავიანთი უფროსებით მეფის დის ქორწილში.

?
რატომ იქნა შექმნილი იეზუიტთა ორდენი?

ჟლეტა პარიზში 1572 წლის 23 აგვისტოს, წმინდა ბართლომეს დღესასწაულის წინა ღამეს. იმ ღამეს 30 ათას კაცზე მეტი იქნა მოკლული.

ბართლომეს ღამე. (მხატვარი ფრანსუა დიუბუა, 1572 წელი)

* **იეზუიტი** (ლათინურად) – სიტყვა „იესო“ – დან, „იეზუიტთა ორდენი“ – ასე ეწოდებოდა ბერების ორგანიზაციას შუა საუკუნეებში

***„ბართლომეს ღამე“** – კათოლიკეების მიერ წმინდა ბართლომეს დღესასწაულის წინა ღამეს პარიზში ჰუგენოტების დახოცვა.

ეს ჟღერს ისტორიაში „ბართლომეს ღამის“, სახელწოდებით შევიდა ისტორიაში. რომის პაპმა არა მხოლოდ გაამართლა ეს ქმედება, არამედ შემოიღო სპეციალური მედალი.

ამ მკაცრმა ზომებმა შედეგი მაინც ვერ გამოიღო. მხოლოდ პოლონეთში იტალიაში და სამხ-

რეთ გერმანიაში მოხდა რეფორმაციის შეჩერება.

ევროპაში რეფორმაციის შედეგად კათოლიკურმა ეკლესიამ დაკარგა თავისი გავლენა. პროტესტანტური ეკლესიები გამოეყვნენ და აღარ ექვემდებარებოდნენ რომის პაპს.

აზერბაიჯანსიც მოხდა მშვიდობიანი მოსახლეობის ესეთი მასობრივი ჟლეტის ფაქტი. რომელი ფაქტი იყო ეს?

1. მიეცი შეფასება წესებს, რომელიც კალვინურმა ეკლესიამ დამყარა.
3. შეადარე ელთმანეთს კათოლიკური და პროტესტანტული ეკლესიები.
4. მიუთითეთ XIV საუკუნეში მომხდარი გლეხთა აჯანყებების საერთო და განსხვავებები გერმანიაში, ინგლისში და საფრანგეთში.

* „ბართლომეს ღამე“ — კათოლიკეების მიერ ჰუგენოტების მასობრივი

22. ევროპელები განძის ძიებაში

ინკები, მაია, აცტეკები ცხოვრობდნენ მშვენიერ სმყაროში. მანამდე, სანამ მოგზაური ქრისტიფორე კოლუმბმა ინდოეთის ძებნაში არ აღმოაჩინა ამერიკის კონტინენტი მაგათ შესახებ ევროპელებს არაფერი არ ჰქონდათ გაგებული. ინდოეთი ძლიერ იზიდავდა ევროპელებს. მოგზაურები ვერ დაქყნარდნენ სანამ არ მიაღწიეს თავის მიზანს.

ღუმელი
კარაველა
ინკები
მაია
აცტეკები
ქრისტიფორე
კოლუმბი
ამერიგო ვესპუჩი
ფერნანდო
მაგელანი

რა სახის მიღწევები იყო მეცნიერებასა და ტექნიკაში XIV–XVI საუკუნეებში? რა შედეგები გამოიღო დიდმა გეოგრაფიულმა აღმოჩენებმა?

ტექნიკური აღმოჩენები და გამოგონებები. XIV – XVI საუკუნეებში მოხდა უამრავი აღმოჩენა და გამოგონება, რომელმაც ფართო და რეზონანსული გამოხმაურება ჰპოვეს კაცობრიობის განვითარებაში. ამათ არსში იყო ჩადებული წყლის ბორბლების გამოგონება. ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან წყლის ბორბალს იყენებდნენ წყლის წისქვილებში ხორბლის დასაფქვავად. წყლის სიმძიმით ბორბალი იწყებდა მოძრაობას. ამ ბორბალს ეწოდებოდა ქვედა მოძრაობის ბორბალი. დაგროვებული გამოცდილების საფუძველზე გამოგონილი იქნა ზედა ბორბალი, რომელიც მოქმედებდა წყლის ვარდნის ძალით. წყლის ძრავის მეშვეობით გაადვილდა მადნეულის მოპოვება, რკინის გამოწვრთა, ქალაღლის წარმოება.

მადნეულის მოპოვებამ გამოიწვია ღუმელის გამოგონება. ეს იყო დიდი ბუხრები მეტალის დასადნობად. ღუმელები მუსაობდნენ წყლის ბორბლების მეშვეობით. წყლის ძრავის შექმნით გაუნჯობესდა ქვანახშირის წარმოება.

XVI საუკუნისი ევროპასი გაუნჯობესდა და გავრცელდა მცირე და დიდი ზომის ქვემეხების გამოშვება. გაუნჯობესდა ცეცხლსასროლი იარაღი. შეიქმნა პისტოლეტები და დამბაჩები და მუშკეტები. ცეცხლსასროლი იარაღის გამოჩენამ შეცვალა სამხედრო ბრძოლის პრინციპები.

რა სახის გამოგონებები და ტექნიკური სიახლეები შეიქმნა ევროპაში XVI საუკუნეში? როგორ შეგიძლია შენ გამოსახო ეს კლასტერის (განშტოების) მეშვეობით?

რა არის ცეცხლსასროლი იარაღების შექმნის შედეგი?

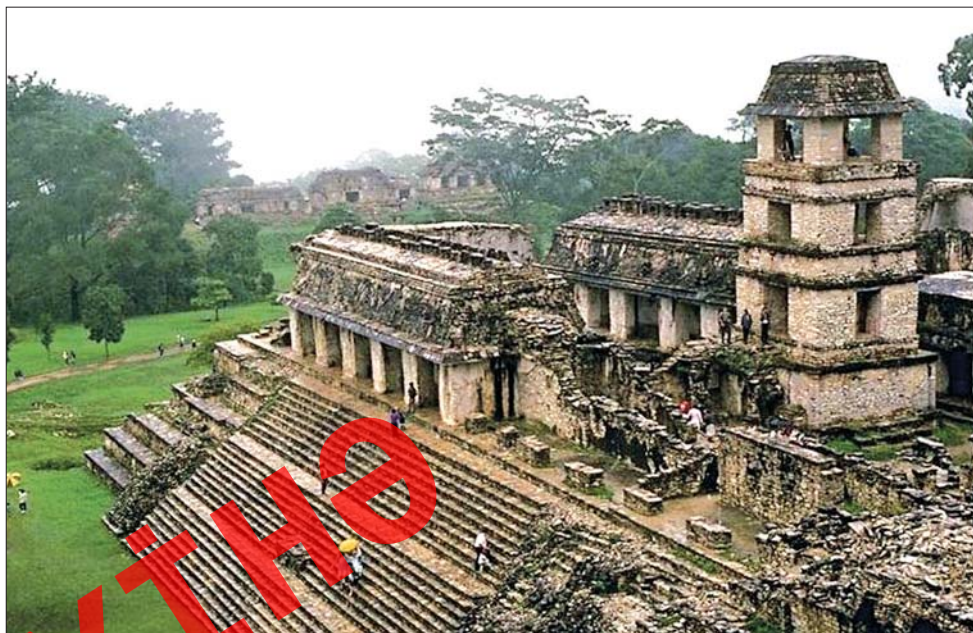
კომპასის შეძენამ და ადგილმდებარეობის გამოთვლის საშუალებამ გაადვილა ზღვაზე მოგზაურების ცხოვრება. XV საუკუნეში კარაველების შექმნამ გაადვილა საზღვაო მოგზაურობები. კარაველა იყო მცატე იალქნიანი გემი. იგი სწრაფად მოზარობდა და იყო ტვირთ ამტანი. კარაველას ძირითადი დადებითი მხარე იმაში გამოიხატებოდა რომ, მას გააცნა ბევრი იალქანი. ქარის მიმართულების მიუხედავად მას მაინც შეეძლო დასახული მარშრუტით მოძრაობა. გემების გაუნჯობესებამ, ცეცხლსასროლი იარაღის შექმნამ, საზღვაო ინსტრუმენტების გაუნჯობესებამ გაადვილა საზღვაო მოგზაურობები და მისცა მეზღვაურებს ახალი საშუალებები.

ამერიკის მოსახლეობა XV საუკუნეში. ამერიკის მოსახლეობის უმრავლესობა ცხოვრობდა პირველყოფილ თემურ წყობილებაში. მაგრამ ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში არსებობდნენ ხალხები, რომელთაც

რითი განსხვავდებოდა მაიას, ინკებისა და აცტეკების ხალხების ცივილიზაციები ერთმანეთისაგან?

გააჩნდათ თავიანთი სახელმწიფოები. მათ მიერ გამოყვანილ სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე, როგორიცაა: სიმინდი, პომიდორი, კარტოფილი, მზესუმზირა, კაკაო, თამბაქო და ა.შ. ევროპელებისათვის არაფერი არ იყო ცნობილი. მაიას, აცტეკების და ინკების ხალხები განსხვავდებოდნენ სხვა ხალხებისაგან, რომელნიც ახალ კონტინენტზე სახლობდნენ. მაიას მიერ შექმნილი ქალაქები ქალაქ –

მაიას ტაძარი

სახელწიფოები იყვნენ. მათ კარგად ჰქონდათ განვითარებული ხელობა, ისინი აშენებდნენ ულამაზეს ტაძრებსა და სასახლეებს.

აცტეკები ცხოვრობდნენ მექსიკაში. აცტეკებს მაღალ დონეზე ჰქონდათ განვითარებული სამხედრო საქმე. აცტეკების დედაქალაქი – მეხიკო ითვლებოდა ყველაზე მდიდრ ქალაქად ამერიკაში.

ქვეყანას, რომელშიც ცხოვრობდნენ ინკები – პერუ ეწოდებოდა. ინკების დედაქალაქი – კუსკო ითვლება პირველ ქალაქად ამერიკაში. ინკების სახელმწიფოსი ყველაფერი იყო გასამხედროვებული. სახელმწიფო თვითონ აწესებდა ვის უნდა ეცხოვრა მიწადმოქმედებით და ვინ უნდა გამხდარიყო ჯარისკაცი. იმის გამო რომ, ქვეყანა ძირითადად მთიანი ადგილებისგან შესდგება აქაური გზები ტუნელებისგან და დაკიდული ხიდებისგან შესდგება. სახელმწიფოს ცალკეულ მხარეებთან კავშირისათვის აქ შექმნილი იყო ფოსტა.

ამერიკის აღმოჩენა კოლუმბის მიერ.

XV საუკუნეში გავრცელდა ძველი ფილოსოფოსების აზრები იმის შესახებ რომ, დედამიწა მრგვალი იყო და ამის დამტკიცება დაიწყეს ახალი შემართებით. ზოგიერთი მეცნიერი სთვლიდა, რომ დასავლეთისკენ გაცურვით შესაძლებელია აღმოსავლეთში მოხვედრა და ინდოეთის მიღწევა. ინდოეთზე ოცნების გამო იტალიელი კოლუმბი დასახლდა ესპანეთში. ამ მიზნით მან მიმართა ესპანეთის მეფეს. მეფე დათანხმდა ექსპედიციას, შეპირდა კოლუმბს დაპყრ-

ერთ-ერთი აცტეკური
ღვთაების გამოსახულება

ინკების სასოფლო
სამეურნეო ნაკვეთი

ქრისტეფორე კოლუმბი

?

როგორ ფიქრობ, ქრისტეფორე კოლუმბს ახალი მიწების აღმოჩენისას კეთილი განმარახვები ამოძრავებდა თუ არა?

ამერიგო ვესპუჩი

შენ როგორ გგონია: ვინ აღმოაჩინა ამერიკა კოლუმბმა თუ ვესპუჩიმ?

რა სახის ცვლილებები განიცადეს ამერიკის ხალხებმა „აღმოჩენის“ შედეგად?

ფერნანდო მაგელანი

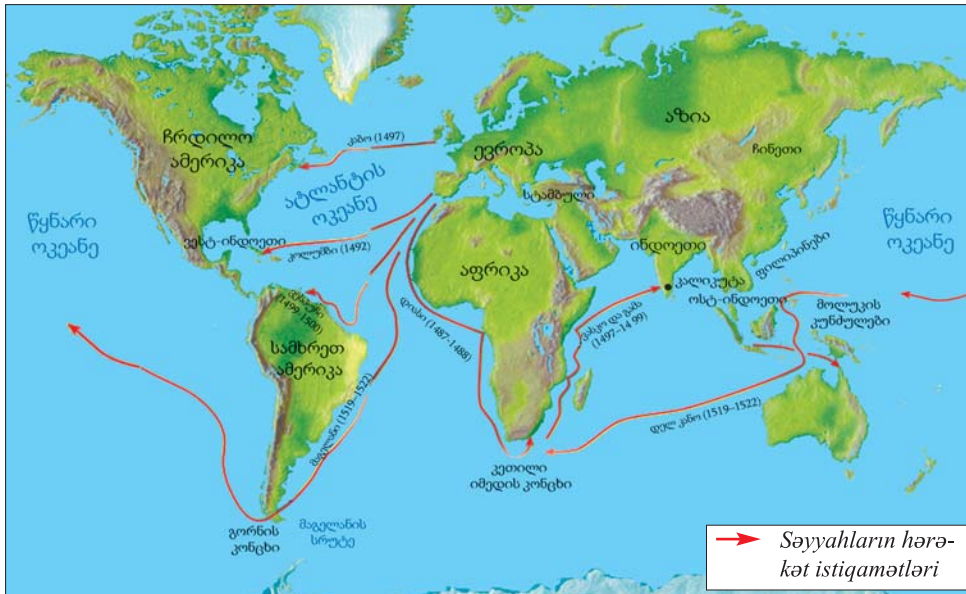
ობილი მიწების უფროსობას და გამოუყო გასამგზავრებლად საჭირო თანხები.

1492 წლის ზაფხულს ქრისტეფორე კოლუმბი სამი გემით გაემგზავრა ინდოეთისაკენ. 70 დღის შემდეგ მან მიაღწია სანაპიროს. კოლუმბმა მიაღწია ეხლანდელი კუბისა და ჰაიტის ნაპირებს. მაგრამ იგი მანდ ვერ პოულობს ვერც ოქროს და ვერც ვერცხლს. ერთ – ერთ გადარჩენილ გემტაგანით იგი ბრუნდება უკან. იმავე გზით კოლუმბი კიდევ სამჯერ ბრუნდება ამერიკაში, მაგრამ ისევ ხელცარიელი. ესპანეთის მთავრობამ ჩამოართვა კოლუმბს ყველა მიცემული წოდება. თავისი ბოლო წლები მან გაატარა ავადმყოფობებში და გაჭირვებაში.

ქრისტეფორე კოლუმბი სიკვდილამდე ვერ მიხვდა რომ, მან ახალი კონტინენტი აღმოაჩინა, მას ეგონა რომ, იგი ინდოეთში დაცურავდა. ამიტომაც ახალ მიწებს იგი „ინდოეთს“ უწოდებდა, ხოლო მოსახლეობას „ინდიელებს“ უძახოდა. ამერიკის მკვიდრი მოსახლეობა დღესაც ინდიელების სახელს ატარებენ.

მოგვიანებით იტალიელმა მოგზაურმა ამერიგო ვესპუჩიმ დაამტკიცა რომ, კოლუმბმა ახალი კონტინენტი აღმოაჩინა და შესთავაზა სახელის დარქმევა. ამერიგო ვესპუჩის საპატივსაცემოდ ამ ახალ კონტინენტს – ამერიკა ეწოდა.

XV საუკუნეში ვაჭრობის განვითარების გამო გაიზარდა ოქროზე მოთხოვნა. ევროპელები ეძებდნენ სხვადასხვა ხერხებს ოქროს მოსაპოვებლად. იმ დროს ოქროთი და აღმასებით მდიდარი ინდოეთი არაბების ხელში იყო. საქარავნო – სავაჭრო გზები ოსმალების მიერ კონტროლირდებოდა. ოსმალეთის დაპყრობებმა დააჩქარეს ევროპელების მიერ ალტერნატიული გზების მოძებნის პროცესი. ამ მიზნით პორტუგალიის მეფეები აგზავნიდნენ

დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენები

თავიანთ გემებს ატლანტის ოკეანეში დასავლეთ აფრიკის სანაპიროების გასწვრივ. პორტუგალიელი ვაჭრები ყიდულობდნენ აფრიკელე-ბისაგან ოქროს და სპილოს ძვალს. მოგვიანებით აფრიკის სანაპიროებს დაერქვათ „ოქროს სანაპირო“, „სპილოს ძვლის სანაპირო“. ამ დროიდან დაიწყო ევროპელებმა ზანგი მონებით ვაჭრობა. დასახელება „მონების სანაპირო“ დაკავშირებულია ამ საქმიანობასთან.

პორტუგალიელმა მეზღვაურმა ბართლომე დიაშმა პირველმა მოუარა აფრიკის კონცხს და ინდოეთის ოკეანეში შეცურა. მან დაარქვა ამ კონცხს – კეთილი იმედის კონცხი. მოგვიანებით, პორტუგალიის მეფემ ახალი ექსპედიცია გამოაგზავნა ვასკო და გამას ხელმძღვანელობით, რათა მას ინდოეთში მიმავალი გზა აღმოეჩინა.

1498 წლის მაისში პორტუგალიელებმა დაუსვეს ღუზა ინდურ ქალაქ კალიკუტში. პორტუგალიელებმა სუნელებით დატვირთეს თავიანთი გემი და სახლში ისე დაბრუნდნენ. ასე იქნა გახსნილი გზა ინდოეთში.

პორტუგალიამ დაისაკუთრა ყველაზე მნიშვნელოვანი პორტები არაბეთში, ინდოეთში და აღმოსავლეთ აფრიკაში. დაპყრობილი იყო ზონდის და მოლუკის კუნძულები. ასე დაიწყო პირველი კოლონიალური დაპყრობები. ტერიტორიებს, რომელმაც დაკარგეს თავიანთი დამოუკიდებლობა კოლონიები უწოდეს.

1519 წელს ესპანელებმა მოაწყეს პირველი მოგზაურობა დედამიწის გარშემო ფერნანდო მაგელანის მეთაურობით. ატლანტის ოკეანეს გადაცურვის შემდეგ ისინი გაყვნენ სამხრეთ ამერიკის კონტინენტს და

გემი „ვიქტორია“ – ერთადერთი გემი, რომელიც დაბრუნდა მაგელანის ექსპედიციიდან

ვინ იყო თურქი მეცნიერი, რომელმაც გამოტყვა აზრი რომ, დედამიწა მრგვალი ფორმისაა?

აღმოაჩინეს სრუტე, რომელსაც მოგვიანებით მაგელანის სრუტე ეწოდა. ამ სრუტის გავლით ისინი აღმოჩნდნენ წყნარ ოკეანეში.

წყნარი ოკეანი მათვე შეარქვეს იმის გამო რომ, მოგზაურობის დროს არაფერი ცუდი არ მომხდარა. ფილიპინებზე ადგილობრივ მოსახლეობასთან შეტაკების დროს ფერნანდო მაგელანი მოკლული იქნა. მაგრამ, მოგზაურობა მაინც გაგრძელდა და დამთავრდა 1522 წელს.

ამ მოგზაურობამ დაამტკიცა რომ, დედამიწას გაცნია მრგვალი ფორმა. ესპანელები გავიდნენ დასავლეთის მიმართულებით და დაბრუნდნენ ესპანეთში აღმოსავლეთიდან. ესპანელებმა დაიპყრეს მთელი სამხრეთ ამერიკა ბრაზილიის გარდა. ბრაზი-

ლია ერგო პორტუგალიელებს. კუბაზე და კარიბის აუზის ესპანელებმა მთლიანად გაანადგურეს ადგილობრივი მოსახლეობა. ინდიელების გაჟლეტამ შექმნა მუშა ხელის დეფიციტი და ამის გამო მათ დაიწყეს ზანგი მონების შემოყვანა აფრიკიდან.

დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების შედეგები. დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების შედეგად განვითარდა მსოფლიო ვაჭრობა. სავაჭრო გზები ხმელთაშუა ზღვიდან ოკეანეებში გადავიდა. კოლონიებთან ვაჭრობები ჩამოყალიბდა ინგლისის, პორტუგალიისა და ნიდერლანდების პორტებში.

გეოგრაფიული აღმოჩენების შედეგად ევროპაში გაიზარდა საქონლის წარმოება. ეს აღწერები გახდა საწყისი ეტაპი აზიის, აფრიკისა და ამერიკის კოლონიზაციისა.

1. ჩამოთვალეთ ფაქტორები, რომლებმაც გაადვილეს საზღვაო მოგზაურობები.
2. ახსენი კოლონიების დასავლეთისკენ გაცურვის მიზეზი, ვინაიდანაც იგი აღმოსავლეთში მიცურვდა ინდოეთისკენ.
3. ახსენი „კოლონიის“ მნიშვნელობა.
4. აღწერე დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების შედეგები.
5. შეაჯამე ინფორმაცია ამერიკის ხალხებზე და მოამზადე პრეზენტაცია.

23. როგორ შეიქმნა ჰოლანდიური რესპუბლიკა

XVI საუკუნეში ესპანეთი იყო სახელმწიფო, რომელიც ფლობდა უამრავ კოლონიებს. ნიდერლანდების ხალხი ასევე კოლონიალური რეჟიმის ქვეშ ცხოვრობდა. ამ პერიოდში ნიდერლანდებში დაიწყო პროტესტანტიზმის გავრცელება. პროტესტი ესპანელების წინააღმდეგ უფრო გაძლიერდა კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ გამოსვლების დროს. საბოლოო ჯამში ეს ყველაფერი რევოლუციაში გადაიზარდა, რომელიც ნიდერლანდების მოსახლეობის გამარჯვებით დამთავრდა. ამ რევოლუციას საყოველთაო მნიშვნელობა ჰქონდა

ნიდერლანდები
ჰერცოგ ალბა
გიოზი
ვილჰელმ ორანელი
„ეროვნული საბჭო“
ამსტერდამი
ბურჟუაზიული
რევოლუცია

რას გაუხსნა გზა ნიდერლანდების რევოლუციამ?

მეურნეობის განვითარება. ნიდერლანდებს გააცნდა ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდგომარეობა. მდინარეები რეინი, მაასი და შელდა აერთიანებდნენ მას საფრანგეთთან და გერმანიასთან. ნიდერლანდების ზღვის საშუალებით ურთიერთობდა ინგლისთან და სკანდინავიასთან. დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების შემდეგ, ნიდერლანდების ვაჭრობა კიდევ უფრო გაიზარდა. ანტვერპენი გახდა პირველი მსოფლიო საავტორო ცენტრი ევროპაში.

ნიდერლანდების სოფლებსა და ქალაქებში დაიწყო მანუფაქტურის განვითარება. განვითარდა მეზღვაურობა, მეთევზეობა და სოფლის მეურნეობა.

ესპანელების ბატონობა ნიდერლანდებში. ნიდერლანდები ითვლებოდნენ ესპანეთის ყველაზე მდიდარ კოლონიად. ნიდერლანდების მოსახლეობა იხდიდა უმძიმეს გადასახადებს. ნიდერლანდელ ვაჭრებს ეკრძალებოდათ ეწარმოებინათ ვაჭრობა ესპანეთის კოლონიებთან ამერიკაში. ესპანეთისა და ინგლისის დაპირისპირების გამო მანუფაქტურის მფლობელები დიდ ზარალს განიცდიდნენ. ნიდერლანდებს მმართვედა ესპანელი მეფისნაცვალი და მის მიერ შექმნილი საიდუმლო საბჭო.

ნიდერლანდებში ესპანელების საწინააღმდეგოდ სულ უფრო ძლიერდებოდა უკმაყოფილება. განსაკუთრებით უარყოფითი დამოკიდებულება იყო კათოლიკური ეკლესიის საწინააღმდეგოდ. მოსახლეობაში

რა ფაქტორები უშლიდნენ ხელს ნიდერლანდებს ახალი სავაჭრო ურთიერთობების დასამყარებლად?

რამი გამოიხატებოდა ესპანელების ექსპანსია?

დაიწყო კალვინიზმის გავრცელება. ესპანეთის მეფე ფილიპე II ქვეყანაში ყველგან წყობდა სასულიერო სასამართლოებს – ინკვიზიციებს პროტესტანტების წინააღმდეგ. ქვეყანაში ხდებოდა მასიური დევნები, მკვლელობები, სიკვდილით დასჯები, ცეცხლზე დაწვები.

რატომ უწოდებენ 1579 წელს მომხდარ რევოლუციას ნიდერლანდებში ბურჟუაზიულს?

ასე რომ, ესპანელების ბატონობას ასევე კატოლიკური ეკლესიის ბატონობაც დაემატა. ყოველი მათგანი იწვევდა ხალხის ზიზღს.

რევოლუციის დაწყება. 1566 წლის შემოდგომაზე ყველა მსხვილ ქალაქებში დაიწყო სახალხო აჯანყება ესპანელებისა და კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ. 1579 წელს ეს მოძრაობა გადაიზარდა რევოლუციაში. ნიდერლანდებში მოხდა **ბურჟუაზიული*** რევოლუცია. ეს იყო

ისეთი რევოლუცია, რომელმაც შეცვალა ფეოდალური წყობა კაპიტალისტურზე.

გიოზი – ჰოლანდიურად ნიშნავს განდევილს. ესე უძახოდნენ ესპანელები ნიდერლანდების მოსახლეობას, რომელიც ჩართული იყო აჯანყებაში. ნიდერლანდელმა თავაებმა ასეთი მოპყრობის გამო თვითონ თავიანთ თავსაც გიოზებს უძახოდნენ. ისინი იცმევდნენ ნაცრიფერ ტანსაცმელს ნიშნით ორი ხელი რომელიც გაწვდენილია თანხისკენ. მოგვიანებით ასე უწოდებდნენ პარტიზანებს, რომელნიც იბრძოდნენ ხმელეთზეც და ზღვაშიც.

მეფე ფილიპე II გააგზავნა ნიდერლანდებში რჩეული ჯარი, რომელთაც ხელმძღვანელობდა ჰერცოგი ალბა. ადგილზე ჩამოსვლისთანავე ალბამ შექმნა „საბჭო არეულობებთან ბრძოლის წინააღმდეგ“. ხალხმა ამ საბჭოს „სისხლიანი საბჭო“ შეარქვა. „სისხლიანი საბჭო“ პრაქტიკულად სწრაფი სასამართლო იყო.

ტყეში გასულ მოსახლეობას **ტყის გიოზებს** უწოდებდნენ. ზღვაში გავარდნილებს კი – **ზღვის გიოზებს**.

საზღვარგარეთ გაქცეული მოსახლეობა ასევე ეხმარებოდა რევოლუციას. ისინი ზღვის გიო-

ზებს ეხმარებოდნენ. საბოლოოდ გიოზები ისე გაძლიერდნენ რომ, 1572 წელს მათ ქალაქი – პორტი ბრილე დაიკავეს. ამ მოვლენამ სიგნალივით იმოქმედა ჩრდილოეთ ნიდერლანდებისათვის და პორტი გახდა შეგროვების წერტილად სადაც მთელი ჩრდილოეთიდან იკრიფებოდნენ გიოზები.

***ბურჟუა (ბურჟუაზია)** – პირი, რომელიც იყენებს დაქირავებული მუშა ხელის შრომას და ითვისებს ნამუშევარს

გლეხები აღარ იხდიდნენ არანაირ გადასახადს, მათ მიითვისეს ეკლესიის მიწები.

ბურჟუაზიამ ჩაიგდო ხელში ძალაუფლება და ჩადგა აჯანყების სათავეში. ვილჰელმ ორანელი გამოცხადდა ჩრდილო პროვინციების მმართველად. მართალია, ვილჰელმ ორანელი თავადი იყო, მაგრამ იგიც ბრძოლობდა სამშობლოს დამოუკიდებლობისათვის. ამიტომაც, იგი იყო მოყვანილი ხელისუფლებაში ბურჟუაზიის მიერ. ზღვის გიოზების ფლოტს მოჰქონდა ალყადარტყმულ ქალაქ ლეიდენში პროვინტი და შეიარღება, მაგრამ ზღვისგან თავდაცვითი დამხმარების გამო ქალაქამდე ვერ შემოდიოდნენ. ამის გამო მიიღეს გადაწყვეტილება: „სჯობს მიწა დავტოროთ, ვიდრე დავკარგოთ“. დამხმარეები ააფეთქეს. ესპანელებმა როცა დაინახეს რომ, ზღვა მათკენ დაიძრა თავქუდმოგლეჯილები გაიქცნენ. ზღვის გიოზებმა გაანთავისუფლეს ქალაქი ლეიდენი.

ვილჰელმ ორანელი

წარუმატებლობის მიუხედავად ესპანეთის მეფე ფილიპე II მაინც აგრძელებდა შეტევებს. 1576 წელს ესპანელები შემოიჭრნენ ანტვერპენში და დაანგრეს იგი. სამხრეთის მოსახლეობაც შეუერთდა ჩრდილოელებს. მაგრამ, დაშინებულმა თავადებმა მხარი დაუჭირეს ესპანელებს და დაამარცხეს აჯანყებულები. ამის შედეგად სამხრეთ ნიდერლანდები დარცა ფილიპე II ხელში.

?

რატომ დარჩნენ სამხრეთ ნიდერლანდების პროვინციები ესპანელების ხელში?

ჰოლანდიური რესპუბლიკის დაარსება. 1579

წელს შვიდი ჩრდილო პროვინცია გაერთიანდა ქალაქ უტრეხტში და შექმნეს ერთიანი სახელმწიფო. ბურჟუაზიას უნდოდა მმართველად ვილჰელმ ორანელი, მაგრამ იგი მოკლული იქნა ესპანელების მიერ. სახელმწიფოს მმართვედა „ეროვნული საბჭო“, რომელიც შესდგებოდა თავადებისგან და ბურჟუაზიისგან.

ახალ სახელმწიფოს ეწოდა ჰოლანდიის რესპუბლიკა ან უბრალოდ ჰოლანდია. (ჩრდილო პროვინციებს შორის ჰოლანდია იყო ყველაზე დიდი, მრავალრიცხოვანი და ყველაზე მდიდარი პროვინცია). ჰოლანდია კიდევ 30 წელი იმობდა ესპანელების წინააღმდეგ.

1609 წელს ესპანეთსა და ჰოლანდიის შორის დადებული იქნა ზავი. ამის შედეგად ნიდერლანდების ჩრდილო ნაწილი განთავისუფლდა ესპანელებისგან სამუდამოდ.

ბურჟუაზიული რევოლუციის შედეგები. ჰოლანდიის ესპანელ-ბისაგან განთავისუფლების შემდგომ მისი მეურნეობა განვითარდა. განვითარდა მანუფაქტურა. ასევე ვითარდებოდა ქსოვილების წარმოება. ქალაქი ამსტერდამი გახდა მსოფლიო დონის სავაჭრო ქალაქი.

ჰოლანდიელი ვაჭრები ურთიერთობდნენ იაპონურ, ჩინელ, ინდოელ, არაბ და სხვა აზიელ ვაჭრებთან. ევროპაში დაიწყეს ჩაის შემოტანა ჩინეთიდან. ჰოლანდიელი გემებზე გადაჰქონდათ საქონელი მსოფლიოს ყველა მიმართულებით.

ასე გახსნა ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ კაპიტალიზმის გზა ჰოლანდიაში.

ნიდერლანდური რევოლუცია იყო ბუჟუაზიული. ამის შედეგად ევროპის ერთ-ერთ ნაწილში დაისალა ფეოდალური ურთიერთობები და შეიქმნა ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტური ურთიერთობები. ჰოლანდიის რესპუბლიკა იყო მსოფლიოში პირველი ბურჟუაზიული რესპუბლიკა.

?

რა გამოსახულება ჰქონდა ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ ნიდერლანდების ცხოვრებაში?

?

რა არის ამსტერდამის სავაჭრო ცენტრად ქცევის მიზეზი?

1. ახსენი რა გავლენა იქონია ნიდერლანდების გეოგრაფიულმა განლაგებამ ქვეყანაში ვაჭრობის განვითარებაში.
2. შეადგინე ცხრილი სადაც გამოხატავ ყველა ცვლილებას ნიდერლანდების ცხოვრებაში ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგ.
3. შეადარე ჰოლანდიის რესპუბლიკა აზერბაიჯანის რესპუბლიკას.
4. გვაჩვენე კლასტერის (განშტოების) მეთოდის გამოყენებით ბურჟუაზიული რევოლუციის მიზეზები ნიდერლანდებში.
5. შეადგინე ქრონოლოგიური ცხრილი ბუჟუაზიული რევოლუციის განვითარებისა ნიდერლანდებში.

LAYIHA

24. ევროპისა და ამერიკის ხალხების კულტურა

„კაროლინგების მინუსკულა“
„კაროლინგების ალორმინგა“
ოქსფორდის უნივერსიტეტი
მიქელანჯელო ლეონარდო და ვინჩი
შექპირი
კოპერნიკი
ჯორდანო ბრუნო

შენ უკვე ფლობ უამრავ იმფორმაციას აღმოსავლური „ალორმინგების“ შესახებ, რომელიც აღმოსავლეთში მოხდა. აზიის შემდეგ ევროპაშიც მოხდა „ალორმინგება“. აქ ამ ხანას „რენესანსის ეპოქა“ უწოდეს. რენესანსის ხანაში ევროპის კულტურაში მოხდა გაფურჩქვნა. ევროპელებმა ეს კულტურა ამერიკაში გაავრცელეს.

რა კვალი დატოვა რენესანსმა ევროპის კულტურაში ?

კაროლინგების ალორმინგა. შუა საუკუნეების ევროპაში ძალიან მცირე რაოდენობის ხალხი ფლობდა წერა– კითხვას. ბევრმა მეფემ არ იცოდა წერა – კითხვა. სწავლული ხალხი ძირითადად ეკლესიაში მსახურობდა. ქრისტიანობამ ანტიკური ხანიდან ძალიან ცოტა რამ შეინარჩუნა – სკოლა, დამწერლობა და მცირე ცოდნები.

კარლოს დიდმა გახსნა სკოლები მონასტრებთან. საეკლესიო სკოლებში ბავშვები სწავლობდნენ დათვლას, წერა – კითხვას. ლათინური ანბანის საფუძველზე შექმნილი იქნა ახალი სპეციალური შრიფტი – „კაროლინგების მინუსკულა“.

კაროლინგების მინუსკულა

კარლოს დიდი დიდ ყურადღებას უთმობდა განათლებასა და მეცნიერებას. იგი პატიჟებდა განათლებულ ხალხს თავის სასახლეში ინგლისიდან, ესპანეთიდან და იტალიიდან. კარლოს დიდმა შექმნა ლიტერატურული წრე სახელწოდებით „სასახლის აკადემია“. „აკადემიაში“ განიხილებოდა არა მხოლოდ საეკლესიო, არამედ ძველი ანტიკური ლიტერატურა და ასევე თავიანთი ნაწარმოებები.

კარლოს დიდის მიერ მიღებული ღონისძიებების შედეგად, კულტურა შევიდა აყვავების სტადიაში. ამ ხანას უწოდებენ „კაროლინგთა ალორმინგას“.

ბიზანტიის კულტურა. ბიზანტიის კულტურა ჩამოყალიბდა ძველი ბერძნული და რომაული კულტურების საფუძველზე. ქვეყნის ფართო სავაჭრო ურთიერთობებმა შესაძლებელი გახადეს გეოგრაფიისა და ისტორიის შესწავლა.

XI საუკუნეში ბიზანტიაში შეიქმნა უნივერსიტეტი. აქ არსებობდა ფილოსოფიისა და სამართლი კათედრები. ასევე არსებობდა უმაღლესი სამედიცინო დაწესებულება.

წმინდა სოფიას ტაძარი, რომელიც აშენდა იმპერატორ იუსტინეს ბრძანებით, არის მსოფლიო არქიტექტურის ერთ-ერთი უღამაზესი ნაწარმოები. თურქმა – ოსმალებმა კონსტანტინოპოლის დაპყრობის შემდეგ გადააქციეს იგი მეჩეთად. ისლამურმა კულტურამ დიდი გავლენა იქონია ევროპულ კულტურაზე. VII–XIII საუკუნეებში ისლამური ქვეყნები იყვნენ ყველაზე განვითარებულები ევროპასა და წინა აზიაში.

ევროპული აღორძინება. დასავლეთ ევროპაში გაჩნდნენ უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები. XII საუკუნეში ბოლონიაში გაიხსნა უნივერსიტეტი. XIII საუკუნეში ინგლისში დაარსდა ოქსფორდის უნივერსიტეტი.

სკოლებისა და უნივერსიტეტების გახსნამ გაზარდა წიგნების მოთხოვნილება. გერმანელმა მეცნიერმა იოჰან გუტენბერგმა ევროპაში გამოიგონა წიგნების ბეჭდვის საშუალება. 1445 წელს მან დაბეჭდა თავისი პირველი წიგნი.

დბეჭდვის გამოგონება არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა მსოფლიო ისტორიის კულტურაში. თანდათან ქალაქების განვითარებით იზრდებოდა მოთხოვნა განათლებულ ხალხზე. ქალაქებში ჩნდებოდა – ინტელიგენცია, ხალხი, რომელიც გონებრივ შრომას ეწეოდა. მოხდა კულტურული აღორძინება. ახალი კულტურის წარმომადგენლებს აინტერესებდა არა რელიგია, არამედ თვითონ ადამიანი. ამიტომაც მათ უწოდებდნენ – **ჰუმანისტებს**.

ანტიკური კულტურის ინტერესმა გამოაცოცხლა ეს კულტურა. ამიტომაც ახალი კულტურის შექმნის

ბიზანტიელი ხელოსნების ხელით ნაკეთი გვირგვინი

წმინდა სოფიას ტაძარი

რომელ მუზეუმში ინახება სურათი „მონალიზა ჯოკონდა“? გამოარკვიე.

ლეონარდო დავინჩი
„მონა ლიზა“

რაფაელი, (რაფაელო სანციო)
„სიქსტას მადონა“

ვახილი ნეტარის ტაძარი. რუსეთი

ხანას აღორძინების ხანა ეწოდება. ლეონარდო დავინჩი, მიქელანჯელო, რაფაელი – ესენი არიან ამ კულტურის დიდი წარმომადგენლები. ლეონარდო დავინჩის ნახატი „მონა ლიზა“ (ჯოკონდა) მსოფლიოში ცნობილი ნაწარმოებია. ამ სურათში ავტორმა გადმოგვცა ახალგაზრდა ქალბატონის შიდა სამყარო, მის გარეგნობაში ერთდროულად დაგვანახა ხასიათის ცვლილება.

მიქელანჯელო გამოჩენილი სკულფტორი იყო. მისი ქანდაკება „დავითი“ („გიგანტი“) იმ დროიდან ითვლება ფლორენციის სიმბოლოდ და მფარველად.

გენიალური მხატვრის რაფაელის „სიქსტას მადონას“ ნახატში გადმოცემულია ქალის გამოსახულება,

მიქელანჯელო. ტაძრის ჭერი იტალიაში

რომელიც მთელი კაცობრიობის სასიკეთოდ მზადაა თავისი საკუთარი ბავშვი შეწიროს.

აღორძინების ხანაში არქიტექტურაში გამოირჩეოდა რომანული და გოთური სტილი.

რუსული არქიტექტურის მწვერვალს წარმოადგენს ვასილი ნეტარის ტაძარი, რომელიც რუსეთში, მოსკოვის წითელ მოედანზეა აღმართული.

დასავლეთ ევროპის მწერალ – ჰუმანისტები აკრიტიკებდნენ ფეოდალურ ურთიერთობებს, ისინი მოუწოდებდნენ სამართლიანი საზოგადოების შექმნისაკენ. ინგლისელი მწერალი თომას მორი კრიტიკებდა შემოღობვებს და სისხლიან კანონებს. მან თავის წიგნში „უტოპია“ აჩვენა საზოგადოებას თუ რისკენ უნდა მიისწრაფოდეს ყოველი საზოგადოება.

დიდი ინგლისელი მწერალი უილიამ შექსპირი თავის ნაწარმოებებში „ჰამლეტი“, „ოტელო“, „მეფე ლირი“ და სხვასი აჩვენებს მეომარ – ადამიანებს.

დიდი გავლენა ევროპული მეცნიერების სხვადასხვა დარგების განვითარებაში შეიტანეს აღმოსავლეთის მეცნიერებმა იბნ სინა (ავიცენამ), ალ ბირუნიმ და სხვებმა. პოლონელმა მეცნიერმა ნიკოლაი კოპერნიკიმ მივიდა დასკვნამდე რომ, დედამიწა მრგვალია,

?

რასთან იყო დაკავშირებული ინტერესი დედამიწისადმი და მზისადმი ამ ხანაში?

ნიკოლაი კოპერნიკი

ჯორდანო ბრუნო

ტრიალებს თავისი ღერძის გარშემოც და მზის გარშემოც. ჯორდანო ბრუნო, იმისათვის რომ, გამოთქვამდა აზრს სამყაროს უსასრულობაზე ინკვიზიციის მიერ დაშვარი იყო კოცონზე.

იბნ სინას ნაწარმოები „მედიცინის კანონი“ ექვსი საუკუნის განმავლობაში ისწავლებოდა ევროპის ყველა სამედიცინო სასწავლებელში.

ნასრედდინ ტუსის ნაშრომი „ზიჯ ელჰანი“ (ელჰანის ტაბულა), დაეხმარა კოპერნიკს თავის აღმოჩენა გათვლებში ახალი თეორიის შექმნისას.

ამერიკის ხალხების კულტურა. თავისი განვითარებით მაიას ტომები უსწრებდნენ ყველა სხვა ამერიკის ტომებს. მაიას კალენდარი ითვლება ერთ – ერთ ყველაზე ზუსტ კალენდრათ. მათ ინდოელებზე ადრე შემოიტანეს ნულის ცნება. მაიას ქურუმებს შეეძლოთ გამოეთვალათ მზის გარშემო მოძრაობის პერიოდი. მათ შეეძლოთ მზისა და მთვარის დაბნელების გამოთვლა. მათ მიერ აშენებული პირამიდები – ობსერვატორიები მოწმობენ მათ მიერ ასტრონომიისა და მათემატიკის კარგად ცოდნაზე. ჩიჩენ – იცში არსებობს პირამიდა, რომელიც მიეკუთვნება XII–XIII საუკუნეებს. მაიას ტომები აშენებდნენ ტაძრებს, კიბისებურ პირამიდებს.

ამერიკის ხალხებმა შექმნეს თავიანთი კულტურა, რომელიც არის განსხვავებული და არააქვს არანაირი შეხება არც ევროპულთან და არც აზიურ კულტურებთან.

1. გაანალიზეთ ფაქტორები, რამაც მოიტანა კულტურისა და მეცნიერების განვითარება დასავლეთ ევროპაში.
2. დაწერეთ ესე აზიური მეცნიერების როლზე ევროპული კულტურისა და მეცნიერების განვითარებაში.
3. ახსენი და განავრცე ცნება „ჰუმანიზმი“.
4. შეადარე ერთმანეთს კარლოს დიდისა და შაჰ ისმაილის ზრუნვა კულტურაზე და მეცნიერებაზე.
5. შეადგინე კლასტერი (განშტოება) ამერიკის ხალხის ორიგინალურ კულტურაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Bakı, 1989.
2. **Aslanov R., Axundova N., Məmmədova A.** Yaxın və Orta Şərq ölkələrinin tarixi. Bakı, 1999.
3. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. I–X cildlər. Bakı, 1976–1978.
4. **Bakıxanov A.A.** Hind əfsanələri. Bakı, 1991.
5. **Faruq Sumer.** Oğuzlar. Bakı, 1992.
6. **Heyət S.** Türklərin tarixi və mədəniyyətinə bir baxış. Bakı, 1993.
7. **Həbiboglu V.** Türk dünyasının qüdrətli hökmdarları. Bakı, 1995.
8. **Qüdrətov D.N.** Türk xalqlarının tarixi. Bakı, 2000.
9. **Qumilyov L.N.** Qədim türklər. Bakı, 1989.
10. **Mahmudlu Y.M.** Azərbaycan diplomatiyası. Bakı, 2006.
11. **Mahmudlu Y.M.** Səyyahlar, kəşflər, Azərbaycan. Bakı, 2012.
12. **Mahmudov Y.M.** Odlar yurduna səyahət. Bakı, 1980.
13. **Mahmudov Y.M.** Orta əsrlər tarixi. Avropa erkən orta əsrlərdə. Bakı, 2012.
14. **Mahmudov Y.M.** Azərbaycan tarixi. Erkən intibah dövrü. Bakı, 2008.
15. **Mustafazadə T.** Ümumi tarix. I cild. Bakı, 2009.
16. **Muxtarova Ə.** Türk xalqlarının tarixi (qədim dövr və orta əsrlər). Bakı, 2013.
17. **Rafiq Özbək.** Türkün qızıl kitabı. I cild. Bakı, 1992.
18. **Vəlixanlı N.M.** Ərəb xilafəti və Azərbaycan. Bakı, 1993.

19. Oğuznamələr. Bakı, 1995.
20. **Rəşidəddin F.** Oğuznamə. Bakı, 1996.
21. Əmir Teymurun vəsiyyətləri. Bakı, 1991.
22. **Nizamülmülk Ə.N.** Siyasətnamə. Bakı, 1987.
23. **Vamperi G.** Əmir Teymur. Bakı, 1993.
24. Yüz böyük türk. Bakı, 1991.
25. **Nəsirəddin Tusi.** Əxlaqi-nasiri. Bakı, 1989.
26. Kəlilə və Dimnə. Bakı, 1963.
27. **Артамонов М.И.** История хазар. Москва, 1962.
28. История средних веков. В 2-х т. Учебник под ред. С.П.Карпова. Москва, 2010.
29. **Махмудов Я.М.** Азербайджан и Европа. Дипломатические отношения в средние века. Москва, 2010.

ინტერნეტის გამოსაყენებლად

1. www.history.az
2. www.history.ru
3. <http://www.urokiistorii.ru>
4. <http://www.uroki.net>
5. <http://teachers.net/lessonplans/subjects/history>
6. <http://az.wikipedia.org/wiki/Portal:Tarix>

LAYIHƏ

ÜMUMİ TARİXİ 7

*Ümumtəhsil məktəblərinin 7-ci sinfi üçün
Azərbaycan tarixi fənni üzrə*

DƏRSLİK

(Gürcü dilində)

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər:

Yaqub Mikayıl oğlu Mahmudlu
Sabir Əbdül Əziz oğlu Ağayev
Babək Ələkbər oğlu Xubyarov
Həcər Kamaləddin qızı Əlişova
Leyla Əhliman qızı Hüseynova
Sevil Şivəxan qızı Bəhrəmovə

Tərcüməçi:

Nəriman Əliyev

Redaktor

Gülər Mehdiyeva

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerlər

Səbinə Məmmədova, Təhmasib Mehdiyev

Korrektor

Aftandil Kapanadze

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
24.07.2014-cü il tarixli 842 №-li
əmrinə əsasən təsdiq edilmişdir.*

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 7,6. Fiziki çap vərəqi 8,0. Formatı 70x100 ¹/₁₆.

Səhifə sayı 128. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Tiraj 200. Pulsuz. Bakı—2017.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya»

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

PULSUZ

LAYIHƏ